

A
nagyobb
élet
mindig
odalenn
vár.
J. L.

JACK LONDON

UTOLSÓ ÉJSZAKÁJA

Öngyilkosság, túladagolás
vagy halálos betegség?

Same old
hunger for a wilder world.
Jack London.

Morphine
SULFATE
U.S.P.

Beauty Ranch.

JACK LONDON UTOLSÓ ÉJSZAKÁJA

Öngyilkosság, túladagolás vagy halálos betegség?

© Háttérgyár, 2026

Minden jog fenntartva.

Kiadó: Háttérgyár

Kiadás éve: 2026

hattergyar.hu

Ez a mű szerzői jogi védelem alatt áll. Részleteinek bármilyen formában való sokszorosítása, terjesztése vagy nyilvánosan elérhetővé tétele a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos.

A borító mesterséges intelligencia felhasználásával készült.

Tartalom

Prológus - 1916. november 22.	3
1. fejezet - Az ember, akinek negyven év kevés volt	8
2. fejezet - A Klondike ára	16
3. fejezet - Az író, aki versenyt futott az idővel	21
4. fejezet - A sárga sátán és az alkohol legendája	31
5. fejezet - A Snark és a betegség, amely nem múlt el	40
6. fejezet - Egy negyvenéves férfi betegségtörténete	48
7. fejezet - Martin Eden meghal, Jack London tovább él	55
8. fejezet - A Fehér Logika	63
9. fejezet - Wolf House	70
10. fejezet - Az utolsó Hawaii	79
11. fejezet - 1916 őszén még új regényt tervezett	90
12. fejezet - Az utolsó huszonegy nap	99
13. fejezet - Az utolsó éjszaka	107
14. fejezet - Mit mondott a halotti bizonyítvány?	116
15. fejezet - Irving Stone lezárja az ügyet	125
16. fejezet - Három halál	134
17. fejezet - A halott ember gyógyszeres doboza	143
18. fejezet - Újranyitjuk Jack London aktáját	149
Epilógus - A farkas hazatér	156
Kronológia	161
Fontosabb szereplők	177
Felhasznált irodalom	183
Elsődleges források	183
Életrajzok és történeti feldolgozások	185
Orvostörténeti és természettudományos vizsgálatok	187
Jack London további felhasznált művei	188
Rövid megjegyzés a forrásokról	190

Prológus

1916. november 22.

A novemberi reggel lassan érkezett meg a Sonoma-völgybe. A Beauty Ranch épületei körül ugyanaz a munka kezdődött, mint más napokon: állatokat kellett etetni, istállókat rendbe tenni, embereket eligazítani, és a hatalmas birtokon mindig akadt valami javítanivaló. Jack London számára azonban nem kezdődött el a nap. A negyvenéves író a verandához kapcsolódó hálókamrájában feküdt, és amikor japán származású szolgálója, Sekine megpróbálta felébreszteni, nem kapott választ.

London lélegzett, de eszméletlen volt. Teste ernyedten feküdt, légzése nehezzé és zajossá vált, arca elszíneződött. Sekine szólt Eliza Shepardnak, London mostohanővérének és a ranch ügyeit irányító egyik legfontosabb embernek, majd értesítették Charmiant is. Az asszonyok először arra gondolhattak, hogy újabb emésztőrendszeri rohamról van szó. Az elmúlt hónapokban London többször panaszkodott gyomorbántalmakra, rosszullétekre és különböző fájdalmakra, s környezete hozzászokott ahhoz, hogy időnként ágynak dől, majd rövid idő múlva ismét nekilát

terveinek.

Ezúttal nem így történt. A ranch telefonja sem működött megfelelően, ezért embert kellett küldeni Glen Ellenbe orvosért. Mire az első doktor megérkezett, a család és a munkások már különféle házi módszerekkel próbálták életben tartani Londont. Erős kávét itattak volna vele, járatták, támogatták a magatehetetlen testet, később az orvosok gyomormosással, stimulánsokkal és az akkori újraélesztési eljárásokkal kísérleteztek. A beteg néha adott valamilyen halvány jelet arról, hogy érzékeli környezetét, de tartósan nem tért magához.

Az Oaklandból és San Franciscóból érkező specialisták sem tudtak fordítani az állapotán. Jack London este háromnegyed nyolckor meghalt. Mindössze negyven évet élt.

A sajtónak kiadott orvosi közlemény szerint az előző este fél hét körül elfogyasztott vacsorája után akut emésztési zavarnak látszó rosszullét jelentkezett, amelyről később úgy ítélték meg, hogy az urémia emésztőrendszeri tünete lehetett. London kómába esett, majd másnap este meghalt. A halotti bizonyítvány az urémiát jelölte meg közvetlen halálokként, amely vesegörcsöt követően lépett fel; hozzájáruló

betegségeként krónikus interstitialis nephritist, vagyis krónikus szövetközi vesegyulladást tüntettek fel.

Első pillantásra nem maradt különösebb rejtély. London hosszabb ideje beteg volt, veséinek állapota romlott, szervezete pedig egyre nehezebben viselte azt az életet, amelyet tulajdonosa évtizedeken keresztül követelt tőle. A halál váratlanul következett be, de az orvosi magyarázat hihető volt. Egy olyan korban, amikor a veseelégtelenség kezelésére még nem létezett dialízis, az urémia könnyen végzetessé válhatott.

A történet azonban nem maradt ilyen világos. Évekkel később megjelent egy másik változat. Eszerint a hálólhelyiségben gyógyszeres üvegeket találtak, London pedig az éjszaka folyamán morfiumot és atropint adott be magának. Egy helyi orvos jóval később azt állította, hogy a közelben valamiféle számítást is látott, amely egy halálos morfiumadag meghatározására vonatkozhatott. Ha ez igaz volt, akkor az eset már nem természetes halálnak, hanem öngyilkosságnak látszott.

A két változat között óriási különbség húzódik. Az egyik szerint egy súlyosan beteg férfi veséi mondták fel végleg a szolgálatot. A másik szerint ugyanaz a férfi kiszámította a szükséges gyógyszer mennyiséget, majd

tudatosan véget vetett az életének. Létezett egy harmadik lehetőség is: London valóban bevett vagy beadott magának morfiumot, de fájdalomcsillapítás céljából, és betegségének, valamint gyógyszerhasználatának együttese okozta a végzetes mérgezést. Ebben az esetben a halál gyógyszer-túladagolás következménye lehetett anélkül, hogy öngyilkosság történt volna.

A későbbi életrajzokban mindhárom magyarázat felbukkant. Egyes szerzők számára az öngyilkosság annyira jól illett Jack London legendájához, hogy szinte magától értetődőnek tűnt. A férfi, aki történeteiben újra és újra halállal, erőszakkal, ember és természet küzdelmével foglalkozott, aki sokat ivott, súlyos betegségeket szerzett, és akinek egyik legismertebb regényhőse önkezével vetett véget életének, mintha saját sorsát írta volna meg előre. Az irodalom azonban gyenge halottkém. Egy regényhős döntését nem lehet bizonyítékként átvezetni az író boncolási jegyzőkönyvébe.

Ráadásul maradtak fenn olyan dokumentumok, amelyek nehezen illeszkednek egy előre elhatározott öngyilkosság történetéhez. November 18-án London még a birtok talajának javításával foglalkozott, és elégedetten

írt az alkalmazott baktériumkultúrák eredményeiről. November 20-án egyik ismerősének azt közölte, hogy egy per tartotta Kaliforniában, de hamarosan keletre indul. A november 21-i levelek még zavarba ejtőbbek.

Aznap írt az Every Week szerkesztőségének, játékos bosszúsággal panaszkodva arra, hogy a lap annyira érdekli, hogy képtelen letenni, miközben rengeteg dolga volna. Ennél fontosabb volt az a néhány sor, amelyet lányának, Joannak küldött. A következő vasárnapra közös ebédet javasolt a Saddle Rock étteremben, majd jó idő esetén vitorlázást a Merritt-tavon. Ha esett volna, moziba vagy színházi délutáni előadásra mentek volna. Arra kérte a lányát, hogy gyorsan válaszoljon. Hozzátette, hogy pénteken elhagyja a ranchot, a következő szerdán pedig Kaliforniából is elutazik.

Néhány órával később Jack London lefeküdt. Többé nem kelt fel.

A tervezett ebéd önmagában természetesen nem bizonyít semmit. Az öngyilkosságok között vannak hirtelen, előre nem tervezett döntések, és olyanok is, amelyek előtt az ember még hetekkel vagy napokkal későbbre köt megállapodásokat. London novemberi leveleit ezért nem lehet az ügyet lezáró bizonyítékként

kezelné. Arra azonban alkalmasak, hogy óvatosságra intsenek minden olyan magyarázattal szemben, amely a halál után évtizedekkel kialakított lélektani történettel akarja helyettesíteni azt, amit a kortárs dokumentumokból tudunk.

Az utolsó éjszaka megfejtéséhez ezért jóval korábbról kell kezdenünk. Meg kell vizsgálni azt a testet, amely 1916 novemberére kimerült, és azt az embert, aki ezt a testet negyven éven át hajtotta. Végig kell követni a betegségeit a Klondike-től a Csendes-óceánig, a trópusi fertőzésektől a vesebajig, az alkoholtól a fájdalomcsillapítókig. Meg kell nézni azt is, hogyan gondolkodott London a halálról, az öngyilkosságról és saját jövőjéről, s mennyi abból az ember, akit a későbbi életrajzírók láttak, és mennyi az, akiről saját levelei tanúskodnak.

Az ügynek ugyanis két története van. Az egyik 1916. november 22-én ért véget a Beauty Ranchon. A másik csak ezután kezdődött.

1. fejezet - Az ember, akinek negyven év kevés volt

Jack London születése körül már eleve több bizonytalanság halmozódott fel, mint amennyit egy

későbbi életrajzíró szívesen lát. 1876. január 12-én született San Franciscóban, anyja Flora Wellman volt, a születési anyakönyvbe pedig John Griffith Chaney néven került. A Chaney név William Henry Chaney asztrológushoz és spiritiszta előadóhoz kötötte, ahhoz a férfihöz, akit London később biológiai apjának tekintett. Chaney azonban, amikor a már felnőtt Jack megkereste, tagadta az apaságot.

A történetet még inkább összezavarta az a botrány, amely London születése előtt került a San Franciscó-i lapokba. A korabeli tudósítások szerint a várandós Flora Wellman öngyilkosságot kísérelt meg, miután Chaney elutasította a gyermek vállalását. A beszámolók részletei és Chaney későbbi állításai között jelentős ellentmondások vannak, ezért a történetet nem lehet minden elemében biztos tényként kezelni. Annyi azonban világos, hogy London már világra jötté előtt egy nyilvános családi konfliktus középpontjába került, amelynek következményei évtizedekkel később is elkísérték.

Flora egészségi állapota miatt nem tudta megfelelően szoptatni újszülött gyermekét. Orvosi közvetítéssel egy Daphne Virginia Prentiss nevű fekete asszony gondjaira bízták, akit a család Jennie-ként ismert. Virginia Prentiss

Tennessee-ben rabszolgaságban született, a polgárháború után vált szabaddá, később férjével Kaliforniába költözött. Saját újszülött gyermekét elveszítette, így képes volt szoptatni Floráét.

A kapcsolat jóval tovább tartott annál az időnél, ameddig a gyermeknek dajkára volt szüksége. Virginia Prentiss Jack életének egyik legerősebb érzelmi kötődésévé vált. A fiú később is rendszeresen felkereste, felnőttként sem szakadt el tőle, és saját gyermekei is családtagként ismerték. London gyermekkoráról sokszor a keménységet, a nélkülözést és a korai munkát szokás kiemelni, de ebben a történetben a biztonságot jelentő kapcsolatok legalább ilyen fontosak. Jennie ezek közül az elsők között volt.

Nem sokkal később egy másik ember adott neki nevet és családot. Flora hozzáment John Londonhoz, egy polgárháborús veteránhoz, aki asztalosként és alkalmi gazdálkodóként próbálta eltartani családját. A gyermek ettől kezdve a London nevet viselte. Vér szerinti apjával ellentétben John London nem távoli és bizonytalan alak maradt az életében, hanem az a férfi lett, akit Jack apjaként ismert.

A család anyagi helyzete ritkán volt biztonságos. John London egészségét katonai szolgálata alatt szerzett tüdőbetegségek rontották meg, így nem tudott tartósan nehéz fizikai munkát végezni. A család többször költözött, próbálkozott gazdálkodással, majd végül Oakland környékén telepedett meg. Jack számára a gyerekkor nem jelentett hosszú éveken át tartó védett időszakot, amelyben egyetlen feladata az iskola lett volna.

Tízéves korában már újságot árult. Reggel a lapokkal kezdte a napot, utána ment iskolába, délután újabb újságkihordás következett. Szombatonként jégszállító kocsin dolgozott, vasárnap tekepályán állította vissza a bábukat. A kereset nagy része vagy egésze bekerült a családi kasszába. A fiú hamar megtanulta, hogy a pénz nem jutalom, hanem az élet fenntartásához szükséges eszköz.

Ugyanebben az időben fedezte fel azt a világot, amelyből később részben menekülni tudott: a könyveket. Az oaklandi könyvtárban Ina Coolbrith könyvtáros, aki maga is költő volt, segítette olvasmányaiban. London falni kezdte az útleírásokat, kalandtörténeteket és regényeket. A könyvek nem távoli műveltségi kelléknek számítottak számára, hanem kijáratot jelentettek abból

az életből, amelyet maga körül látott.

A kettősség korán kialakult. Napközben dolgozott, hogy pénzt keressen, szabad perceiben pedig olvasott. Iskolatársai emlékezete szerint még a szünetekben is könyvvvel ült félre, miközben mások játszottak. Ez nem valamiféle szelíd, elvonuló természet jele volt. London ugyanilyen korán tanulta meg azt is, hogy a fizikai erőszak a környezetében létező, gyakran elfogadott konfliktuskezelési eszköz, és ha szükségesnek látta, ő maga sem tért ki előle.

A gyerekkori munka azonban csak előjátéka volt annak, ami az elemi iskola befejezése után következett. A családnak pénzre volt szüksége, középiskoláról pedig ekkor még nem lehetett szó. Jack a nyugat-oaklandi Hickmott konzervgyárban helyezkedett el. A tizennégy éves fiú olyan munkarendbe került, amelyet később saját írásaiban a gépi rabszolgasághoz hasonlított.

A műszak nem mindig ért véget nyolc vagy tíz óra után. Ha sok alapanyag érkezett, addig dolgoztak, amíg fel nem dolgozták. London később harminchat órán át tartó munkáról is beszámolt. A gyár nem azért használta a fiatalt, hogy szakmát tanuljon, hanem mert olcsó munkaerőnek számított. A gép ritmusa határozta meg az

idejét, a teste pedig annak függvényében pihent, hogy mikor állt le a termelés.

Itt alakult ki benne az a gyűlölet a kizsákmányoló fizikai munka iránt, amely később politikai gondolkodását is meghatározta. London nem általában a munkát utálta. Élete végéig elképesztő mennyiségű munkát végzett, és gyakran még a pihenést is valamilyen tevékenységgel töltötte ki. Azt nem tudta elfogadni, hogy az ember minden idejét eladja, miközben sem szabadsága, sem esélye nincs arra, hogy saját életéről döntsön.

A vízpart más lehetőséget kínált. A San Franciscó-i öböl világa, amelyet már gyerekként megismert, egyszerre volt munkatér, kaland és törvénytől kívüli társadalom. Hajók, rakpartok, matrózok, kocsmák, rakodómunkások, halászok, csempészek és az osztrigatelepeket fosztogató kalózok keveredtek egymással. Jacknek úgy tűnt, hogy még a törvénytelen élet is szabadabb, mint a konzervgyári gép mellett eltöltött napok.

Tizennégy-tizenöt évesen kölcsönpénzből megvásárolta a Razzle Dazzle nevű kis vitorlást. A kölcsön jelentős részét Virginia Prentisstől kapta, attól az asszonytól, aki csecsemőként életben tartotta. London

ezzel belépett az osztrigakalózok közé. Éjszakánként tiltott területekre hajóztak, felszedték az osztrigát, majd hajnalban eladták a zsákmányt.

A pénz összehasonlíthatatlanul jobb volt, mint a gyárban. London rövid idő alatt annyit kereshetett, amennyiért korábban heteken át dolgozott, és a vízen senki sem állt stopperórával a háta mögött. Hamarosan a társaság teljes jogú tagjának tekintette magát, s később szeretettel vegyes iróniával emlékezett arra, hogy „az osztrigakalózok hercegeként” kezelték.

A szabadságnak azonban ára volt. A pénz könnyen jött és ugyanolyan könnyen fogyott el. Az ivás a vízparti férfiközösséghez tartozás egyik szertartásává vált, és London már ekkor megismerte az alkoholfogyasztásnak azt a formáját, amelyben nem annyira az ital íze vagy hatása számít, hanem az, hogy az ember a többiekkel együtt iszik. Évtizedekkel később A sárga sátán lapjain ebből az élményből építette fel saját alkoholhoz fűződő kapcsolatának egyik magyarázatát.

Tizenévesen tehát már végigjárt több olyan állomást, amely más emberek életében évtizedek alatt sem következik be. Volt újságárus, gyári munkás, vízi tolvaj és hajótulajdonos, ivott nála jóval idősebb férfiakkal, és

megtapasztalta, milyen gyorsan cserélhető fel a nélkülözés a hirtelen pénzzel, majd a hirtelen pénz újabb nélkülözéssel. Egy dolog azonban állandó maradt: képtelen volt hosszú ideig belenyugodni abba az életbe, amelyben éppen találta magát.

Az osztrigakalózkodástól végül ugyanaz a víz vitte el, amely odacsábította. Átállt a törvény másik oldalára, a halászati őrzővel is dolgozott, majd egy fókavadász hajóra szegődött matrónak. A Sophie Sutherland Japán és a Bering-tenger felé vitte. Tizenhét évesen már valódi óceáni hajós tapasztalatokkal rendelkezett, és olyan világot látott, amelyről korábbi olvasmányaiiban csak mások beszámolóit ismerhette.

A visszatérés után ismét gyári munka következett, majd csavargás, letartóztatás és börtön. London egyre világosabban látta, hogy nincs olyan biztos társadalmi lépcső, amelyen egy szegény munkásgyerek nyugodtan felfelé haladhat. Ha ki akart törni, saját utat kellett keresnie. Egy ideig azt hitte, az oktatás lesz ez az út, később az írás, de előbb még várt rá az a vállalkozás, amely testi értelemben talán minden későbbi betegségének egyik fontos kiindulópontjává vált. Északon aranyat találtak.

2. fejezet - A Klondike ára

1897 nyarán Kaliforniát is elérte a hír a Yukon mellékfolyói mellett felfedezett aranyról. Júliusban olyan hajók futottak be San Franciscóba és Seattle-be, amelyek utasai jelentős mennyiségű aranyat hoztak magukkal. A lapok napokon belül új Eldorádóról írtak, az emberek pedig állást, üzletet és családot hagytak hátra abban a reményben, hogy néhány hónap alatt vagyonos emberként térnek vissza.

Jack London huszonegy éves volt. Sem vagyona, sem biztos foglalkozása nem kötötte Kaliforniához, az aranyláz pedig pontosan azt ígérte, amit egész addigi életében keresett: kiszabadulást, veszélyt és olyan világot, amelyben elvileg nem származás vagy kapcsolatok, hanem erő, kitartás és szerencse dönt. Sógora, James Shepard pénzügyi segítségével összeállt az északra induló társaság, és London 1897 nyarán nekivágott a Klondike-nak.

A vállalkozás már az első szakaszon megmutatta, hogy a sajtóban szereplő aranyhegyek és a valóság között milyen távolság van. A leendő aranyásóknak hatalmas mennyiségű élelmiszert, felszerelést, szerszámot és ruhát kellett magukkal vinniük. A Chilkoot-hágó környékén a terheket kisebb adagokra osztva újra és újra felcipelték,

majd visszatértek a következőért. Az út hónapokon át ismétlődő cipekedéssé, táborveréssé és várakozássá változott.

London fizikailag erős volt, és korábbi munkái megtanították arra, hogy hosszú ideig bírja a megterhelést. Ezen a vidéken azonban az emberi erő csak egy tényezőnek számított. Az időjárás, a jég, a folyók és a távolságok határozták meg, mi lehetséges. Aki hibázott, nem egy elveszített munkanappal fizetett, hanem akár az életével.

A Yukon vízrendszerén lefelé haladva London végül eljutott a Dawson környéki aranyvidékre. Mire megérkezett, a legígéretesebb területek jelentős részét már lefoglalták. Ő és társai is próbálkoztak, telelőhelyet építettek, kutattak és vártak, de a későbbi világhírű író nem talált mesés aranylőhelyet. A Klondike másfajta vagyont adott neki, amelynek értékét akkor még aligha tudta felmérni.

Hosszú téli hónapokon át embereket figyelt. Aranyásókat, szerencsevadászokat, csalókat, hajósokat, erős embereket és olyanokat, akik néhány hét alatt összeroppantak. Hallgatta történeteiket a kunyhókban, megjegyezte beszédüket, konfliktusaikat, a hidegben

kialakuló szabályokat és azt, hogyan változik meg az ember viselkedése, amikor a megszokott társadalom ellenőrzése eltűnik. Későbbi északi történeteinek jelentős része ebből a tapasztalatból nőtt ki.

A Klondike azonban testi nyomot is hagyott rajta. A téli étrend lisztből, babból, cukorból, sózott húsból és más tartós élelmiszerekből állt, friss zöldséghez vagy gyümölcshez csak ritkán lehetett hozzájutni. A C-vitamin-hiány következtében az aranyásók között gyakori volt a skorbut. London sem kerülte el.

1898 tavaszára állapota súlyossá vált. Ízületei és izmai fájtak, járása egyre nehezebbé vált, és saját útinaplójában később azt jegyezte fel, hogy a betegség deréktól lefelé szinte teljesen megnyomorította. Amikor Anviknál friss burgonyához és paradicsomkonzervhez jutott, ezek többlet érték számára bármilyen aranylelőhelynél. A mondat túlélte az aranyláz számtalan nagy történetét, mert pontosan megmutatja, milyen gyorsan változott meg az északra indulók értékrendje: néhány szem nyers burgonya fontosabbá válhatott, mint a gazdagság ígérete.

London eredetileg újabb évet akart északon tölteni. A skorbut eldöntötte helyette a kérdést. 1898 júniusában

társaival megkezdte az utat lefelé a Yukonon, a Bering-tenger irányába. A többhetes hajózás alatt betegsége még mindig olyan súlyos volt, hogy járása nehezebbre esett, de végül eljutott St. Michaelbe, majd munkát vállalva hazautazott Kaliforniába.

Arany nélkül tért vissza. Ebből a szempontból ő is azok közé tartozott, akiknek a Klondike nem teljesítette az ígéretét. Mégis innen hozta magával azt az anyagot, amelyből néhány évvel később pályája megszületett. A kemény hidegben látott emberek, kutyák, folyók és erdők kerültek később novelláiba és regényeibe, végül pedig A vadon szava és a Fehér Agyar révén az egész világ irodalmába.

A huszonkét éves férfi ekkor azonban még semmit sem tudott a későbbi sikerről. Oaklandben azzal szembesült, hogy John London meghalt, a családnak pedig továbbra is pénzre van szüksége. Jack munkát keresett, zálogba adott olyan tárgyakat is, amelyekhez ragaszkodott, és egy ideig ismét ugyanannak a munkáséletnek a fenyegetését érezte maga körül, amelyből északra menekült.

Megpróbálta pénzzé tenni azt az egyetlen dolgot, amit a Klondike-ről biztosan hazahozott: a történeteit. Egy

négyezer szavas beszámolót írt a Dawson és St. Michael közötti útról, de a lapok nem kapkodtak érte. Az egyik szerkesztőség közölte vele, hogy az Alaska iránti érdeklődés gyorsan csökkent, ráadásul annyi hasonló anyag jelent meg, hogy nem éri meg újabbat vásárolni. London életének egyik ironikus pillanata volt ez: egy szerkesztő éppen akkor ítélte elkoptatottnak a Klondike témáját, amikor az a szerző jelentkezett nála, aki néhány éven belül az északi történetek legismertebb amerikai írójává vált.

A visszautasításokat London írással válaszolta meg. Novellát, cikket, esszét, verset és minden más eladhatónak gondolt szöveget készített, miközben pontos nyilvántartást vezetett arról, mit hová küldött és honnan kapta vissza. Nem romantikus ihletből várta a megfelelő pillanatot. Ugyanazzal a makacs munkafegyelemmel tanulta az írást, amellyel korábban hajót vezetett, terhet cipelt vagy gyári gépet szolgált ki.

A Klondike-ről hazahozott skorbut idővel elmúlt. Azok a testi következmények, amelyeket az addigi életmód, az alultápláltság, a fertőzések és a szélsőséges megterhelés hagyhatott szervezetében, már sokkal nehezebben mérhetők. Később újabb utak, betegségek és kezelések rakódtak rájuk, míg végül 1916-ban az orvosok egy

negyvenéves férfi krónikusan károsodott veséivel álltak szemben.

A Klondike tehát két irányban vezet tovább. Az egyik út Jack Londont a világhír felé vitte. A másik jóval lassabban, alig észrevehetően haladt az 1916. novemberi hálólhelyiség felé.

3. fejezet - Az író, aki versenyt futott az idővel

Jack London a Klondike-ról nem arannyal, hanem történetekkel tért vissza. Ez utólag könnyen valamiféle szerencsés cserének látszik, mintha a sikertelen aranyásó már hazafelé tudta volna, hogy élményeiből írói pályát építhet. 1898-ban azonban semmi sem utalt arra, hogy az amerikai irodalom egyik legismertebb alakja lesz belőle. Pénzre volt szüksége, családját támogatnia kellett, és a szerkesztőségek számára egy volt a sok névtelen pályakezdő közül, akik kéziratokkal ostromolták a folyóiratokat.

London nem valamiféle titkos tehetségben bízva várta a felfedezését. Nagyon gyorsan felismerte, hogy az írás ugyanúgy piac, mint az a munkavilág, amelyből menekülni próbált, és ezen a piacon a kézirat áru. A szöveget el kellett készíteni, megfelelő helyre kellett küldeni, nyilván kellett tartani, hol van, majd

visszautasítás esetén azonnal továbbítani egy másik szerkesztőségnek. Pontos feljegyzéseket vezetett az elküldött írásokról, a válaszokról, a honoráriumokról és a postaköltségekről. A romantikus írókép helyett egy kisvállalkozó módszereivel próbált belépni az irodalomba.

A visszautasítások száma eleinte jóval nagyobb volt a sikerekénél. Londonnak nemcsak azzal kellett szembesülnie, hogy a szerkesztők nem ismerik a nevét, hanem azzal is, hogy a Klondike-láz első hulláma már kezdett kifulladásra. Mire hazatért, számtalan újság és folyóirat közölt beszámolókat az aranyvidékről, ezért az északi történet önmagában már nem jelentett biztos belépőt. Londonnak meg kellett tanulnia, hogyan különböztesse meg saját történeteit a többiekétől.

1898 végén különösen rossz helyzetben volt. Pénze alig maradt, a kölcsönzött írógépet is vissza kellett adnia, és előfordult, hogy bélyegre sem futotta. Egy Mabel Applegarthnak írt levelében ekkor fogalmazta meg azt a felismerést, amely későbbi munkamódszerének egyik alapelve lett: szerinte az irodalomban nincs olyan értelemben vett ihlet, amelyre várni érdemes volna. Dolgozni kell. A mondat nem valamiféle utólagos életbölcsesség volt, hanem egy huszonkét éves,

pénztelen fiatalember következtetése abból, amit hónapokon át tapasztalt.

A kitartás lassan eredményt hozott. A *The Black Cat* című folyóirat elfogadta az egyik korábban már félretett történetét, az „*A Thousand Deaths*” című elbeszélést, majd újabb közlések következtek. A kaliforniai *Overland Monthly* és más lapok északi történeteket vásároltak tőle, az *Atlantic Monthly* pedig már olyan irodalmi fórumot jelentett, amelynek neve önmagában rangot adott egy pályakezdő szerzőnek. London néhány év alatt megtanulta azt, amit később fiatal íróknak is újra meg újra tanácsolt: nem a szerkesztő feladata megmagyarázni, miként legyen jobb a kézirat. A szerző dolga olyan szöveget készíteni, amelyet a szerkesztő meg akar venni.

A fordulatot számszerűen is lehet érzékelni. 1899-ben London feljegyzései szerint 388 dollár 75 centet keresett írásaival. Egy évvel később már 2534 dollár 13 cent folyt be ugyanezen a címen, vagyis bevétele több mint hatszorosára nőtt. 1899 karácsonyán szerződést kötött a tekintélyes bostoni Houghton Mifflin kiadóval első novelláskötetére. A kötet *A farkas fia* (*The Son of the Wolf*) címmel 1900-ban jelent meg, és attól kezdve London már nem csupán folyóiratokban próbálkozó

fiatalember volt, hanem könyvvel rendelkező hivatásos szerző.

Munkatempója ekkor alakult ki véglegesen. London rendszerint napi ezer szó körüli penzumot szabott magának, és ezt nemcsak akkor teljesítette, amikor könnyen ment a munka. Ha lemaradt, emelte az adagot. Egy 1900 eleji levelében arról írt, hogy napi másfél ezer szóra növelte a penzumot, hogy behozza a hátrányát, néhány nappal később pedig olyan napokról számolt be, amikor kétezer szót is megírt, miközben tanult, korrektúrázott és társasági életet élt.

A módszer később szinte gépies pontosságot kapott. A napi munka elvégzése volt az elsődleges, a hangulat másodlagos. London utazás közben, hajón, szállodában, birtokán és városi lakásban is dolgozott. Ha egy hosszabb vállalkozás, vendégség vagy utazás megszakította a rendet, később ledolgozta a kiesést. Élete során rengetegszer panaszkodott arra, hogy gyűlöli az írást, de ezek a panaszok ritkán jelentették azt, hogy abbahagyta volna.

Ez a különbség fontos Jack London későbbi legendájának megértéséhez. Szeretett úgy beszélni az írásról, mint kényszermunkáról, amelyből szívesen

megszabadulna, közben azonban elképesztő következetességgel végezte. Leveleiből egy olyan ember képe rajzolódik ki, aki pontosan tudta, mennyit ér a munkája, milyen díjat kérhet egy novelláért, mennyi előleget igényelhet egy regényre, és melyik kiadó milyen feltételeket kínál. A pénzről szóló levelek gyakorisága ezért félrevezető lehet, ha valaki ezeket önmagukban olvassa. London gyakran volt készpénzszűkében, de ez nem ugyanazt jelentette, mint a szegénység fiatalkorában.

A különbséget maga is érzékelte. A pályakezdő London azért nem tudott bélyeget venni, mert nem volt pénze. Az 1913-as London azért kért sürgősen ezer vagy több ezer dolláros előlegeket, mert egyszerre épített hatalmas házat, vásárolt földet, tenyészállatokat szerzett be, vízgazdálkodási munkákat végeztetett és több tucat embernek fizetett munkabért. Egyik levelében azzal indokolta sürgetését, hogy éppen kilencven angórakecskét, egy shorthorn bikát és kiváló Shire tenyészmént vásárolt, miközben újabb állatok beszerzését tervezte. Máskor a Wolf House több ezer dolláros tetőszerkezetéhez vagy a ranch bérkifizetéseihhez kellett az előleg.

London pénzügyi helyzetének ez a sajátossága később az öngyilkosság-elméletben is szerepet kapott. Ha a levelekből csak azokat a mondatokat emeljük ki, amelyekben közli valamelyik kiadóval, hogy pénzre van szüksége, könnyű egy eladósodott, kétségbeesett ember képét megrajzolni. Ha azonban a következő bekezdést is elolvassuk, rendszerint kiderül, hogy az igényelt összegből új épületet, állatállományt, földterületet vagy mezőgazdasági fejlesztést akart finanszírozni. London állandóan túlfeszítette pénzügyi lehetőségeit, de ezt többnyire azért tette, mert folyamatosan új terveket indított.

A pálya közben rendkívüli gyorsasággal haladt előre. Az első kötetet hamarosan újabb könyvek követték, 1903-ban pedig megjelent A vadon szava, amely nemzetközi ismertséget hozott neki. London alig néhány évvel korábban még ismeretlen kéziratokat küldözgetett a szerkesztőségeknek, most pedig olyan szerzővé vált, akinek nevét az olvasók felismerték, és akinek új munkáira a kiadók előre szerződtek.

A vadon szava sikere azonban nem változtatta meg alapvetően a munkamódszerét. London nem vonult vissza, hogy néhány évente gondosan elkészítsen egy új regényt. Ugyanazzal a tempóval folytatta a munkát,

mintha továbbra is minden héten a következő honoráriumtól függne a megélhetése. Regények, novellák, politikai esszék, riportok és úti beszámolók követték egymást; közben haditudósítóként Koreába utazott, szocialista előadásokat tartott, hajózott, majd egyre több időt és pénzt fordított a Sonoma-völgyi birtokra.

Az 1913-1916 közötti levelezésből az is látszik, mennyire üzemszerűvé vált addigra az írói munka. London 1913 elején negyvenezer szó körül járt egy új tengeri regénnyel, néhány héttel később már hatvanötezernél, majd hetvenezer fölött. Közben egy másik regény tervéről írt, szerkesztőkkel tárgyalt, korrektúrázott, jogvitákat intézett és *A sárga sátán* megjelenését készítette elő. Nem választotta külön élesen az alkotót és az üzletembert: az egyik megtermelte azt, amit a másik értékesített.

Ebben volt valami a fiatalkori munkás tapasztalatából is. London jól tudta, milyen az, amikor az ember idejét órabérért adja el, és íróként ennek az ellenkezőjét akarta elérni. A saját idejét kívánta ellenőrizni, de ennek ára az lett, hogy maga szabott magára sokszor keményebb munkarendet, mint bármelyik gyári művezető. A különbség számára abban állt, hogy most ő döntötte el,

miért dolgozik és mire költi a pénzt.

A bevétel egyre nagyobb része a Beauty Ranchra folyt el. London a birtokot nem hétvégi menedéknek tekintette, hanem hosszú távú vállalkozásnak és társadalmi kísérletnek. Talajjavítás, állattenyésztés, új növényfajták, vízellátás, építkezések foglalkoztatták. Egy 1914-es levelében úgy fogalmazott, hogy a ranch a szeme fénye, és ugyanazt jelenti neki, amit más férfiaknak a versenylovak vagy más drága szenvedélyek. A mondat pontosan érzékelteti, miért folyt el folyamatosan az írásból származó jelentős bevétel.

Később ebből is legenda keletkezett. Londonról gyakran írták, hogy a pénzügyi összeomlás szélén állt, és ezért kellett megállás nélkül írnia. Bizonyos időszakokban valóban komoly likviditási gondjai voltak, és a birtok számos vállalkozása nem termelte meg azt a jövedelmet, amelyet remélt tőle. Mégsem egy olyan emberről van szó, aki 1916-ban már csak adósságainak törlesztéséért dolgozott. A levelekben ugyanúgy jelen vannak új könyvtervek, mezőgazdasági fejlesztések és utazások, mint a kiadóknak címzett pénzkérések.

London idővel magát is úgy kezdte szemlélni, mint akinek rendelkezésére állása esetén sokkal több

életműve lehetne, mint amennyit egyetlen élet alatt meg tud írni. Egy 1913-as levelében azt állította, hogy több mint száz regény terve és talán ötszáz novellaötlete van félretéve. A számokat nem kell szó szerint leltári adatként elfogadnunk, mert London hajlamos volt lelkesedésében felnagyítani terveit, de a kijelentés mögött valódi munkakényszer és állandó ötlettermelés állt.

Ugyanebben az időszakban különös módon beszélt az alvásról is. Egy folyóirat azt állította róla, hogy álmatlanságban szenved, mire London tiltakozó levelet írt. Közölte, hogy életében soha nem volt álmatlan, sőt éppen ellenkezőleg: olyan könnyen elalszik, hogy késő esti olvasás és munka közben ennivalót tart maga mellett, mert a rágás segít ébren maradnia. Másik levelében azzal dicsekedett, hogy miközben az általa kiosztott feladatoktól környezetének emberei elvesztik az álmukat, ő úgy alszik, mint egy kisgyermek.

Három évvel később, 1916. november 21-én már éppen az alvás hiánya szerepelt az utolsó nap rosszullétének tünetei között. Ez önmagában semmilyen következtetést nem enged meg a halál okáról, de jól mutatja, mennyit változott London fizikai állapota rövid idő alatt. A harmincas évei végén még saját rendkívüli

munkabírásával és alvási képességével kérkedő férfi negyvenéves korára egyre gyakrabban kényszerült alkalmazkodni beteg testéhez.

Mindez azért fontos a halálával kapcsolatos nyomozásban, mert Jack London esetében nagyon könnyű összekeverni a túlterheltséget a kétségbeeséssel. Valóban rengeteget dolgozott, rendszeresen túlköltekezett, sokat utazott és testét korábban is szélsőséges megpróbáltatásoknak tette ki. Ugyanakkor ugyanez a forrásanyag olyan emberről tanúskodik, aki szinte kényszeresen tervezte a következő könyvet, következő utat, következő épületet vagy következő mezőgazdasági kísérletet.

A folyamatos munka önmagában nem bizonyítja, hogy valaki élni akar, ahogy a kimerültség sem bizonyítja, hogy meg akar halni. A Jack London utolsó éjszakájáról szóló történetben azonban mindkettőt figyelembe kell venni. Az öngyilkosság későbbi hívei gyakran egy kiégett, életét befejezett íróat láttak az 1916-os Londonban, miközben saját levelei még a halála előtti hetekben is új munkákról és tervekről szólnak.

Az írással azonban együtt járt egy másik, sokkal nehezebben értelmezhető állandó is. London már

kamaszkorától olyan férfiközösségekben mozgott, amelyekben az alkohol a társasági élet megszokott része volt. A matrózok, rakparti munkások, aranyásók, újságírók, írók és politikai aktivisták világában az ivás újra meg újra visszatért, és London maga tett róla, hogy ennek történetéből később ne csak életrajzi adat, hanem egész könyv szülessen.

4. fejezet - A sárga sátán és az alkohol legendája

Jack London saját beszámolója szerint az alkohol hosszú ideig egyáltalán nem vonzotta. A sárga sátán lapjain kifejezetten hangsúlyozta, hogy gyermek- és ifjúkorában visszataszítónak találta az ital ízét, és nem valamilyen veleszületett sóvárgás vitte a pohárhoz. Azt állította, hogy az alkoholt lassan, társadalmi környezetének hatására tanulta meg inni, és évtizedek kellettek ahhoz, hogy abból, amit eleinte kellemetlen kötelességként viselt el, valódi vágy legyen.

Ezt a magyarázatot fontos komolyan venni, de ugyanilyen fontos nem kész orvosi diagnózisként olvasni. London 1913-ban irodalmi önéletrajzot írt, nem klinikai kórtörténetet. Saját életének eseményeit egy gondolat bizonyítására rendezte el: szerinte az amerikai társadalom azért termel rendszeres ivókat, mert az

alkohol mindenütt könnyen hozzáférhető, és a férfiak társas életének központi helyszínei évtizedeken keresztül az ivók voltak.

A mű magyarul A sárga sátán címen ismert; eredeti angol címe John Barleycorn. John Barleycorn az angolszász hagyományban az alkohol, különösen a sör és a whisky megszemélyesített alakja. London a könyvben szinte szereplőként beszél róla: hol kísértőként, hol társasági közvetítőként, hol pedig olyan könyörtelen beszélgetőtársként, amely lefejt az emberről az önáltatás rétegeit.

Az első találkozások már gyermekkorához kötődtek. A későbbi rendszeres ivás azonban főként akkor kezdett természetesnek látszani számára, amikor tizenévesen bekerült a San Franciscó-i öböl felnőtt férfivilágába. Az osztrigakalózok, matrózok és rakparti emberek közösségében a kocsmá nem pusztán italbolt volt. Ott találkoztak, ott kötöttek üzletet, ott terjedtek a hírek, ott dőltek el személyes konfliktusok, és ott kellett bizonyítani, hogy a fiatal fiú már a férfiak közé tartozik.

London saját elbeszélése szerint eleinte inkább ezt a társaságot kívánta, mint az alkoholt. Később humorral írta le, hogy miközben társai előtt kemény ivóként

próbált viselkedni, titokban sokkal nagyobb örömet okozott neki egy zacskó édesség. Ha tudta, hogy legénysége éjszakára a parton marad, könyveket és cukorkát vitt a hajóra, bezárkózott a kabinba, és órákon át olvasott. A részlet azért fontos, mert London maga is ezzel érzékeltette: az ivás és az örömszerzés kezdetben nem ugyanazt jelentette számára.

A férfivá válás akkori mintái azonban szorosan összekapcsolódtak az alkohollal. London számára a kocsma az életnek azt a részét jelentette, amelyből gyerekkorában kimaradt: veszélyt, utazást, történeteket, nagyhangú férfiakat, verekedést és szabadságot. A pohár gyakran belépőjegy volt ebbe a közegbe. Ha valaki nem ivott a többiekkel, könnyen kívülálló maradt.

Ez a motívum később sem tűnt el. London akkor is társasági ivóként írta le magát, amikor már sikeres szerzőként egészen más körökben mozgott. A kikötői kocsmákat éttermek, szállodák és írói társaságok váltották fel, az alkohol funkciója azonban részben változatlan maradt. Segített feloldani a társasági érintkezés feszültségét, megadta az együttlét ritmusát, és összekötötte azokat az embereket, akik máskülönben nem feltétlenül találtak volna közös nyelvet.

London A sárga sátán című könyvében azt állította, hogy az alkohol ízét még ekkor sem szerette különösebben. A hatását kereste. Saját értelmezésében az történt vele, hogy húsz év alatt megszokta azt, amit szervezete eredetileg elutasított, majd a következő évtizedben a megszerzett szokás egyre erősebbé vált. Ezt az önmagyarázatot 1915-ben is fenntartotta, amikor Howard H. Russellnek, az amerikai alkoholelles mozgalom egyik vezetőjének azt írta, hogy a könyv őszintén önéletrajzi, nem alkalmazott benne költői szabadságot, sőt inkább tompította, mint felnagyította élményeit.

A kijelentést mégsem célszerű szó szerint egyenlőségjellel összekötni a dokumentált életrajzzal. London kiváló történetmesélő volt, aki saját életét is történetté alakította. Már első könyvének megjelenésekor tudatosan építette a „saját erejéből lett ember” képét, és később ugyanilyen tudatosan formálta az osztrigakalóz, a matróz, az aranyásó, a szocialista és a rancher alakját. A sárga sátán alapanyaga személyes tapasztalat, de szerkezete és érvelése irodalmi konstrukció.

A könyvnek ráadásul politikai célja is volt. London 1911-ben Kaliforniában a nők választójogának

kiterjesztése mellett szavazott, és utóbb ezt részben az alkohol elleni küzdelemmel kapcsolta össze. A korabeli amerikai szesztilalmi mozgalomban a női szervezeteknek jelentős szerepük volt, London pedig úgy vélte, hogy a nők politikai részvételének növekedése végül a kocsmák visszaszorításához vezethet. Saját tapasztalatából azt a következtetést vonta le, hogy az alkoholproblémát nem erkölcsi prédikációval, hanem a hozzáférés korlátozásával lehet kezelni.

Ebben az érvelésben London gyakran saját személyét használta példaként. Azt állította, hogy ő nem az a fajta ember, akit ellenállhatatlan testi kényszer hajt az italhoz. Ha az alkohol nem volna hozzáférhető, szerinte nem szenvedne különösebben a hiányától. A modern függőségkutatás szempontjából ez a megkülönböztetés jóval bonyolultabb annál, mint ahogyan London látta, és későbbi életrajzírói sem értenek egyet abban, milyen súlyos volt az ivása. A nyomozás szempontjából ezért nem az a cél, hogy száz év távlatából diagnózist állítsunk fel, hanem hogy meghatározzuk, mit tudunk tényszerűen a fogyasztásáról és annak lehetséges egészségi következményeiről.

Az biztos, hogy London rendszeresen ivott, és életének bizonyos időszakában saját beszámolója szerint is túl

sokat. Az is biztos, hogy képes volt hosszabb időszakokat lényegesen kevesebb alkohollal tölteni, különösen akkor, amikor környezete nem ösztönözte az ivásra. Munka közben általában nem ivott. A napi írási penzum számára olyan szigorú szabály volt, amelyet az alkohol kedvéért sem szívesen veszélyeztetett.

Ez a kép sokkal összetettebb annál a később elterjedt legendánál, amely Jack Londont szinte folyamatosan részeg, önpusztító zseniként mutatta be. Egy ilyen ember aligha tudta volna fenntartani azt a munkatempót, amelyet levelezése, kéziratái és publikációs jegyzéke bizonyít. A rendszeres és időnként súlyos alkoholfogyasztás összeegyeztethető volt rendkívüli munkafegyelmével, éppen ezért a függőség kérdését sem lehet pusztán a teljesítmény alapján eldönteni.

A sárga sátán egyik legsötétebb része már közvetlenül érinti későbbi halálának értelmezését. London „Fehér Logikának” nevezte azt a gondolati állapotot, amelyben az alkohol hatására lehullanak az életet elviselhetővé tevő illúziók. Ebben az állapotban az ember minden hitet, célt és érzelmet pusztá önámításnak lát, saját testét pedig rövid időre összerakott anyagi szerkezetnek, amelyet végül kidobnak. A Fehér Logika végpontján megjelenik a halál és az öngyilkosság gondolata is.

Később ez lett az egyik legerősebb érv azok kezében, akik London 1916-os halálát öngyilkosságnak tekintették. Ha egy író évekkel korábban részletesen leírta, miként juttatja az alkohol arra a következtetésre, hogy az élet értelmetlen, könnyű azt mondani, hogy végül engedett ennek a gondolatnak. Csakhogy London ugyanebben a könyvben arról is beszél, mi tartotta vissza ettől: politikai meggyőződése, munkája, Charmian és az élethez fűződő kíváncsisága.

A Fehér Logikát ezért bizonyítékként csak nagy óvatossággal használhatjuk. A szöveg azt bizonyítja, hogy London ismerte és átélte az alkoholhoz kapcsolódó súlyos pesszimizmust, valamint gondolkodott az öngyilkosságról. Azt nem bizonyítja, hogy 1916 novemberében ugyanez az állapot uralta, és még kevésbé azt, hogy halála előtt tudatosan döntött saját életének befejezéséről.

A különbség különösen fontos, mert London halála után éppen az irodalmi szövegek kezdték kitölteni azokat a réseket, amelyeket a közvetlen bizonyítékok nem fedtek le. Martin Eden öngyilkossága és A sárga sátán Fehér Logikája együtt olyan narratívát kínált, amelyben az író sorsa szinte előre meg volt írva saját könyveiben. Egy életrajz számára ez rendkívül vonzó megoldás, egy

történelmi nyomozás számára viszont veszélyes.

A sárga sátán keletkezése idején ráadásul London életvitele aligha egy életét lezárni készülő emberét idézte. 1912 végén kezdett dolgozni a könyvön, 1913 januárjára lényegében elkészült vele, közben pedig több más irodalmi és gazdasági vállalkozást vitt egyszerre. A kiadókkal folytatott levelezésből jól látszik, hogy rendkívüli jelentőséget tulajdonított a műnek. Úgy gondolta, hogy társadalmi vitát fog kiváltani, és nagy példányszámú könyv lehet belőle.

A szerkesztés során külön figyelt arra, hogy a Fehér Logikáról szóló részek ne veszítsék el erejüket. Amikor a Saturday Evening Post szerkesztője jelezte, hogy az olvasók egy része talán türelmetlen lesz a filozofikus szakaszokkal, London elfogadta a mérsékelt rövidítést, de kifejezetten kérte, hogy valóban csak enyhén nyúljanak hozzájuk. A megjelenés után elégedetten írta, hogy a szerkesztők sokkal kevesebbet változtattak rajta, mint amennyitől tartott.

A könyv fogadtatása is jelezte, hogy London személyes vallomásként tudta eladni a történetet. Alkoholelleses szervezetek idéztek belőle, röpiratok használták részleteit, és olyan olvasóktól kapott leveleket, akik saját

életükre ismertek benne. Upton Sinclair különösen nagyra értékelte a művet, és arról írt Londonnak, hogy a könyv segítségével saját apjának alkoholizmusát és saját kívülállását is másképpen kezdte látni.

London maga később is büszke maradt A sárga sátán című könyvére. Nem szégyenteljes vallomásként kezelte, amelyet jobb volna elfelejteni, hanem tudatos társadalmi állásfoglalásként. További önéletrajzi könyveket is tervezett: egyet íróvá válásáról, egy másikat mezőgazdasági tapasztalatairól. A saját életet tehát nyersanyagnak tekintette, amelyből különböző témák köré rendezett könyveket lehet készíteni.

Éppen ezért A sárga sátán kettős forrás. Rendkívül értékes, mert London saját szavaival mondja el az alkoholhoz fűződő viszonyát, és olyan élményeket rögzít, amelyekhez máshonnan nem férnénk hozzá. Ugyanakkor minden oldalán ott van az író is, aki kiválasztja, elrendezi és értelmezi emlékeit annak érdekében, hogy eljusson előre meghatározott következtetéséhez.

Az alkohol szerepét Jack London halálában ezért később három külön kérdésre kell bontanunk. Hozzájárult-e hosszú távon szervezetének, különösen veséinek és általános egészségi állapotának romlásához?

Befolyásolta-e lelkiállapotát az utolsó hónapokban? Végül pedig van-e bármilyen bizonyíték arra, hogy 1916. november 21-én az alkohol közvetlenül kapcsolatban állt azzal, ami néhány órával később történt?

Az első két kérdésre csak az egész betegségtörténet áttekintése után lehet majd válaszolni, a harmadikra pedig az utolsó éjszaka dokumentumait kell megvizsgálnunk. Egyelőre annyi látszik, hogy a későbbi Jack London-legenda gyakran erősebben itatta az író, mint amennyit a források alapján biztosan állíthatunk. Az alkohol jelen volt az életében, időnként veszélyesen nagy szerepet kapott benne, de a „halálra ivott író” képe önmagában nem magyarázza meg 1916 novemberét.

A következő fontos nyom jóval távolabb vezet Kaliforniától. London 1907-ben egy saját tervei szerint épített hajón nekivágott a Csendes-óceánnak, és az utazást eredetileg többéves világkörüli vállalkozásnak szánta. A Snark azonban végül nemcsak történeteket és egzotikus élményeket hozott neki. Olyan betegségekkel és kezelésekkkel találkozott az út során, amelyek évekkel később a veséi állapotának vizsgálatakor is újra előkerültek.

5. fejezet - A Snark és a betegség, amely nem múlt el

Jack London 1906-ban egy olyan vállalkozásba kezdett, amely első pillantásra nehezen illeszthető egy már sikeres író életébe. Nem volt szüksége arra, hogy hónapokra vagy évekre eltűnjön a civilizációból, hiszen könyvei jól fogytak, folyóiratok versengtek újabb írásaiért, és Amerikában már ismert szerzőnek számított. London azonban nem azért dolgozott olyan megszállottan, hogy később nyugodtan élhessen. A pénzt többnyire arra használta, hogy újabb terveket valósítson meg, ezek közül pedig a Snark megépítése volt az egyik legvakmerőbb.

Az elképzelés szerint egy saját tervezésű vitorlásokon indulnak világ körüli útra. London eredetileg hét évre számolt, és nem egy luxusjachton akart körbehajózni. A Snark teljes hossza ötvenöt láb volt, a vízvonalon pedig mintegy negyvenhárom láb, amelyet a maga elképzelései szerint építtetett, miközben az eredetileg tervezett költségek gyorsan emelkedtek. A munkák csúsztak, hibák derültek ki, az építők egymásnak ellentmondó tanácsokat adtak, London pedig egyre több pénzt öntött a vállalkozásba. Maga is tudta, hogy hozzáértő hajóépítők szemében tervei több ponton különösnek látszanak, de a kételkedés rendszerint csak még makacsabbá tette.

A hajó neve Lewis Carroll A Snark vadászata című művéből származott. London számára a név jól illett egy olyan úthoz, amelynek pontos végpontja kevésbé érdekelte, mint maga az utazás. Charmian London is vele tartott, és 1907. április 23-án végül elhagyták San Franciscót. A Snark már az indulás pillanatában jóval többbe került, mint London eredetileg elképzelte, de ezt akkor nem tekintette kudarcnak. A hajón meg lehetett írni a napi ezer szót, az elkészült szöveget postán el lehetett küldeni Amerikába, a honorárium pedig finanszírozhatta az utat.

Az első nagyobb állomás Hawaï volt. London korábban is járt a szigetekre, és kedvelte az ottani életet, ezért az út kezdetben inkább igazolta, mint megkérdőjelezte elképzelését. Megtanult szörfözni, hosszú időt töltött a vízben, találkozott helyiekkel és amerikai telepeseikkel, majd felkereste a molokai lepratelepet is. A lepra akkor még olyan betegségnek számított, amely körül a tényleges orvosi ismereteket félelem és társadalmi előítélet vette körül. London beszámolóiban éppen azt hangsúlyozta, hogy a betegek élete jóval kevésbé hasonlít arra a borzalomra, amelyet az amerikai közvélemény elképzel.

Az út továbbvezetett a Marquesas-szigetek, Tahiti, Szamoa, Fidzsi és az Új-Hebridák felé. London közben folyamatosan írt és fényképezett, gyűjtötte a történeteket, figyelte a gyarmati társadalmakat és a helyi kultúrákat. Későbbi csendes-óceáni elbeszéléseinek jelentős része ebből az időszakból származott. A vállalkozás tehát irodalmi értelemben bőségesen termelte az anyagot, de közben egyre több egészségügyi probléma jelentkezett.

A trópusi környezetben London több fertőzést is összeszedett. Hasmenés, láz, bőrpanaszok és különböző gyulladások követték egymást, miközben a hajó személyzetének más tagjai is megbetegedtek. A korszak trópusi orvoslása sokszor bizonytalan diagnózisokra és olyan gyógyszerekre támaszkodott, amelyeket ma már veszélyesnek tartanánk. A Snark útja ezért a Jack London halálával kapcsolatos nyomozásban nem csupán egzotikus közjáték. Itt találkozunk először olyan kezelésekkkel, amelyek később a vesebetegség lehetséges eredetének vizsgálatában is felbukkannak.

London bőrén makacs elváltozások jelentek meg, különösen a kezein. Ujjai megduzzadtak, a bőr hámlott, és időnként olyan fájdalmat érzett, hogy az írás is nehezzé vált. A betegség pontos természete már a

kortárs orvosok számára sem volt teljesen világos. Későbbi életrajzok különféle trópusi fertőzéseket említenek, és maga London is változó megnevezéseket használt. A diagnózis bizonytalansága fontos, mert a későbbi történetekben gyakran úgy jelenik meg valamelyik feltételezett betegség, mintha azt már akkor egyértelműen megállapították volna.

A kezelés ennél kevésbé bizonytalan. London higanytartalmú szereket is használt, amelyek abban az időben több bőr- és fertőző betegség bevett gyógyszerei közé tartoztak. A higanyvegyületek alkalmazása a huszadik század eleji orvoslásban egyáltalán nem számított rendkívülinek, noha mérgező hatásukat már akkor is ismerték. Az adagolás és a tartós kezelés következményeinek megítélése azonban messze elmaradt a mai ismeretektől.

Évtizedekkel később éppen ez a részlet keltette fel orvosok figyelmét. Ha London jelentős mennyiségű higanyvegyületet kapott vagy használt, elméletileg felvethető, hogy ez károsíthatta veséit. A higany több formája képes vesekárosodást okozni, és a London életének utolsó éveiben dokumentált krónikus vesebetegség miatt a két esemény közötti kapcsolat csábító magyarázatnak tűnik. Csakhogy a kapcsolatot

nem lehet utólag bizonyossággá változtatni. Nem rendelkezünk olyan pontos adagolási adatokkal és folyamatos laboratóriumi eredményekkel, amelyek alapján ki lehetne jelenteni, hogy a Snark útján alkalmazott kezelés okozta a kilenc évvel későbbi veseelégtelenséget.

A hipotézis mégis komolyan veendő, mert London egészségromlásának történetében ritkán találunk egyetlen világosan meghatározható okot. Élete során több fertőzésen esett át, sok alkoholt fogyasztott, időnként szélsőséges fizikai igénybevételnek tette ki magát, táplálkozása sem volt mindig kiegyensúlyozott, és számos gyógyszert használt. A vese olyan szerv, amelynek tartalékai sokáig elfedhetik a károsodást. Mire a tünetek nyilvánvalóvá válnak, a folyamat már hosszú ideje tarthat.

A Snark útja 1908-ban végül nem valamely nagy tengeri veszély vagy hajótörés miatt szakadt félbe, hanem London egészsége miatt. A Salamon-szigeteken állapota annyira rosszra fordult, hogy Ausztráliába kellett mennie kezelésre. Sydneyben kórházba került, ahol több problémáját egyszerre próbálták kezelni. Ekkorra már nyilvánvaló volt, hogy az eredetileg hét évre tervezett világ körüli út nem folytatható az elképzelt

formában.

London nehezen fogadta el a döntést. A Snark nem csupán hajó volt számára, hanem annak bizonyítéka, hogy saját elképzeléseit képes ráerőltetni a körülményekre. Rengeteg pénzt, időt és energiát áldozott rá, miközben barátai közül többen már az indulás előtt értelmetlen vállalkozásnak tartották. Az út megszakítása azt jelentette, hogy ezúttal a saját teste húzta meg azt a határt, amelyet akarattal nem tudott átlépni.

A hajót végül eladták, London és Charmian pedig más módon tért haza. Az író a kudarcot később ismét irodalommal alakította. Snark – Kirándulás a Föld körül (The Cruise of the Snark) című könyvében, amely magyarul több kiadásban is megjelent, az út nehézségeit jórészt humorral kezelte. A betegségek is az elbeszélés részévé váltak, de a későbbi olvasó könnyen elfelejti, hogy a kalandos történetek mögött valóságos és időnként súlyos testi állapotok álltak.

A visszatérés után London újra dolgozni kezdett, és kívülről nézve nem úgy viselkedett, mint egy tartósan beteg ember. Könyveket írt, utazott, előadásokat tartott, megvásárolta és folyamatosan bővítette Sonoma-völgyi birtokát. A trópusi betegségek tehát nem hoztak

látványos törést pályáján. Éppen ezért nehéz megállapítani, milyen maradandó következményeket hagytak szervezetében.

Az egyik fontos figyelmeztetés maga London levelezése. Egészségi problémáiról többnyire csak akkor írt részletesebben, ha azok akadályozták valamilyen tervében. Nem vezetett rendszeres betegnaplót, és nem volt különösebben hajlamos arra, hogy hosszasan panaszkodjon. Ha jobban lett, a betegség eltűnt leveleiből, és máris kiadói szerződésekről, hajókról, állatokról vagy következő regényéről beszélt. Az életrajzíró számára ebből könnyen az a benyomás keletkezhet, hogy az egyes betegségek teljesen elmúltak, holott ezt a levelezés hallgatása önmagában nem bizonyítja.

A következő években éppen ez a minta ismétlődött. London megbetegedett, néhány napra vagy hétre kiesett a munkából, majd folytatta ott, ahol abbahagyta. A harmincas éveiben még rendszerint sikerült gyorsan visszatérnie korábbi tempójához. A teste azonban egyre gyakrabban jelzett, és a tünetek lassan olyan rendszerré álltak össze, amelyet utólag már nehéz egymástól független epizódok sorozatának tekinteni.

A Snark ezért két örökséget hagyott maga után. Az egyik irodalmi volt: könyvek, novellák, fényképek és egy egész csendes-óceáni világ került London életművébe. A másik jóval bizonytalanabb, de a halálának vizsgálatakor megkerülhetetlen: egy olyan betegségtörténet kezdete, amelyben trópusi fertőzések, higanytartalmú gyógyszerek és későbbi vesekárosodás kerülnek egymás mellé. Közöttük nem húzhatunk biztos oksági vonalat, de figyelmen kívül sem hagyhatjuk őket.

6. fejezet - Egy negyvenéves férfi betegségtörténete

Jack London fényképein sokáig nehéz beteg embert látni. Széles vállú, erős testalkatú férfi néz a kamerába, aki szeretett lovagolni, úszni, vitorlázni és hosszú utakat tenni. Saját legendájának is fontos része volt a fizikai erő. Az életműben újra és újra megjelenő küzdelem ember és természet között részben azért hatott hitelesen, mert London maga is büszkén tekintett saját állóképességére.

A fizikai erő azonban nem azonos az egészséggel. London szervezete már fiatal korától jelentős terhelést kapott. A gyári munka, tengeri utak, rossz táplálkozás, a Klondike-on szerzett skorbut, majd a csendes-óceáni fertőzések egymásra rakódtak. Harmincas éveinek közepére olyan panaszok jelentkeztek, amelyek egy része

önmagában nem tűnt különösen súlyosnak, együtt azonban már jóval kedvezőtlenebb képet mutatott.

1913 júliusában vakbélműtéten esett át. A műtét önmagában nem kapcsolódott későbbi halálának közvetlen okához, mégis fontos határpont. A korszakban egy hasi operáció jóval nagyobb megterhelést jelentett, mint ma, az antibiotikumok előtti sebészetben pedig a fertőzés veszélye is komolyabb volt. London felépült, és szokásához híven rövid idő múlva ismét munkába temetkezett. Ugyanazon év augusztusában azonban egy másfajta csapás érte: leégett a Wolf House, amelynek építésébe évek munkáját és hatalmas összeget fektetett.

1914 tavaszán Mexikóba utazott, hogy a Collier's számára tudósítson Veracruz amerikai megszállásáról. Május végén akut vérhas támadta meg. A dizentéria súlyos folyadékvesztéssel járó fertőzés, amely még egészséges szervezetet is gyorsan megviselhet. London júniusban visszatért Kaliforniába, és ismét dolgozni kezdett, de az ilyen epizódok jelentőségét az utólagos betegség történetben nem lehet pusztán azzal elintézni, hogy meggyógyult belőlük.

1915 februárjában újabb probléma jelentkezett. A levelezés szerkesztői kronológiája február 12-re teszi az

akut reumás roham kezdetét, néhány nappal később pedig London maga táviratozta Edgar Sissonnak, hogy gyulladásos reuma miatt ágyban feküdt. A rosszullét ellenére február végén Hawaiira indult. A táviratban ugyanabban a lélegzetben számolt be betegségéről és új regényéről, amelyen az út alatt is minden nap dolgozni akart. Ez a kettősség jellemző utolsó éveire: egészsége egyre több kellemetlenséget okozott, terveit azonban továbbra sem ezekhez igazította.

A „reuma” korabeli megjelölése különösen óvatos értelmezést kíván. A huszadik század elején sokféle ízületi és izomfájdalmat neveztek rheumatismnak, és a szó nem jelentett feltétlenül olyan pontos diagnózist, mint egy mai kórházi leleten. Nem tudjuk utólag teljes bizonyossággal megmondani, mi okozta London egyes rohamait. Arra viszont van dokumentumunk, hogy időnként több napra vagy akár egy hétnél hosszabb időre mozgásképtelenné tették.

Ekkorra a vesebetegség kérdése is egyre fontosabbá vált. A halotti bizonyítvány 1916-ban három éve fennálló krónikus interstitialis nephritist jelölt meg hozzájáruló betegségként. Ha ezt az időtartamot szó szerint vesszük, a folyamat körülbelül 1913-ra vezethető vissza. Ez nagyjából egybeesik azzal az időszakkal, amikor London

egészségi problémái sűrűbbé váltak, de a dátumot nem szabad egy laboratóriumi pontosságú kezdőidőként értelmezni. A krónikus vesebetegség gyakran jóval azelőtt kialakul, hogy felismernék.

Az interstitialis nephritis a veseszövet gyulladásos károsodását jelenti. Hosszabb fennállás esetén fokozatosan csökkentheti a vesék működését, miközben az érintett ember sokáig viszonylag aktív életet élhet. A szervezet egy ideig képes alkalmazkodni, de a károsodás előrehaladtával egyre nehezebben választja ki az anyagcsere során keletkező bomlástermékeket. Amikor ezek felhalmozódnak a vérben, urémia alakulhat ki, amely hányingert, hányást, zavartságot, görcsöket, álmoságot, végül eszméletvesztést is okozhat.

Ez azért fontos, mert Jack London utolsó napjának több tünete beleillik ebbe a képbe. Ugyanakkor ugyanazok a tünetek más állapotok, köztük gyógyszermérgezés esetén is előfordulhatnak. A halál körüli vita egyik nehézsége éppen az, hogy az urémiás állapot és az ópiátok hatása bizonyos pontokon egymásra hasonlíthat. Egy olyan korban, amikor nem álltak rendelkezésre mai toxikológiai vizsgálatok, az utólagos bizonyosság különösen nehezen megszerezhető.

London közben továbbra sem élt beteg emberként. 1915 februárjában Hawaiira indult, július végén tért vissza Glen Ellenbe, decemberben pedig ismét útnak indult a szigetek felé. A következő hét hónapot nagyrészt Hawaiiin töltötte. Dolgozott, úszott, utazott, találkozott emberekkel, és újabb könyveken gondolkodott. Ha valaki csak leveleinek irodalmi és üzleti részeit olvasná, könnyen arra következtetne, hogy egészsége legfeljebb időnként kellemetlenül akadályozta.

1916 nyarán azonban a helyzet romlani kezdett. Július végén visszatért Kaliforniába, majd augusztusban a Bohemian Grove rendezvényén vett részt. Szeptember elején Sacramentóba utazott az állami vásárra, ahol szeptember 5-én újabb akut reumás roham érte. Ezúttal olyan súlyos volt, hogy nyolc napon keresztül ágyban feküdt. Autóval vitték haza a ranchra, majd röviddel később újabb roham következett, amely ismét több napra levette a lábáról. Október elején már arról írt, hogy éppen csak képes sántikálva közlekedni.

A levelekből mégsem a visszavonulás képe rajzolódik ki. Szeptember 19-én Edgar Sissonnak új elbeszélésekről számolt be, egy humoros csavargótörténeten dolgozott, és közölte, hogy következő regényének címe *The Eternal Enemy* lesz. New Yorkba készült, csak a két reumás

roham késleltette az indulást. Októberben több levelében is arról írt, hogy amint feldolgozza a hosszú távolléte alatt felgyűlt postát, ismét útnak indul.

Ez a viselkedés kétféleképpen értelmezhető. Az egyik szerint London egyszerűen nem vette komolyan betegségeit, és ugyanazzal a makacssággal próbált átlépni rajtuk, amellyel egész életében más akadályokat kezelt. A másik szerint maga sem tudta, mennyire súlyos a helyzet. A krónikus vesebetegség különösen alkalmas arra, hogy ezt a hamis biztonságérzetet fenntartsa: az ember egyik héten rosszul lehet, majd javulást tapasztal, miközben az alapbetegség tovább halad.

Az utolsó hónapokban London gyógyszerhasználatát is ebben az összefüggésben kell vizsgálni. A morfium akkoriban legitim és hatékony fájdalomcsillapító volt, amelyet súlyos fájdalom esetén széles körben alkalmaztak. Nem létezett az a mai gyógyszerészeti és orvosi ellenőrzési rendszer, amely szigorúan szabályozza az opioidok hozzáférhetőségét. Az, hogy London környezetében vagy gyógyszerkészletében morfium volt, önmagában tehát nem rendkívüli, és még kevésbé bizonyítja, hogy öngyilkosságra készült.

Ugyanakkor egy károsodott veséjű embernél a gyógyszerek hatásának megítélése is bonyolultabb. A szervezet lebontó és kiválasztó képességének romlása megváltoztathatja egyes hatóanyagok viselkedését, a fájdalom pedig arra ösztönözheti a beteget, hogy újabb adagot vegyen be. Mindez alátámaszthatja a véletlen túladagolás lehetőségét, de bizonyítékot erre sem jelent. Az utolsó éjszakáról fennmaradt adatok alapján majd azt kell megvizsgálnunk, tudjuk-e egyáltalán megbízhatóan, milyen gyógyszereket, milyen mennyiségben és milyen időpontban használt.

1916 októberére London testi állapota és tervei furcsa ellentétet alkottak. Időnként alig tudott járni, mégis hónapokra szóló keleti utazást szervezett. Betegség miatt maradt el New Yorkból, de nem mondott le arról, hogy később elinduljon. Kéziratokkal, szerződésekkel, birtokügyekkel és perekkel foglalkozott, miközben szervezete egyre gyakrabban kényszerítette pihenésre.

November első felében Santa Rosában vízjogi perben vett részt. A második tárgyalás november 8. és 14. között zajlott, és London javára végződött. November 10-én enyhébb ételmérgezéshez hasonló rosszullét érte. Hat nappal később a Gaumont filmhíradó stábja felvételeket készített róla a ranchon. November 21-én ismét

gyomorpanaszokról számoltak be, azon az éjszakán pedig nem tudott aludni. Másnap reggel Sekine eszméletlenül találta.

Az 1913 és 1916 közötti betegségétörténetet ezért nem lehet úgy összefoglalni, hogy Jack London egészséges emberként váratlanul meghalt. A hivatalos halálok mögött dokumentálható, többéves egészségromlás állt. Akut fertőzések, ismétlődő reumás rohamok, egyre súlyosabb fizikai panaszok és legalább az orvosok szerint hosszabb ideje fennálló vesebetegség előzte meg a végzetes napot. A természetes halál magyarázata tehát már azelőtt komoly bizonyítékokra támaszkodik, hogy egyáltalán megvizsgálánk az utolsó éjszaka részleteit.

Ettől azonban az öngyilkosság kérdése nem tűnik el. London írásaiban ott van a halál gondolata, Martin Eden története pedig különösen erős alapot adott azoknak, akik később az író saját sorsát próbálták regényhőse végével összekapcsolni. Mielőtt tehát elérnénk 1916 novemberéhez, azt kell megvizsgálunk, milyen kapcsolatban állt Jack London az öngyilkosság gondolatával, és mit mondott róla akkor, amikor még nem saját halálát próbálták vele magyarázni.

7. fejezet - Martin Eden meghal, Jack London tovább él

Kevés regényhős kapcsolódott olyan makacsul saját alkotójához, mint Martin Eden Jack Londonhoz. A párhuzam már a regény megjelenésekor szembeötlő volt: szegény sorból induló, önmagát művelő fiatalember, aki kemény fizikai munkából érkezik az irodalomba, könyvtárakban tanul, kéziratokkal ostromolja a szerkesztőségeket, sorra kapja a visszautasításokat, majd végül hatalmas sikert ér el. London később maga is megerősítette, hogy Martin íróvá válásának történetéhez saját tapasztalatait használta fel. A regény végét azonban éppen azért nem szabad automatikusan Jack London saját életének előrejelzésekként olvasni, mert az író erről is világosan beszélt.

A Martin Eden 1909-ben jelent meg könyv alakban. Főhőse matróz, aki véletlenül kerül kapcsolatba a polgári Morse családdal, és beleszeret Ruthba, a művelt fiatal nőbe. Martin felismeri, milyen hatalmas kulturális távolság választja el attól a világtól, amelybe be akar jutni, ezért szinte emberfeletti erőfeszítéssel kezdi képezni magát. Nyelvtant, irodalmat, filozófiát és természettudományokat tanul, közben pedig írni próbál. Ugyanazt az utat járja végig, amelynek számos állomását London saját fiatalkorából ismerjük.

A szerkesztőségek elutasításai ugyanúgy halmozódnak, mint London pályakezdekésekor. Martin pénztelen, időnként éhezik, kéziratai visszaérkeznek, miközben meg van győződve arról, hogy tehetsége egyszer elismerést hoz számára. A regény egyik legerősebb része éppen ennek a hosszú várakozásnak a leírása. A siker nem azért jön el, mert Martin hirtelen jobb íróvá válik, hanem mert azok a szövegek, amelyeket korábban elutasítottak, egyszer csak keresetté válnak. A közönség és a szerkesztők ugyanazt kezdik ünnepelni, amit néhány hónappal korábban még használhatatlannak tartottak.

Ezen a ponton London saját élménye és regényhősné története látványosan találkozik. Egy 1914 októberében fiatal írónak küldött hosszú levélben London azt írta, hogy Martin Eden írói kudarcai az ő kudarcai voltak, mert a figurához saját pályakezdekésének tapasztalatait kapcsolta. Ugyanebben a levélben azonban egy egészen másfajta tanulságot vont le a regényből, mint azok az olvasók, akik Martin öngyilkosságában London saját halálvágyának bizonyítékát látták. A fiatalember életuntságáról olvasva London arról írt, hogy maga is átélte a tizenhat, húsz, huszonöt és harmincéves kor különböző válságait, mégis életben maradt, jól érzi

magát, és sokat nevet. A kiutat nem a halálban, hanem munkában, tapasztalatban és időben látta.

A levél címzettje Max E. Feckler volt, egy Los Angelesben élő, pályakezdő író. Feckler története különösen értékes bizonyíték a Jack London haláláról szóló nyomozásban, mert közvetlenül kérdezte meg Londont arról, amit a későbbi életrajzírók is kérdeztek. 1914 márciusában azt írta neki, hogy háromszor vagy négyszer elolvasta a Martin Eden-t, és nem tudja eldönteni, a könyv felbecsülhetetlen segítség vagy veszélyes olvasmány egy fiatal író számára. Maga is kétségbeesettnek érezte helyzetét, és azt kérdezte Londontól, vajon az író ugyanúgy látja-e az életet, ahogyan regényhőse látta.

London válasza rövid volt, de nehéz félreérteni. Arra biztatta Fecklert, hogy éljen, mert meghalni később is lesz ideje. Azt tanácsolta neki, olvassa Arisztophanészt, próbáljon „nevető filozófussá” válni, és úgy vélte, egy vagy akár tíz év múlva hálás lesz azért, hogy nem engedett pillanatnyi kétségbeesésének. Az ilyen levél természetesen nem bizonyítja, hogy London maga soha semmilyen körülmények között nem követhetett volna el öngyilkosságot. Arra viszont nagyon erős bizonyíték, hogy 1914-ben nem a Martin Eden öngyilkosságát

tekintette saját életfilozófiája végső következtetésének.

Feckler néhány hónappal később ismét írt neki. Egy „A Journal of One Who Is to Die” című kéziratot küldött, amelynek címe is jól érzékelteti lelkiállapotát. London októberben hosszú választ diktált. Előbb kíméletlenül szétszedte a fiatalember írói felkészültségét, majd visszatért az életuntság kérdésére. Saját korábbi válságait idézte fel, és azt mondta, Feckler húszéves kori unalma ugyanúgy múló állapot lehet, ahogyan az övé is az volt. Ahelyett, hogy a Martin Eden végét igazolásként használta volna, éppen Martin korábbi küzdelmeit állította példaként elé: dolgozni kell, türelmesnek maradni, és elviselni a kudarcokat.

Ez azért különösen fontos, mert a regény olvasói már London életében hajlamosak voltak összekeverni az író főhőisével. London nem is tagadta a kapcsolatot. 1914 decemberében Mary Banks Kraskynak egészen világosan megfogalmazta: ő maga Martin Eden, abban az értelemben, hogy nagy részben átélte ugyanazokat a tapasztalatokat. Rögtön hozzátette azonban a döntő különbséget. Martin azért halt meg, mert individualista volt, London pedig azért maradt életben, mert szocialista lett, és kialakult benne a társadalmi tudat.

Ez a mondat jóval többet jelent egyszerű politikai önmeghatározásnál. London úgy értelmezte a regényt, hogy Martin tragédiájának gyökere nem az írói lét önmagában, hanem az a világnézet, amely minden értéket az egyénhez köt. Martin hosszú ideig azt hiszi, hogy az ember saját erejéből teremti meg önmagát, és minden társadalmi kapcsolat másodlagos. Amikor eléri célját, rájön, hogy a siker sem jelent semmit, mert az a társadalom, amely korábban elutasította, most pusztán hírnevéért hajbókol előtte. Minden mércéjét elveszíti, amelyhez önmagát és környezetét viszonyíthatná.

London számára a szocializmus adott olyan keretet, amelyben a személyes kudarc és siker nem az egész világ értelmét határozta meg. Ettől politikai nézetei még változhattak, és élete végére az amerikai szocialista mozgalommal is súlyos konfliktusai alakultak ki. A társadalmi gondolkodás azonban mindvégig fontos maradt számára. A ranch, a mezőgazdasági kísérletek, politikai írásai és a munkások helyzetével kapcsolatos érdeklődése olyan tevékenységeket jelentettek, amelyek túlmutattak azon, hogy éppen hány példány fogyott valamelyik regényéből.

A Martin Eden önéletrajzi rétege tehát éppen ott szakad meg, ahol a későbbi öngyilkossági legenda

legszívesebben folytatná. London kölcsönadta Martinnak saját szegénységét, munkásmúltját, autodidakta tanulását, a szerkesztőségi visszautasításokat és az írói áttörés élményét. Nem állította viszont, hogy főhőse utolsó döntését is sajátjának tekintené. Ellenkezőleg, legalább két 1914-es levélben kifejezetten az élet mellett érvelt olyan fiatalembereknek, akik Martin történetében saját kétségbeesésük igazolását vélték megtalálni.

Martin halála ettől még nem válik lényegtelenné a nyomozásban. A regény bizonyítja, hogy London részletesen el tudta képzelni azt a lelkiállapotot, amelyben a siker sem ad többé értelmet az életnek. A mű végén Martin nem hirtelen pillanatnyi indulatból veti magát a tengerbe. Hosszabb kiüresedés előzi meg a döntést. Érdektelenné válik számára az irodalom, az emberek, az utazás, a pénz és a hírnév. Az egykor minden tapasztalatra éhes férfi már semmiben sem talál olyan célt, amely továbbvinné.

Éppen ez teszi lehetővé az összehasonlítást az 1916-os Jack Londonnal. Ha az író saját életének végét Martin Eden mintájára akarta volna megírni, az utolsó hónapokban hasonló érdektelenségnek, kiüresedésnek és a jövő feladásának kellene nyomait keresnünk. A levelezés azonban legalább első pillantásra más képet

mutat. London új regényt tervezett, utazni akart, kiadókkal tárgyalt, mezőgazdasági kísérletekkel foglalkozott és családi programokat szervezett. Ezek az adatok nem teszik lehetetlenné az öngyilkosságot, de nehezen illenek a Martin Eden-i hosszú lemondás történetéhez.

A különbséget tovább erősíti London Fecklernek adott tanácsa. A húszéves fiatalember úgy érezte, hogy az élet közepszerűsége elviselhetetlen, és Martin Eden öngyilkosságában valamiféle méltóságteljes kiutat keresett. London nem romantizálta ezt a gondolatot. Saját korábbi életuntságát múltó állapotként írta le, és azt hangsúlyozta, hogy az ember később egészen másképpen tekinthet arra, amit egy adott életkorban véglegesnek érzett. Ez nem egy olyan ember hangja, aki saját regényhőisének öngyilkosságát magasabb rendű filozófiai megoldásnak tartotta.

Az önéletrajzi párhuzamot ezért két részre kell bontani. Martin Eden íróvá válásának története nagymértékben Jack London története. Martin Eden halála azonban London szerint éppen ott következik be, ahol az ő útjuk elválik. Az író ezt még életében világosan megfogalmazta, jóval azelőtt, hogy saját halálának körülményei vitatottá váltak volna.

Mégis maradt egy nehezebb kérdés. London ugyan elutasította Martin végső döntését, de a halál, az élet értelmetlensége és a saját megsemmisülés lehetősége más műveiben is visszatért. A sárga sátán legkomorabb fejezeteiben egy olyan gondolkodásmódot írt le, amelyet Fehér Logikának nevezett. Ebben már nem egy kitalált regényhős nézi kívülről az életet, hanem London saját önéletrajzi elbeszélője beszél arról, milyen következtetésekhez jutott az alkohol legsötétebb óráiban.

8. fejezet - A Fehér Logika

A sárga sátán egyik legnehezebben értelmezhető fogalma a White Logic, amelyet magyarul Fehér Logikának nevezhetünk. London nem egyszerű részegséget értett alatta, és nem is valamiféle ködös alkoholos képzelgést. Éppen ellenkezőleg: saját leírásában a Fehér Logika azért volt félelmetes, mert az ember számára könyörtelenül tiszta gondolkodásnak látszott. Olyan állapotnak, amelyben az életet fenntartó vágyak, hitek és illúziók lehullanak, és helyükön csak egy hideg következtetéssor marad.

London annyira fontosnak tartotta ezeket a részeket, hogy amikor 1913 januárjában a Saturday Evening Post szerkesztője rövidíteni akarta őket, csak mérsékelt

változtatásba egyezett bele. Churchill Williams arra hivatkozott, hogy az olvasók egy része türelmetlen lehet a filozófiai kitérőkkel szemben. London elfogadta a szerkesztést, de külön kérte, hogy csak enyhén nyúljanak hozzá. A levelezés szerkesztői jegyzete megőrizte saját meghatározását is: a Fehér Logikát az élet ellentétének, jeges és könyörtelen igazságközlőnek látta.

A fogalom szerepét könnyű félreérteni. London nem azt állította, hogy a Fehér Logika valóban valamiféle végső filozófiai igazság, amelyhez az alkohol segítségével lehet eljutni. Inkább azt mutatta be, milyen meggyőzőnek érezheti magát az a gondolkodás, amelyből minden életigenlő szempont eltűnik. Ha az ember kizárólag a halál bizonyosságából, az emberi élet rövidségéből és az anyag közömbösségéből indul ki, akkor minden törekvés könnyen feleslegesnek látszik.

A sárga sátán önéletrajzi elbeszélője többször érzékelteti, hogy az alkohol bizonyos állapotokban nem elfedi számára a világot, hanem éppen túlzottan leegyszerűsíti. A szerelem, barátság, munka, becsvágy és társadalmi célok pillanatnyi konstrukcióknak tűnnek, amelyek nem változtatnak azon, hogy minden ember meghal. A Fehér Logika ebből a nézőpontból azt kérdezi: ha a vég ugyanaz, miért érdemes végigjárni az utat?

A kérdés London számára nem volt elméleti játék. Saját beszámolója szerint ismerte azt a lelkiállapotot, amelyben a halál gondolata megnyugtató lehetőségként jelenik meg. A későbbi öngyilkosság-elmélet hívei joggal figyeltek fel erre. Ha valaki 1913-ban ilyen részletességgel ír saját halálgondolatairól, majd három évvel később morfium jelenlétében hal meg, a két adat közötti kapcsolatot nem lehet egyszerűen figyelmen kívül hagyni.

A kapcsolat azonban nem jelent bizonyítást. London a Fehér Logikát egy könyv szerkezetében helyezte el, és ugyanebben a műben arra is magyarázatot adott, miért nem engedett neki. Az élet oldalán nála több erő állt egyszerre. Charmianhoz fűződő kapcsolata, írói munkája, társadalmi érdeklődése és pusztán kíváncsisága mind olyan tényezők voltak, amelyek újabb tapasztalatok felé vitték. Nem azért maradt életben, mert filozófiai értelemben megcáfolta a halált, hanem mert az élet továbbra is több dolgot kínált neki, mint amennyit hajlandó volt feladni.

A Fehér Logika így szoros rokonságban áll Martin Eden problémájával, mégsem ugyanaz. Martin számára az élet azért válik üressé, mert a siker leleplezi előtte a társadalmat, és ő nem talál más értéket, amelyhez

fordulhatna. A sárga sátán elbeszélője viszont visszatér ebből az állapotból. Megismeri a kétségbeesés logikáját, de nem fogadja el állandó világnézetként. London későbbi levelei pedig azt mutatják, hogy amikor mások hasonló életuntsággal fordultak hozzá, ő nem a Fehér Logikát ajánlotta válaszként, hanem az élet folytatását.

Ez különösen jól látszik Max Feckler esetében. A fiatalember nem valamilyen közvetett irodalmi kérdést tett fel, hanem lényegében azt kérdezte Londontól, van-e értelme tovább élni. London válasza nem tartalmazott hosszas filozófiai érvelést. Azt mondta neki, hogy éljen, mert a halál úgyis eljön, és az idő később más megvilágításba helyezheti jelenlegi kétségbeesését. Néhány hónappal később még határozottabban írta, hogy maga is átment hasonló korszakokon, és ma boldognak érzi magát. London 1916-ban sem felejtette el a Fehér Logikát. Márciusban George Sterling egyik szonettjéről azt írta, hogy az pontosan megragadja ezt a világot, a végső kifáradás és kétségbeesés hangulatát. Ez arra utal, hogy a fogalom továbbra is jelen volt gondolkodásában, és nem csupán egy 1913-ban lezárt irodalmi ötlet maradt. Ugyanakkor ugyanebben az időszakban London dolgozott, utazott, Hawaiiin élt, kéziratokkal és politikai kérdésekkel foglalkozott. A Fehér Logika ismerete és az

élet gyakorlati folytatása nála nem zárta ki egymást.

A későbbi életrajzíró számára éppen ez okozza a nehézséget. Egy ember írhat a halálról, gondolkodhat az öngyilkosságról, sőt átélhet olyan időszakokat is, amikor az élet értelmetlennek tűnik számára, anélkül hogy évekkel később öngyilkosságot követne el. Az irodalmi életműből ezért nem lehet olyan egyenes oksági sort felépíteni, amely a Martin Eden-től A sárga sátán gondolatvilágán át szükségszerűen 1916. november 22-éhez vezet.

Irving Stone későbbi életrajzának egyik vonzereje éppen az volt, hogy ilyen ívet kínált. A fiatal, szegény, minden akadályt legyőző London eljut a világhírig, majd teste és lelke fokozatosan kimerül, alkohol, betegségek és csalódások veszik körül, végül pedig saját kezével zárja le az életét. Irodalmi szerkezetként ez rendkívül erős történet. A történelmi forrás azonban nem azért értékes, mert jó történetet alkot, hanem azért, mert ellenőrizhető adatokat közöl. Ha a dokumentumok nem illenek a kész narratívába, a narratívát kell módosítani, nem a dokumentumokat.

A Fehér Logika különösen alkalmas arra, hogy utólag jelentést kapjon. Ha London természetes halált halt,

akkor A sárga sátán komor részei egy olyan ember korábbi lelki tapasztalatait rögzítik, aki végül vesebetegségben halt meg. Ha véletlenül adagolta túl a morfiumot, akkor ugyanazok a részek ettől még nem válnak az esemény előrejelzésévé. Ha azonban tudatosan vetett véget életének, akkor a Fehér Logika valóban fontos előzmény lehet. A probléma az, hogy éppen azt kell eldöntenünk, melyik eset történt; ezért a könyvet nem használhatjuk fel úgy, mintha már előre tudnánk a választ.

Hasonló körkörös érvelés gyakran jelenik meg a Martin Eden esetében is. Aki eleve öngyilkosságnak tekinti London halálát, annak Martin végzete önéletrajzi jóslatnak tűnik. Aki viszont a halotti bizonyítványból és a betegségétörténetből indul ki, ugyanazt a regényvéget irodalmi megoldásnak látja. Egyik értelmezést sem lehet pusztán a regényből bizonyítani. A halál körülményeit kell előbb feltárni, és csak utána lehet eldönteni, mennyire világítja meg őket az életmű.

London saját magyarázata mindenesetre rendelkezésünkre áll. 1914 decemberében azt írta, hogy Martin Eden tapasztalatait nagyrészt ő maga is átélte, de Martin azért halt meg, mert individualista maradt, ő pedig társadalmi tudata miatt életben maradt. Ez a

kijelentés két évvel London halála előtt született, amikor még senkinek sem kellett védenie vagy támadnia az öngyilkosság hipotézisét. Éppen ezért nagyobb bizonyító ereje van arra nézve, hogyan értelmezte London saját regényét, mint az évtizedekkel későbbi visszaolvasásoknak.

A kérdés ettől még nem zárható le. Az ember véleménye két év alatt változhat, súlyos betegség pedig olyan helyzetet teremthet, amelyben korábbi kijelentései már nem érvényesek. Ha London 1916 novemberére tartós fájdalmak között élt, ha tudta, hogy állapota gyógyíthatatlan, vagy ha valamilyen személyes válság érte, akkor az 1914-es életigenlő levelek önmagukban nem mondják meg, mit tett az utolsó éjszakán.

Éppen ezért a következő lépésben el kell hagynunk az irodalmi szövegeket, és vissza kell térnünk az eseményekhez. A könyvek azt mutatják meg, hogy London ismerte a kétségbeesés gondolatvilágát. A levelek azt mutatják, hogy másokat határozottan lebeszélte az öngyilkosságról, és saját életét elválasztotta Martin Eden sorsától. A döntő kérdés azonban az, milyen emberként érkezett el 1916 őszéhez: lezárni készült-e életét, vagy éppen ellenkezőleg, továbbra is újabb terveket halmozott egymásra.

Ennek vizsgálatához előbb azt a helyet kell megérteni, amely utolsó éveinek szinte minden tervét magába szívta. A Beauty Ranch egyszerre volt Jack London otthona, gazdasági vállalkozása, kísérleti telepe és pénzügyi tehertétele. Közepén pedig ott állt volna az a ház, amelybe London soha nem költözhetett be. A Wolf House 1913. augusztusi pusztulása később ugyanúgy bekerült az öngyilkossági történetbe, mint az alkohol és Martin Eden. A kérdés itt is ugyanaz: valóban végzetes törést okozott, vagy csak utólag kapott olyan jelentőséget, amelyet London saját dokumentumai nem támasztanak alá?

9. fejezet - Wolf House

Jack London számára a Beauty Ranch jóval több volt vidéki birtoknál. Amikor egyre nagyobb területeket vásárolt össze Glen Ellen környékén, nem pusztán nyugodt helyet keresett az íráshoz, hanem olyan gazdaságot akart létrehozni, amelyben saját elképzelései szerint lehet gazdálkodni, építkezni és élni. A ranch egyszerre jelentette a városi életből való kivonulást, mezőgazdasági kísérletet és annak bizonyítékát, hogy az a fiú, aki valaha konzervgyárban dolgozott és néhány dollárért mindenféle munkát elvállalt, képes volt saját világot teremteni magának.

Ennek a világnak a központja lett volna a Wolf House. A nevet London írói önképének egyik legismertebb jelképe, a farkas adta, de az épületet nem valamiféle romantikus díszletnek szánta. Albert Farr San Franciscó-i építész tervei alapján olyan hatalmas, tartós és funkcionális házat akart, amely egyszerre szolgálhat otthonként, munkahelyként és vendégházként. A tervezésben London maga is aktívan részt vett, és különösen fontosnak tartotta, hogy az építkezéshez lehetőség szerint helyi anyagokat használjanak.

A ház mérete első pillantásra hivalkodónak tűnhetett. London életmódját ismerve azonban a nagy tereknek gyakorlati okuk is volt. Könyvtára több ezer kötetből állt, és könyveinek jelentős része ekkor ládákban, istállókban és más épületekben hevert, mert a kis házban nem volt számukra elegendő hely. Folyamatosan érkeztek hozzá vendégek, írók, újságírók, szocialisták, gazdálkodók és mindenféle ismerősök, ezért a Wolf House jelentős részét társasági használatra tervezték.

A ház legfontosabb helyiségei közé tartozott volna London hatalmas dolgozószobája és az alatta elhelyezkedő könyvtár. Charmian külön hálósobát kapott volna, valamint olyan helyiséget, ahol Steinway zongoráját elhelyezheti. A nagy nappali két szint

magasságú térként készült, hatalmas kandallóval, miközben az épület alsó részében férfitársaságok számára kialakított helyiséget is terveztek. London olyan házat képzelt el, amelyben egyszerre lehet elvonulni dolgozni és nagy társaságot fogadni.

Az épület külső megjelenésében is a környezethez kívánt igazodni. A falakhoz a közeli területről kitermelt vulkanikus követ használták, a szerkezetéhez helyi vörösfenyőt, a tetőhöz pedig spanyol mintájú cserepeket rendeltek. A beton alapot rendkívül erősre tervezték, részben az 1906-os San Franciscó-i földrengés tapasztalatai miatt. London olyan házról beszélt, amely évszázadokig állhat, és a munka előrehaladtával egyre inkább úgy tekintett rá, mint életének egyik legfontosabb eredményére.

Az építkezés természetesen rengeteg pénzt emésztett fel. London leveleiben 1913-ban újra meg újra előlegeket kért kiadóitól, és részletesen magyarázta, mennyibe kerül a tető, a vízvezeték, az állatok beszerzése vagy valamelyik új mezőgazdasági beruházás. Ezek a levelek később könnyen felhasználhatók voltak annak bizonyítására, hogy pénzügyi összeomlás felé haladt, de a kép ennél összetettebb. London nem azért kért pénzt, mert nem volt bevétele, hanem azért, mert szinte minden

bevételeit azonnal újabb beruházásokba forgatta.

1913 nyara különösen nehéz időszak volt. Július elején hasi fájdalmak jelentkeztek nála, és Oaklandben vakbélgyulladást állapítottak meg. Július 8-án megoperálták, és a műtét során orvosa, William S. Porter a vesék állapotával kapcsolatban is aggasztó jeleket észlelt. Earle Labor életrajza ezt olyan pontként kezeli, amikor London későbbi végzetes vesebetegsége már az orvos számára is érzékelhető volt. London maga gyorsan felépült a műtétből, és szokásához híven nem változtatott jelentősen életmódján.

Augusztus közepére újra az építkezés kötötte le. A Wolf House befejezéséhez pénz kellett, ezért augusztus 18-án jelzáloggal terhelte meg a Hill Ranchként ismert birtokrészt. Pénzügyi tartaléka ekkor nagyon alacsony volt, de nem visszavonulást tervezett: az volt a célja, hogy még a tél előtt beköltözhessenek. Négy nappal később minden addigi terv néhány óra alatt összeomlott.

1913. augusztus 22-én éjszaka Eliza Shepard ébresztette fel őket. Tűz ütött ki a Wolf House-ban, és mire Londonék a helyszínre értek, a lángok már az egész épületet elborították. A házban még nem laktak, ezért emberélet nem került veszélybe, de a majdnem elkészült

épület belső szerkezete, burkolatai és faanyagai teljesen megsemmisültek. Csak a hatalmas kőfalak maradtak állva.

Charmian későbbi beszámolója szerint London eleinte fegyelmezetten viselte a látványt. Hajnal felé azonban, amikor már világossá vált, hogy semmit sem lehet megmenteni, összeomlott. Az a ház égett le, amelyen éveken át dolgozott, és amelyet részben éppen azért épített ilyen masszívan, hogy ellenálljon a természeti katasztrófáknak. A veszteség anyagi értelemben is súlyos volt, de London számára legalább ilyen fontos volt, hogy egy hosszú ideje dédelgetett terv semmisült meg.

Az anyagi következményeket tovább súlyosította, hogy az épületet csak részben biztosították. London abból indult ki, hogy a kőből, betonból és nehéz szerkezeti elemekből épített ház tűz szempontjából viszonylag biztonságos, ezért a biztosítás messze nem fedezte a teljes értéket. A veszteség több tízezer dollárra rúgott, miközben az építkezéshez felvett kötelezettségek egy része természetesen megmaradt.

Szinte azonnal felmerült a gyújtogatás gyanúja. A tűz olyan gyorsan terjedt, és az épületet annyira biztonságosnak hitték, hogy London környezetében

sokan nehezen tudták elképzelni a véletlen eredetet. Charmian később is úgy emlékezett, hogy a bizonytalanság különösen súlyosan érintette férjét. Ha valaki szándékosan gyújtotta fel a házat, az nem egyszerű pénzügyi veszteséget jelentett volna, hanem támadást London személye és egész vállalkozása ellen.

A gyújtogatás története évtizedekig tovább élt. Csak jóval London halála után végeztek olyan kriminalisztikai vizsgálatot a romokon és az építkezés dokumentumain, amely más magyarázatra jutott. Az 1990-es években amerikai igazságügyi szakértők arra a következtetésre jutottak, hogy a tüzet nagy valószínűséggel lenolajjal átitatott rongyok öngyulladás okozhatta. Az épület belső faelemeit aznap kezelték, a használt rongyokat pedig olyan helyen hagyhatták, ahol a hőtermelő oxidáció végül tüzet idézett elő.

Ez a magyarázat egy fontos példája annak, hogyan változhat egy történelmi rejtély, amikor évtizedekkel később új módszerekkel vizsgálják meg. London életében nem lehetett megnyugtatóan lezárni a kérdést, ezért számára a gyújtogatás lehetősége valóságos maradt. A későbbi kutatás azonban nem támasztja alá azt a romantikus képet, amelyben ellenségei szándékosan pusztították el az író álomházát.

A tűz után London valóban mélyen megrendült. A lányának, Joannak néhány nappal később írt levelében arról panaszkodott, hogy egyik álma pusztult el, miközben ő maga is beteg, és fájlalta, hogy a lánya nem jelentkezett azonnal. A levél indulatos, sértett és önsajnálattal teli, de éppen ezért értékes: közvetlenül mutatja, mennyire súlyos személyes veszteségként élte meg a Wolf House pusztulását.

Ebből azonban még nem következik, hogy a tűz megtörte volna életakarátát. A későbbi öngyilkossági történetekben a Wolf House gyakran jelenik meg olyan fordulópontként, amely után London fokozatosan feladta korábbi terveit. Saját levelezése éppen az ellenkező irányba mutat. 1913 novemberében Albert Farr építésznek már arról írt, hogy a fennmaradt tervrajzokat és szerződési dokumentumokat meg kell őrizni, mert azokra szükség lesz, amikor újra hozzákezdenek a ház befejezéséhez.

A levél ennél konkrétabb terveket is tartalmazott. London közölte, hogy az első fagyok után, amikor a fák nedvkeringése lelassul, újra kivágatja a szükséges vörösfenyőt. Eliza Shepardnak pedig részletes utasításokat adott arra, hogy a kivágott rönköket méret szerint pontosan jegyezzék fel és rendezzék, hogy később

könnyen felhasználhatók legyenek az újjáépítéskor.

Decemberben ugyanezt még világosabban megfogalmazta. Elizának azt írta, hogy tájékoztassa egyik hitelezőjüket: már vágják a fákat az újjáépítéshez. A pénzügyi nehézségeket átmenetinek tekintette, és arra számított, hogy a filmes jogokból származó bevétel néhány hónapon belül javítja helyzetüket. Ezek a dokumentumok nem egy olyan ember képét adják, aki a tűz után lemondott a Wolf House-ról, hanem olyasvalakiét, aki szinte azonnal elkezdte szervezni az újrakezdést.

Más kérdés, hogy az újjáépítés végül nem valósult meg. London pénzügyi helyzetét egyszerre terhelte a ranch, a különféle sikertelen befektetések, a filmes jogok körül kialakult perek és az a sok ember, akiről rendszeresen gondoskodott. A Wolf House újbóli felépítése így mindig versenyben állt más kiadásokkal. London azonban nem szüntette meg a tervet, és a birtokon később is ott feküdtek az új építkezéshez előkészített farönkök.

A tűzeset másik fontos következménye az volt, hogy London egyre inkább összekapcsolta saját jövőjét a Beauty Ranch sikerével. Ha a ház elveszett, a birtoknak

akkor is működnie kellett. Új állatokat vásárolt, épületeket emelt, silókat készíttetett, talajjavítási módszerekkel kísérletezett és vízellátási terveket dolgozott ki. Ugyanaz az energia, amely korábban a Wolf House felé irányult, részben a gazdaság más részeibe került át.

Ez az oka annak, hogy a ranch pénzügyi mérlege önmagában félrevezető lehet London lelkiállapotának vizsgálatakor. A beruházások jelentős része rövid távon veszteséget jelentett, és nem biztos, hogy London valaha is visszakapta volna teljes egészében az elköltött pénzt. Ő azonban nem felszámolni akarta a gazdaságot, hanem tovább fejleszteni. Egy pénzügyi válság és egy olyan helyzet között, amelyben valaki elveszíti minden jövőbe vetett érdeklődését, jelentős különbség van.

A Wolf House pusztulása ezért fontos bizonyíték, de nem arra, amire a későbbi legenda gyakran használta. A tűz mély érzelmi csapást mért Londonra, komoly anyagi veszteséget okozott, és egy időre biztosan megingatta. Ugyanakkor rendelkezésünkre állnak a saját, néhány hónapon belül írt levelei, amelyekből világosan kiderül, hogy újjá akarta építeni a házat. A tragédia nem zárta le a jövőre vonatkozó terveit.

A valódi változás sokkal kevésbé látványosan zajlott. Miközben London újabb építkezéseket, könyveket és utakat tervezett, teste egyre nehezebben alkalmazkodott ahhoz a tempóhoz, amelyet rákényszerített. A Wolf House leégése után három évvel még mindig voltak tervei a ranchra, de egészsége már nem engedte ugyanazt az életet, amelyet harmincévesen természetesnek tekintett. Ez különösen világossá vált azon a helyen, amelyet hosszú időn keresztül a szabadsággal és a testi erővel azonosított: Hawaii.

10. fejezet - Az utolsó Hawaii

Jack London és Hawaii kapcsolata jóval korábban kezdődött annál, hogy az író élete utolsó évében újra a szigetekre utazott. Már a Snark útján olyan erős kötődést alakított ki a vidékkel, hogy később újra és újra visszatért hozzá írásaiban. Hawaii számára egyszerre jelentette a Csendes-óceán nyitottságát, a hajózás szabadságát, az amerikai terjeszkedés következményeinek megfigyelését és azt a társadalmat, amelyet saját ellentmondásai ellenére is különösen vonzónak talált.

1915-ben hosszabb időt töltött ismét a szigeteken. Február végén indult el Kaliforniából, és már ez az út is egy olyan időszakban következett, amikor egészsége

egyre több panaszt okozott. Február 12-én akut reumás roham érte, ennek ellenére néhány nappal később készült az utazásra, és február 23-i levelében már azt írta, hogy másnap indul Honoluluba. A betegség tehát nem arra ösztönözte, hogy visszavonuljon, hanem legfeljebb átmenetileg lassította.

A márciustól júliusig tartó hawaii tartózkodás nagyrészt kellemesen telt. Londonék korábbi látogatásukhoz képest még nagyobb hírességként érkeztek, és olyan társasági körökbe is meghívást kaptak, amelyek évekkel korábban fenntartással kezelték az író. Találkoztak Liliuokalani volt hawaii királynővel, ültetvényesekkel, politikusokkal és helyi értelmiségiekkel, London pedig előadásokat tartott és új anyagot gyűjtött.

A szigetek iránti rajongása közben sem szűnt meg kritikusan figyelni környezetét. Régebbi hawaii írásaiban gyakran támadta a misszionárius családokból kinőtt gazdasági elitet, amely a vallási térítés után jelentős föld- és üzleti hatalomra tett szert. Más szövegeiben ugyanakkor maga is átvette korának faji előítéleteit és társadalmi hierarchiáit. Hawaii ezért London életművének egyik olyan területe, ahol a modern olvasónak egyszerre kell látnia a gyarmati rendszer

kritikáját és az író saját korlátait.

1915-ben azonban nem elsősorban politikai konfliktust keresett. A több hónapos tartózkodás menedéket jelentett a Beauty Ranch pénzügyi gondjai, a jogviták és a folyamatos munkakényszer elől. London természetesen Hawaiiin is dolgozott. Új kutyaregényeket tervezett, és a kiadójának már indulás előtt azt ígérte, hogy az utazás alatt is napról napra teljesíti munkáját.

Júliusban visszatért Kaliforniába, de a hawaii tartózkodás iránti vágy néhány hónap alatt újra felerősödött. Az ősz sűrű munkával, vendégekkel, pénzügyi ügyekkel és újabb megbízásokkal telt. London ekkor vállalta el a Hearst-birodalom számára A maják kincse (Hearts of Three) megírását, amelyhez huszonötezer dolláros honorárium kapcsolódott. A munka kedvéért napi penzumát is jelentősen növelte, jóllehet már ekkor sem volt olyan fizikai állapotban, mint néhány évvel korábban.

December közepére London és Charmian újra el akartak szakadni Kaliforniától. December 16-án felszálltak a Great Northern fedélzetére, amely Hawaii felé indult. London közvetlenül az indulás előtt még Santa Rosában egy peres ügyben tanúskodott, és attól

tartott, hogy a tárgyalás miatt lekési a hajót. Egy régi ismerősének azt írta, hogy szükség esetén dél felé vonatozik, és San Pedrónál éri utol a hajót; végül sikerült időben felszállnia San Franciscóban.

A hajóút egyik fiatal utasa később arra emlékezett, hogy London feltűnően visszahúzódó volt. Étkezésekhez könyvet vitt magával, evés közben olvasott, majd időnként kiment cigarettázni. Nem tűnt barátságtalannak vagy depressziósnak, inkább úgy viselkedett, mint aki nem akarja, hogy hírességként folyamatosan körülrajongják. Charmian ezzel szemben sokat táncolt és könnyebben bekapcsolódott a hajó társasági életébe.

A visszahúzódásnak azonban fizikai oka is lehetett. London bokái és lábfejei gyakran megduzzadtak, ízületi fájdalmai miatt a tánc már régóta nem tartozott számára az elérhető örömök közé. A vesebetegség következtében jelentkező ödéma és az ismétlődő reumás panaszok fokozatosan korlátozták mozgását. Az a férfi, aki valaha napokon át cipelt felszerelést a Chilkoot-hágón vagy saját hajójával szelte át a Csendes-óceánt, egyre gyakrabban került még a rövidebb gyaloglást is.

December 22-én Hilo következett, majd másnap megérkeztek Honoluluba. Waikikiben, a Kalia Roadon

béreltek házat, és London számára ez a következő hét hónapban az utolsó hosszabb otthon lett Kalifornián kívül. Társasági életük továbbra is élénk maradt: vacsorák, kártyapartik, luaük és mozilátogatások követték egymást, Charmian pedig különösen élvezte azt a könnyedséget, amelyet a hawaii környezet jelentett.

London számára fontos lett, hogy a helyiek ne turistaként vagy alkalmi hírességként tekintsenek rá. A hawaii kama'āina kifejezést olyan emberre alkalmazzák, aki hosszabb kapcsolat révén valóban a helyhez tartozónak számít. London írásaiban maga is magyarázta ezt a jelentést, és láthatóan büszke volt arra, amikor hawaii ismerősei saját közösségükhöz tartozó emberként kezelték. A Keaka Lakana név, amelyet Jack London hawaii megfelelőjeként használtak, különösen kedves volt számára.

Kívülről nézve az 1915–1916-os hawaii hónapok könnyen idillnek tűnhettek. A valóságban London egészsége ekkor romlott a leglátványosabban. Charmian visszaemlékezése szerint férje egyre nehezebben mozgott, lábai fájtak és megdagadtak, ezért még rövid városi utakat is inkább autóval tett meg. Ha nem kellett társaságba mennie, egész nap könnyű ruházatban maradt, részben a meleg miatt, részben azért, mert már

az öltözködés is fölösleges erőfeszítésnek tűnt számára.

Az alkoholt illetően ekkor már maga London is érzékelte, hogy szervezete rosszabbul viseli korábbi szokásait. Charmian szerint időnként arról beszélt, mintha teste telítődött volna alkohollal, és ezért a nyálkahártyái tiltakoznának. Kemény italból kevesebbet fogyasztott, a cigarettázást viszont nem hagyta abba. A két szokás különösen fontos lesz később, amikor az utolsó évek betegségeit próbáljuk egymáshoz viszonyítani, de egyikből sem következik önmagában közvetlen magyarázat a halálára.

Jóval aggasztóbb volt az emésztés megváltozása. London korábban büszke volt arra, hogy szinte bármit meg tud enni, és gyakran emlegette erős gyomrát. Hawaiiin továbbra is nagy reggelikről beszélt, ám Charmian beszámolója szerint egyre gyakrabban előfordult, hogy az elfogyasztott ételt kihányta. Társasági vacsorákon időnként alig evett, amit azzal magyarázott, hogy már reggel rengeteg ételt fogyasztott.

A hányinger és hányás azért kap különös jelentőséget a halál történetében, mert urémiában gyakori tünet lehet. Természetesen ebből sem következik, hogy minden hawaii rosszullét közvetlenül a vesebetegség miatt

történt. London korábban is számos emésztőrendszeri fertőzésen ment keresztül, étrendje gyakran szélsőséges volt, és alkoholfogyasztása is befolyásolhatta gyomrát. Az viszont világos, hogy az egykor „vasgyomrára” büszke férfi 1916-ra már rendszeresen küzdött olyan problémákkal, amelyeket környezete sem tudott figyelmen kívül hagyni.

Még súlyosabb jel volt a vesegörcs. Charmian egy reggelt különösen részletesen idézett fel: London az ajtajában állt, arcán olyan fájdalommal, hogy feleségének azonnal orvost kellett hívnia. A korábban nagy fájdalmakat is többnyire szó nélkül viselő férfi számára már az is szokatlan volt, hogy segítséget kér. Earle Labor ezt az első, egyértelműen dokumentált veseköves rohamok egyikeként értelmezi, amelyek az utolsó hónapokat egyre nehezebbé tették.

Az orvosok életmód-változtatást javasoltak, de London csak részben követte tanácsaikat. Nehezen mondott le a nyers halról, a húsról és más fehérjedús ételekről, amelyek különösen kedvesek voltak számára. A korszak orvostudománya természetesen még nem rendelkezett a mai vesegyógyászat eszközeivel, de az étrend mérséklése és a fizikai kímélet már akkor is fontos szerepet kapott az ilyen betegek kezelésében.

A betegségek közben London szellemi aktivitása feltűnően erős maradt. 1916. március 7-én Edgar Sissonnak arról írt Honoluluból, hogy hamarosan befejezi A maják kincse című regényt, utána Hawaiiról készít cikket, majd újabb filmes sorozat munkájába kezd. Ugyanebben a levélben új elbeszélést is tervezett, tehát több következő munkát tartott egyszerre fejben.

Ugyanezen a napon politikai értelemben is fontos döntést hozott: kilépett az Amerikai Szocialista Pártból. Ezt később könnyű úgy értelmezni, mint újabb jelet arra, hogy London élete végén minden korábbi meggyőződését elveszítette. Saját indoklása azonban ennek ellenkezőjéről tanúskodik. Nem azért hagyta el a pártot, mert közömbössé vált a politika iránt, hanem azért, mert szerinte a szervezet elvesztette korábbi harciasságát, túlságosan kompromisszumkeresővé vált, és háttérbe szorította az osztályharcot.

A döntés tehát inkább konfliktus, mint kiüresedés volt. London saját forradalmi szocializmusát tekintette következetesnek, a pártot pedig attól való eltéréssel vádolta. Az, hogy elemzése mennyire volt igazságos, külön kérdés, de lelkiállapotának vizsgálatakor lényeges: nem egy olyan ember beszélt, akit már semmi sem érdekel, hanem olyan, aki még mindig indulatosan

vitázott arról, milyen irányba kellene haladnia egy politikai mozgalomnak.

Hawaii új irodalmi érdeklődés is megjelent nála. 1916 júniusában Carl Gustav Jung *Psychology of the Unconscious* című könyvét kezdte olvasni, és Charmian beszámolója szerint rendkívüli lelkesedéssel fogadta. Egy teljesen új gondolati világot vélt felfedezni benne, amelynek segítségével korábbi történeteinek ösztönös képeit és mítoszait is másképpen tudta értelmezni. Ez a találkozás azért is érdekes, mert Londonról gyakran merev materialistaként beszélnek, miközben utolsó hónapjaiban láthatóan nyitott lett olyan pszichológiai és mitológiai megközelítésekre, amelyeket korábban kevésbé ismert.

A Jung-élmény több új elbeszélésben is nyomot hagyott. London mítoszok, tudattalan erők és ősi képzetek iránt kezdett érdeklődni, és olyan történeteket tervezett, amelyek jelentősen eltértek korábbi realista vagy kalandos műveitől. Ez megint nehezen egyeztethető össze azzal az egyszerű elképzeléssel, hogy 1916 nyarára alkotói értelemben kiürült és csak ismételte önmagát.

Az utolsó hawaii hónapok egyik legfontosabb kettőssége éppen ebben rejlik. London teste

nyilvánvalóan romlott, miközben szellemi érdeklődése új irányokat talált. Egyik reggel vesegörcs gyötörte, máskor új novelláról beszélt; nehezen járt, de következő könyvén dolgozott; hányással és álmatlansággal küzdött, miközben Jung gondolatait magyarázta Charmiannek. A fizikai hanyatlás tehát egyre kevésbé vitatható, de ebből még nem következik hasonló ütemű lelki vagy alkotói feladás.

1916. július 26-án London és Charmian felszállt a Matsonia fedélzetére, hogy visszatérjen Kaliforniába. Barátaik virágfüzerekkel búcsúztatták őket, a hajón pedig London még a hazafelé vezető úton is dolgozott. Augusztus 1-jén érkeztek meg San Franciscóba, néhány nappal később pedig már a Beauty Ranchon voltak.

London nem úgy tért haza, mint aki lezárta utazásait. Augusztus 5-én egy levélben már arról írt, hogy néhány napon belül a Bohemian Club nyári rendezvényére indul, utána pedig New Yorkba készül. Ugyanebben a levélben egy régóta tervezett könyvet is megemlített, amelyet különös olvasói leveleiből akart összeállítani. A terv később nem valósult meg, de létezése ismét azt mutatja, hogy London 1916 augusztusában sem kész életműként tekintett saját munkájára.

A Hawaiiiról hazatérő férfit környezete ugyanakkor megváltozotttnak látta. Eliza Shepard állítólag úgy fogalmazott, hogy az a Jack, akit ismertek, nem tért vissza hozzájuk. Charmian is érzékelte, hogy férje egyre ingerlékenyebb, hangulata változékonyabb, és korábban szinte legendás alvóképessége megrendült. A fizikai rosszullétekhez immár rendszeresen társult álmatlanság, amely különösen megterhelő lehetett egy olyan ember számára, aki néhány évvel korábban még azzal tréfálkozott, hogy túl könnyen alszik el.

Innen már gyorsan szűkül az idő. London 1916 augusztusában még New Yorkba készül, szeptemberben azonban újabb súlyos reumás roham dönti ágynak. Októberben ismét dolgozik, novemberben pedig még jogi ügyeket, ranchterveket és utazást intéz. Az utolsó Hawaii tehát nem búcsúút volt abban az értelemben, hogy London tudatosan lezárta volna addigi életét. Sokkal inkább az a hely lett, ahol egyre világosabban látszott a különbség terveinek nagysága és teste fogyatkozó teherbírása között.

Ez a különbség 1916 őszére már nem maradhatott következmények nélkül. A nyomozás következő szakaszában ezért hónapokról hetekre, majd napokra kell váltanunk. Meg kell néznünk, mit tervezett London

szeptemberben, októberben és novemberben, kikkel levelezett, milyen munkákat vállalt, és hogyan változott egészsége. Ha valóban saját halálára készült, ennek valamilyen nyomát ebben az időszakban kellene megtalálnunk; ha viszont jövőbeli utakat, könyveket és gazdasági terveket szervezett, akkor az öngyilkosság elméletének ezt is meg kell magyaráznia.

11. fejezet - 1916 őszén még új regényt tervezett

Jack London 1916 szeptemberében kénytelen volt újra megtanulni valamit, amit egész életében rosszul viselt: várni. Hawaii után úgy tért vissza Kaliforniába, hogy New Yorkba akart utazni, szerkesztőkkel, kiadókkal és üzleti partnerekkel találkozni, közben pedig újabb irodalmi tervei voltak. A szeptember elején jelentkező heves reumás roham azonban felborította az időbeosztását, és egy időre még a járás is nehezebbre esett.

A rosszullet szeptember 5-én, a sacramentói állami vásáron érte. London nem csupán látogatóként vett részt a rendezvényen: tenyésztőként is fontos volt számára, mert a Beauty Ranch állatai versenyeztek. Neuadd Hillside, a büszkeségének számító Shire mén újabb nagydíjat nyert, a ranch shorthorn bikája pedig ugyancsak kiválóan szerepelt. A sikert azonban London

alig élvezhette, mert az akut reumás roham nyolc napra ágyba kényszerítette, és végül gépkocsival vitték vissza Glen Ellenbe.

Otthon sem következett gyors gyógyulás. Újabb roham döntötte le, amely ismét több napig tartott, ezért szeptember közepére jelentős levelezési és üzleti hátralék halmozódott fel az íróasztalán. London leveleiben többször panaszkodott a felgyúlt száz meg száz levélre, de a hangnem ezekben a napokban nem valamiféle végső kimerültséget tükröz. Inkább bosszankodott azon, hogy a betegségek miatt nem tudja olyan gyorsan elvégezni a munkát, ahogyan megszokta.

Szeptember 19-én Edgar G. Sissonnak már újra kész kéziratokról írt. Két novellát küldött neki, közben egy humoros csavargótörténeten dolgozott, és azt tervezte, hogy még több elbeszélést ír, mielőtt visszatér következő regényéhez. A regény címét ekkor már eldöntötte: *The Eternal Enemy*, vagyis szó szerint Az örök ellenség lett volna. A műből végül csak tizenhárom oldal készült el, de 1916 szeptemberében London még következő nagyobb munkájaként beszélt róla.

Ugyanebben a levélben New York-i útját sem mondta le. Közölte Sissonnal, hogy a két reumás roham miatt

késni fog, de a tél előtt mindenképpen el akar jutni New Yorkba és személyesen találkozni vele. Ez különösen fontos adat a halála körüli vita szempontjából, mert nem egyetlen elszórt megjegyzésről van szó. London hónapokon keresztül visszatérően írt arról, hogy keletre készül, és a tervet újabb és újabb időpontokra toltta el, amikor egészsége vagy üzleti ügyei feltartották.

Az utazás megszervezése közben irodalmi termelése ismét felgyorsult. Szeptemberben elküldött novellái mellett filmforgatókönyv-vázlatot készített, korrektúrákat javított, szerzői jogi kérdésekkel foglalkozott és levelezett a Hearst-birodalom szerkesztőivel. Egy Edith Wagner nevű pályakezdő írónak szeptember 19-én már azt írta, hogy másnap New Yorkba indul, jöllehet az út végül ismét elmaradt. A levélből az is látszik, mennyire nehezen tudta reálisan felmérni, mennyi időt igényelnek még függő ügyei.

Az egyik ilyen ügy a Beauty Ranch vízellátása körül kialakult vita volt. London a Graham Canyon Creek vizének hasznosítására építtetett gátat, ami szomszédainak egy részét tiltakozásra készítette. Edward és Ninetta Payne, akik korábban baráti kapcsolatban álltak vele, jogi útra terelték a vitát. London szeptember 18-i levelében már egyértelműen elutasította a

kompromisszumot: úgy vélte, ellenfelei hívták segítségül a törvényt, ezért a kérdést immár a bíróságnak kell eldöntenie.

A konfliktus azért is érdekes, mert London utolsó heteiben jelentős időt és energiát vitt el. Az öngyilkosságról szóló későbbi narratívák gyakran pénzügyi, családi és egészségi problémák halmozódásáról beszélnek, de a levelekből azt is látni kell, hogy London maga rendszerint megoldandó feladatként kezelte ezeket. A vízjogi pert meg akarta nyerni, nem pedig elmenekülni előle, és az egész ügyet a ranch hosszú távú működésének részeként fogta fel.

Október elején továbbra is betegsége következményeivel küzdött. Albert L. Hallnak október 7-én azt írta, hogy a sacramentói roham nyolc napig ágyban tartotta, majd odahaza újabb támadás következett, ezért most próbálja ledolgozni a tíz hónapnyi távollét és a betegségek alatt felgyülemlett levelezést. A következő mondatban már azt közölte, hogy néhány napon belül New Yorkba indul, és két-három hónapig távol lesz.

A terv ismét módosult. Október 12-én volt feleségének, Bessie-nek már azt írta, hogy szeptember

20-án szeretett volna elindulni, de még mindig a ranchon dolgozik, mert keleti útja előtt rendbe akarja tenni ügyeit. A megfogalmazás később különös jelentést kapott, mert London valóban sok mindent rendezett ezekben a hetekben: biztosításokról, családi támogatásokról, szerződésekről és pénzügyi elszámolásokról levelezett. Ebből azonban nem következik, hogy halálára készült volna, hiszen maga ugyanebben a levélben éppen az utazás előtti rendrakással indokolta tevékenységét.

Az október 12-i nap irodalmi szempontból még fontosabb bizonyítékot hagyott hátra. Sissonnak azt írta, hogy egy időre félretette a novellákat, mert már ötezer szónál jár egy Hawaiiin játszódó regényben. Főhősét Cherrynek nevezte, a könyvet ötven-hatvanezer szavasra tervezte, de elképzelhetőnek tartotta, hogy végül százezer szóig bővíti. Több címváltozaton gondolkodott, és sürgette korábbi művei folyóirat- és könyvkiadásának rendezését.

A Cherry különösen érdekes az utolsó hetek vizsgálatakor, mert nem távoli, homályos terv maradt. Október 23-án London már tizenötezer szót küldött belőle Sissonnak, vagyis tíz-tizenegy nap alatt körülbelül tízezer szóval haladt előre. A levélben pénzügyi

elszámolást is készített kiadójával, és kiszámította, hogy több ezer dollár jár neki. Mindezt sajátos humorral úgy fogalmazta meg, hogy ettől növekszik „vagyonos jólétének érzése”, majd azonnal kérte a neki járó hatezer dollár rendezését.

A pénzre szüksége volt, de ennek a levélnek a hangja nehezen illik egy teljes pénzügyi összeomlás képéhez. London számolt, követelt, alkudozott és új regényt szállított, miközben pontosan tudta, mennyivel tartozik neki a kiadó és mennyi előleget kapott korábban. A ranch költségei továbbra is súlyos terhet jelentettek, de London nem vesztes pozícióból könyörgött hitelezőinek, hanem szerződéses bevételeket próbált behajtani egy igen termékeny irodalmi vállalkozás részeként.

Október 22-én olyan veszteség érte, amely személyesen is érzékenyen érintette. Meghalt Neuadd Hillside, a nagy értékű Shire mén, amelyet London 1913-ban vásárolt, és amely állattenyésztési programjának egyik büszkesége lett. A következő napi Sisson-levél utóiratában röviden közölte a hírt. A mén halála anyagi veszteség is volt, de London számára az állatok nem pusztán gazdasági tételeket jelentettek, ezért az esemény a Wolf House leégéséhez hasonlóan újabb személyes csalódást hozott.

Október második felében ugyanakkor még egy másik író könyvét is részletesen olvasta és véleményezte, vitatkozott az Atlantic Monthly egyik kritikájával, szerzői jogait védte, családi pénzügyeket intézett, és új cikkötleteket kínált. Október 13. körül például emberevő cápákról javasolt nagyobb cikket Sissonnak, arra hivatkozva, hogy tíz éve gyűjt anyagot a témához, és saját tapasztalatait szemtanúk beszámolóival tudja összekapcsolni.

Az ilyen apró üzleti és irodalmi mozzanatok önmagukban nem döntenek el semmit London későbbi haláláról. Egy öngyilkosságra készülő ember is végezheti munkáját, írhat leveleket és tehet terveket, különösen akkor, ha döntése még nem végleges vagy hirtelen szünetlik meg. A dokumentumok jelentősége inkább abban áll, hogy 1916 októberében nem látunk olyan folyamatos, egyértelmű visszavonulást, amely megfelelné a későbbi életrajzi történetnek a mindenből kiábrándult íróról.

Október 31-én London a Countryside Magazine szerkesztőjének a ranch jövőjéről írt. Határozottan kijelentette, hogy nem vidéki háztulajdonosnak, hanem gazdálkodónak tekinti magát, és részletesen ismertette talajjavítási módszereit: zöldtrágyázást, nitrogéngyűjtő takarónövényeket, istállótrágyát, vetésforgót, megfelelő

művelést és vízelvezetést. A talajt „elpusztíthatatlan vagyonként” kezelte, és úgy gondolta, az Egyesült Államoknak még sokat kell tanulnia az ázsiai földművelés hosszú tapasztalatából.

Ez a levél három héttel halála előtt készült. Nem pillanatnyi lelkesedésből dobott papírra egy ötletet, hanem olyan mezőgazdasági programot foglalt össze, amelyen évek óta dolgozott, és amelyet a jövőben is folytathatónak tekintett. A föld termőképessége számára nem egyetlen szezon üzleti kérdése volt, hanem hosszú távú vállalkozás, amelynek eredményeit évek alatt lehetett mérni.

November 5-én újabb, még közvetlenebbül jövőre irányuló terv bukkan fel. A. E. Heath egy ötvenezer szavas önéletrajzi könyv lehetőségéről érdeklődött nála, London pedig nem utasította el az ajánlatot. Azt válaszolta, hogy New Yorkban akar beszélni amerikai folyóirat-kiadójával a jogokról, és maga is pontosította, milyen könyvet tudna írni: írói pályájának történetét első próbálkozásaitól a jelenig, szerkesztőkkel, folyóiratokkal, kiadókkal és egyes művei értékesítésével együtt.

Ez a tervezett kötet különösen izgalmas elveszett lehetőség. London már A sárga sátán idején

gondolkodott egy írói önéletrajzon, 1916 novemberében pedig konkrét, ötvenezer szavas megbízásként tért vissza hozzá a terv. Ha megírja, ma első kézből ismernénk pályájának üzleti és alkotói történetét. A könyv azonban nem készült el, mert Londonnak tizenhét napja maradt hátra.

Ezekből az adatokból még mindig nem lehet azt állítani, hogy 1916. november 22-én bizonyosan nem követett el öngyilkosságot. Azt viszont már lehet mondani, hogy az a változat, amely szerint hónapok óta minden tervét feladva készült a halálra, nem egyeztethető össze a fennmaradt levelezéssel. Szeptember végétől november elejéig több új művön dolgozott, New York-i utazást szervezett, pénzt próbált behajtani, mezőgazdasági programot fogalmazott meg és egy új önéletrajzi könyvről tárgyalt.

A kérdés ezért egyre szűkebb időszakra vonatkozik. Ha London tudatosan döntött saját haláláról, akkor vagy nagyon gondosan elrejtette ezt minden levelezőpartnere elől, vagy a döntés csak az utolsó napokban, esetleg az utolsó éjszakán született meg. A következő huszonegy nap dokumentumai már lehetővé teszik, hogy szinte napi pontossággal kövessük, mivel foglalkozott az a férfi, akiről később azt állították, hogy kiszámította saját

halálos morfiumadagját.

12. fejezet - Az utolsó huszonegy nap

1916. november 1-jén Jack London negyvenéves volt, és életéből pontosan három hét maradt. Ezt természetesen senki sem tudta a Beauty Ranchon, és saját leveleiből sem látszik, hogy ő különös jelentőséget tulajdonított volna a hónapnak. A következő huszonegy nap éppen ezért olyan fontos: nem halálára visszatekintő emlékezésekből, hanem annak tudata nélkül keletkezett dokumentumokból próbálhatjuk rekonstruálni mindennapjait.

November első napjaiban még mindig New Yorkba készült. A keleti út dátuma már többször módosult, de november 5-én A. E. Heathnek azt írta, hogy a hónap közepe után várhatóan New Yorkban lesz. Ott akarta megtárgyalni az ötvenezer szavas írói önéletrajz amerikai folyóiratjogait, vagyis nem csupán egy utazást emlegetett, hanem konkrét üzleti tárgyalást kötött hozzá.

Ugyanezen a napon Waldo Franknak, a frissen induló The Seven Arts szerkesztőjének válaszolt. Frank úgy hallotta, hogy Londonnak vannak kiadatlan, kiváló novellái, amelyeket máshol nem tudott elhelyezni, és szeretett volna közölni közülük egyet. London kijavította

a tévedést: ilyen félretett történetek nincsenek, és ha lennének is, kizárólagos szerződéseik miatt nem adhatná át őket. A levélben arról is elmélkedett, hogy másfajta amerikai folyóiratpiac esetén pályája során sok olyan novellát írt volna, amelyekre a tényleges piac nem adott lehetőséget.

Ez apró részletnek tűnhet, de jól mutatja London szellemi állapotát. Még mindig visszatekintett saját írói pályájára, összehasonlította az amerikai és francia irodalmi piacot, és egy új folyóirat szerkesztőjével szakmai kérdésről vitázott. Az a világ, amely Martin Eden számára a regény végére teljesen érdektelenné vált, London számára három héttel halála előtt továbbra is napi munka és vita tárgya volt.

A ranch körül közben folyt a vízjogi per. Edward és Ninetta Payne, valamint más szomszédok azért támadták London gátépítését, mert attól tartottak, hogy a Graham Canyon Creek vizének elterelése csökkenti saját vízellátásukat. A második tárgyalási szakasz november 8-án kezdődött Santa Rosában, és november 14-ig tartott. Londonnak ezért napokon át be kellett járnia a bíróságra, miközben keleti útja ismét késedelmet szenvedett.

November 10-én, a per időszakában enyhe ételmérgezéshez hasonló rosszullét érte. A levelezés szerkesztői kronológiája ezt „ptomaine poisoning” megjelöléssel rögzíti, amely a korszakban széles körben használt kifejezés volt különféle romlott ételhez kapcsolt emésztőrendszeri panaszokra. Az eset azért fontos, mert tizenegy nappal később London újra gyomorpanaszokkal küzdött, és környezete először akkor is emésztési zavarra gondolt.

A november 10-i rosszullétből azonban felépült, és folytatta a pert. A november 8-14. között zajló második tárgyalási szakasz a levelezés kritikai kiadásának kronológiája szerint London javára zárult. A konfliktus, amely hónapokon át terhelte, tehát közvetlenül halála előtt számára kedvező eredménnyel ért véget.

Az ügy utójátéka szokatlanul békülékeny volt. November 17-én London ebédre hívta a per ellenérdekelt feleit a ranchra, majd megmutatta nekik a gát helyszínét. A levelezés szerkesztőinek jegyzete szerint a résztvevők végül abban is egyetértettek, hogy a per szükségtelen volt. Ez nem jelenti azt, hogy a hónapokig tartó konfliktus ne okozott volna feszültséget, de nehéz belőle olyan közvetlen kudarcélményt levezetni, amely néhány nappal később öngyilkosságra vezetett volna.

November 16-án egy másik dokumentum is készült, igaz, nem papíron. A Gaumont filmhíradó stábja felvételeket készített Londonról a Beauty Ranchon. A film csak december 16-án került közönség elé, amikor az író már majdnem egy hónapja halott volt. A mozgóképpel azért különösen érdekes forrás, mert London életének egyik legutolsó vizuális dokumentuma, és időben szinte közvetlenül az utolsó levelek mellett helyezkedik el.

Két nappal később, november 18-án London a Western Soil Bacteria Companynak írt. A vállalat Westrobac nevű talajbaktérium-kultúrájáról azt közölte, hogy ugyanolyan jó véleménynyel van róla, mint két évvel korábban, és minden évben egyre nagyobb mennyiségben használja. Az aláírt ajánlás a kimerült földek termőképességének javításáról szólt, vagyis arról a hosszú távú ranchprogramról, amelyet London október végén is részletesen ismertetett.

Eliza Shepard később kiegészítést fűzött a dokumentumhoz. Eszerint London célja az volt, hogy a birtok földjét olyan állapotba hozza, amely lehetővé teszi a kiváló Shire lovak, shorthorn szarvasmarhák és Duroc-Jersey sertések takarmányának minél nagyobb részben helybeni előállítását. A megjegyzést Eliza már Jack halála után tette, de maga a november 18-i ajánlás

London saját levele, és egy években mérhető mezőgazdasági terv folytatásáról tanúskodik.

November 20-án J. Torrey Connornak írt, aki korábban egy kis azték figurát küldött neki. London vidám hangon közölte, hogy a „kis isten” már elfoglalta helyét az íróasztalán, azon a nagy mirtuszfalapon, amelyen történeteit írja. Ezután tért rá arra, miért maradt még mindig Kaliforniában: a per tartotta fel, de azt várja, hogy hamarosan elindul keletre.

Ez a levél körülbelül harminchat órával azelőtt keletkezett, hogy eszméletlenül találták. London még mindig ugyanarról a keleti útról beszélt, amelyet szeptember óta többször elhalasztott. Ha pusztán egyetlen ilyen mondat maradt volna fenn, könnyű lenne udvarias rutinfordulatként félretenni, de az utazás terve júniustól novemberig végigkíséri levelezését. A dátumok változnak, a szándék nem.

November 21-én London gyomra ismét rendetlenkedett. A szerkesztett levelezés kronológiája azt is feljegyzí, hogy alvási nehézségre panaszkodott. A két tünet különösen figyelemre méltó, mert az író néhány évvel korábban még nyilvánosan tiltakozott az ellen, hogy bárki álmatlanságot tulajdonítson neki, és saját

rendkívüli alvóképességével büszkélkedett. Mostanra valami alapvetően megváltozott.

Még ezen a napon is írt leveleket. Az Every Week szerkesztőjének tréfás panaszt küldött arról, hogy a folyóirat túlságosan érdekes, ezért a rengeteg munkája közepette sem tudja letenni. Külön bosszankodott a fényképek képaláírásain, amelyeket mindig végig kellett olvasnia, majd ugyanezt a „vádat” terjesztette ki az egész szerkesztőségre. A levél hangvétele könnyed és játékos, bár önmagában természetesen nem alkalmas London teljes lelkiállapotának megítélésére.

A következő levél sokkal fontosabb. Lányának, Joannak írt, és a következő vasárnapra közös programot javasolt. Ebédelnének a Saddle Rockban, jó idő esetén vitorláznának a Merritt-tavon, rossz időben pedig elmennének valamelyik délutáni előadásra. Azt kérte, hogy Joan és Bess azonnal jelezzék, megfelel-e nekik a terv.

Ezután két rövid időpontot közölt. Pénteken elhagyja a ranchot, az azt követő szerdán pedig Kaliforniát is. Ha a levél dátuma november 21., kedd, akkor London olyan eseményekről beszélt, amelyek közül a legkésőbbi több mint egy héttel későbbre esett. A következő vasárnapi

vitordázás és a szerdai elutazás egyaránt olyan konkrét program volt, amelyet a címzettnek is figyelembe kellett vennie.

Itt ismét óvatosnak kell maradnunk. Az öngyilkosság-kutatásból tudjuk, hogy jövőre vonatkozó tervek jelenléte önmagában nem zárja ki a későbbi önkézű halált. Valaki írhat találkozókat a naptárába, vásárolhat jegyet vagy beszélhet jövő heti terveiről akkor is, ha közben súlyos lelki válságban van. Jack London esetében ráadásul nincs olyan napló vagy magánfeljegyzés, amelyből pontosan rekonstruálhatnánk november 21-i belső gondolatait.

A levelek bizonyító ereje ezért nem abban áll, hogy lehetetlenné teszik az öngyilkosságot. Inkább egy erős követelményt támasztanak az elmélettel szemben: annak meg kell magyaráznia, hogyan jutott el London a november 21-én leírt jövőbeli programoktól néhány órán belül egy előre megfontolt halálos döntésig. Ha ezt a változást semmilyen kortárs forrás nem dokumentálja, akkor az öngyilkosság szándékát nem lehet egyszerűen feltételezni pusztán abból, hogy morfium volt a közelében.

Az utolsó este eseményeiről már kevesebb közvetlen, az esemény előtt keletkezett dokumentumunk van. Tudjuk, hogy London rosszul érezte magát, gyomorpanaszai voltak és nem tudott aludni. Tudjuk, hogy fájdalmai kezelésére különféle gyógyszereket használt, köztük olyan szereket, amelyek az akkori orvoslásban megszokottak voltak, de mai szemmel veszélyes dózistartományban mozoghattak. Azt azonban, hogy az este folyamán pontosan mikor és mennyit vett be, már csak későbbi beszámolókból próbálhatjuk összeállítani.

A huszonegy nap mérlege ezért meglepően gazdag. London megnyerte a vízjogi pert, kibéküléshez közelített korábbi ellenfeleivel, filmhíradó-felvételt készítettek róla, talajjavítási programját népszerűsítette, keleti utat szervezett, írói önéletrajzról tárgyalt és lányaival következő vasárnapi programot tervezett. Közben viszont fizikailag egyre rosszabb állapotban volt, emésztési panaszok jelentkeztek, alvása megromlott, és egy krónikus vesebetegség terhét hordozta.

A két történet nem oltja ki egymást. Lehet valaki súlyosan beteg, miközben tervei vannak, és lehet fizikailag aktívnak látszó ember súlyos lelki válságban. Jack London esetében azonban a dokumentumok

legalább arra figyelmeztetnek, hogy az utolsó heteket nem szabad egyetlen előre megírt tragédia lépcsőfokaiként olvasni. A forrásokban nincs olyan lineáris menet, amelyben minden esemény egyre közelebb viszi az írókat az öngyilkossághoz.

1916. november 21-én este a Beauty Ranchon még nem létezett „Jack London utolsó éjszakája” mint történelmi legenda. Volt egy beteg, fáradt, sok munkával terhelt negyvenéves férfi, aki aznap levelet írt a lányának, útra készült, gyomorpanaszoktól szenvedett és nem tudott aludni. Ami a következő órákban történt, azt már úgy kell rekonstruálnunk, hogy közben minden később hozzátapadt történetet külön választunk attól, amit az első reggeli tanúk és az orvosok valóban láttak.

13. fejezet - Az utolsó éjszaka

1916. november 21-én este a Beauty Ranchon semmi sem jelezte egyértelműen, hogy Jack London életének utolsó éjszakája kezdődik. Rosszul volt, ez azonban az előző hónapokban már többször megtörtént. Gyomorpanaszok, hányinger, vesetáji fájdalmak, duzzadt lábak és álmatlanság váltották egymást, miközben az író szinte minden jobb napját arra használta, hogy újra teljes tempóban dolgozzon. Az aznapi levelekből sem

valamiféle búcsú készülődését lehet kiolvasni. Lányával következő vasárnapi programot szervezett, és azt közölte, hogy a következő héten elhagyja Kaliforniát.

Az este azonban már nyugtalanabb volt. Charmian későbbi visszaemlékezése szerint London vacsorára ismét vadkacsát kért, amelyet saját receptje szerint csak rövid ideig sütöttek. Étkezés közben alig evett. Ez az előző hónapok tapasztalatai alapján nem volt teljesen szokatlan: Hawaiiin is előfordult, hogy nagy étvágygal kezdett enni, majd gyomra nem fogadta el az ételt. Az orvosok később éppen ezt a november 21-i étkezést kapcsolták össze azzal az emésztőrendszeri tünetegyüttessel, amelyet az urémia megnyilvánulásának tekintettek.

London közben a ranch jövőjéről beszélt. Charmian beszámolójában férje ezen az estén is hatalmas terveket sorolt: mit kell még tenni a gazdasággal, hogyan lehet javítani működését, és milyen üzleti akadályok nehezítik vállalkozásait. A beszélgetés azonban fokozatosan személyesebb irányt vett. London rendkívül kimerültnek érezte magát, felesége pedig úgy látta, olyan tempót kényszerít magára, amelyet teste már nem képes követni.

A Charmian által évekkel később leírt jelenet különösen fontos lett London lelkiállapotának utólagos értelmezésében. Férje arról beszélt, mennyire szüksége van rá, és hogy Charmian maradt számára az egyik legerősebb kapocs az élethez. Az ilyen mondatok könnyen beilleszthetők egy öngyilkosság előtti válság történetébe, de környezetükből kiragadva félrevezetőek lehetnek. London hónapok óta beteg, kialvatlan és ingerlékeny volt, házasságuk pedig az előző hetekben komoly feszültségeket is átélt. A jelenet mindenekelőtt egy fizikailag és idegileg végletesen kifáradt ember állapotáról tanúskodik.

Charmian megpróbálta meggyőzni, hogy lassítson. A probléma nem az volt, hogy Londont mások kényszerítették munkára. Napi rendjét, írói penzumát, mezőgazdasági vállalkozásait és utazásait nagyrészt maga szervezte meg, és ugyanolyan makacsul ragaszkodott hozzájuk, amikor már egészsége ezt alig engedte. Évtizedeken keresztül azzal bizonyította önmagának erejét, hogy többet bírt, mint mások. Most egyre gyakrabban az derült ki, hogy akarata és testi lehetőségei már nem esnek egybe.

Az este végére London elsősorban aludni akart. Elmondta Charmiannek, mennyire kimerítette az

alváshiány, majd felállt, hogy saját kis hálóhelyiségébe menjen. Felesége szerint távozáskor még visszafordult, és valami olyasmit mondott: hálás azért, hogy Charmian nem fél semmitől. A mondat később különös súlyt kapott, mert ez volt az utolsó, amit felesége élő férjétől hallott.

Charmian maga is kimerült volt. Az előző napokban rosszul érezte magát, alig aludt, és később úgy vélte, az állandó feszültség már idegösszeroppanással fenyegette. Miután London visszavonult, egy ideig sétált a csillagos éjszakában. Visszatérve látta, hogy férje szobájában még ég a lámpa. London a könyvei és papírai mellett ült, feje előrebukott, zöld szemellenzője lecsúszott az arcára. Charmian arra következtetett, hogy végre elaludt, és nem akarta felébreszteni.

Ez a pillanat a későbbi rekonstrukciók egyik legfontosabb, egyben legbizonytalanabb határvonala. London ekkor még láthatóan élt, de nem tudjuk pontosan, mi történt az ezt követő órákban. Nem maradt mellette tanú, nincs saját feljegyzése, és nem készült olyan orvosi dokumentáció, amelyből percre pontosan meghatározható volna, mikor romlott drámaian az állapota. A későbbi öngyilkossági elmélet éppen ezt az időablakot tölti ki azzal a feltételezéssel, hogy London morfiumot adott be magának.

Annyi bizonyos, hogy rendelkezett erős fájdalomcsillapítókkal. Clarice Stasz kutatása szerint utazó gyógyszerkészletében több olyan szer is volt, amelyet ma csak szigorú ellenőrzés mellett alkalmaznának: morfium, heroin, ópium, valamint más, akkoriban megszokott gyógyszerek. London korábban is kezelte saját magát, és vesegörcsei olyan erős fájdalmat okozhattak, amelyhez az opioid fájdalomcsillapítók alkalmazása a korszakban egyáltalán nem számított rendkívülinek.

A vita tehát sohasem arról szólt, vajon hozzáférhetett-e morfiumhoz. Hozzáférhetett. A valódi kérdés az, hogy mennyit használt azon az éjszakán, és milyen szándékkal. Erre nincs kortárs, közvetlen bizonyítékunk. A két állítólag kiürült gyógyszeres üvegről és a halálos adag kiszámítását tartalmazó papírról csak jóval később született részletes állítás. Az a személy, akinek vallomására az egész történet nagyrészt épült, az egyik helyi orvos, Allan Milo Thomson volt.

Thomson visszaemlékezését Irving Stone több mint húsz évvel London halála után gyűjtötte össze. Az orvos szerint két kiürült fiolát találtak, amelyek morfium-szulfátot és atropin-szulfátot tartalmaztak, az éjjeliszekrényen pedig olyan számítások feküdtek,

amelyek szerint a halálos morfiumadag meghatározására vonatkoztak. Ha mindez pontosan így történt, az kétségtelenül súlyos érv lenne a tudatos túladagolás mellett. A bizonyítékokkal azonban több probléma is van.

A papír nem maradt fenn. Thomson nem említette nyilvánosan az öngyilkosságot London halálakor, és 1929-ben még kifejezetten azt mondta egy lapnak, hogy az író a vesebetegség következtében kialakult belső mérgezésben halt meg. Csak később adott Irving Stone-nak ettől jelentősen eltérő beszámolót. Andrew Sinclair kutatása szerint Thomson később is kitartott Stone-nak tett állításai mellett, de az időbeli ellentmondás ettől nem tűnik el.

Az üvegek tartalma sem olyan egyértelmű, mint első pillantásra látszik. Thomson abból indult ki, hogy a fiolák korábban tele voltak, és ebből számított ki rendkívül nagy morfiumadagot. Erre azonban nem volt közvetlen bizonyítéka. A gyógyszerekből korábban is fogyhatott, hiszen London rendszeresen használt fájdalomcsillapítókat. Az, hogy egy üveg reggel üres, nem mondja meg, este mennyi volt benne.

Ráadásul London számára sokkal egyszerűbb és biztosabb öngyilkossági eszköz is elérhető lett volna. Andrew Sinclair felhívta a figyelmet arra, hogy revolver volt a közelében. Ez önmagában semmit sem bizonyít, mert az öngyilkosság módjának megválasztása nem racionális mérlegelés eredménye. Mégis gyengíti azt a gondolatot, hogy London hosszasan orvosi könyvekből számította volna ki egy bizonytalan hatású morfiumadag pontos mennyiségét.

Az éjszaka egy másik részletéről is maradt közvetett adat. Valaki a ranchon úgy emlékezett, hogy London éjszaka járkált. Sinclair ezt összekapcsolja betegségeivel: elképzelhető, hogy mosdóról mosdóra próbált eljutni, miközben egyre rosszabbul érezte magát. Ha valóban súlyos vesegörcse és emésztőrendszeri panasza volt, az erős fájdalom magyarázatot adhat arra is, miért nyúlt fájdalomcsillapítóhoz.

Az utolsó éjszaka tehát három lehetséges történetet enged meg. Az első szerint London vesebetegsége hirtelen súlyos urémiás állapotba fordult, és a gyógyszereknek legfeljebb mellékes szerepük volt. A második szerint erős fájdalmai miatt túl nagy adag morfiumot használt, amely súlyosan beteg szervezetével együtt végzetesnek bizonyult. A harmadik szerint

tudatosan olyan mennyiséget adott be magának, amellyel véget akart vetni életének.

A három közül egyik sem bizonyítható pusztán az éjszaka fennmaradt töredékeiből. Az viszont bizonyos, hogy amikor november 22-én reggel Sekine belépett Londonhoz, már nem egy egyszerűen alvó emberrel találkozott.

A szolgáló nem tudta felébreszteni. Először Eliza Shepardot hívta. A mostohanővér London hálólhelyiségéhez sietett, és már kívülről hallotta a nehéz, hörgő légzést. Az író eszméletlenül feküdt, teste oldalra görnyedt, arca elszíneződött és megduzzadt. Eliza megpróbált telefonálni az orvosnak, de a ranch telefonja éppen nem működött.

Sekine és Eliza ezután Charmiant ébresztették fel. Mivel London az előző hetekben többször szenvedett hányástól és emésztési panaszoktól, első gondolatuk az volt, hogy ismét ételmérgezéshez hasonló rohamról lehet szó. Erős kávéval próbálták magához téríteni, majd ranchmunkások segítségével felállították és járatták. London azonban nem tudta tartani saját súlyát; a férfiaknak kellett megtartaniuk.

Jack Byrne közben nyolc mérföldet autózott Sonomába orvosért. Elsőként Allan Milo Thomson és W. B. Hays érkezett meg. Kezdetben ők is ételmérgezésre gyanakodtak, és megpróbálták kimosni London gyomrát. Stimulánsokat alkalmaztak, masszírozták, melegítették, és minden rendelkezésre álló módszerrel igyekeztek életben tartani. A beteg állapota azonban alig változott.

Később J. Wilson Shiels érkezett San Franciscóból, majd délután London saját sebésze, William S. Porter Oaklandból. Porter ismerte betegének vesebaját, hiszen már az 1913-as vakbélműtét idején észlelte a vesék kóros állapotát. Az ő érkezésével változott meg a hivatalos diagnózis: a korábban feltételezett ételmérgezés helyett az orvosok urémiás kómáról kezdtek beszélni.

A nap folyamán többször úgy tűnt, London halványan reagál környezetére. Amikor valaki azt kiáltotta neki, hogy átszakadt a ranch gátja, kezével lassan ütni kezdte a matracot. Charmian szerint az is előfordult, hogy egy pillanatra tekintete kitisztult, amikor felesége közvetlenül hozzá beszélt. Ezeket a jeleneteket azonban nehéz pontosan értelmezni. Egy súlyos kómás beteg reflexszerű vagy részben tudatos reakciói nem árulják el, milyen állapotban van akarata, és még kevésbé azt, hogy órákkal korábban milyen szándékkal vett be gyógyszert.

Este már világos volt, hogy az orvosok nem tudják megfordítani a folyamatot. Jack London 1916. november 22-én 19 óra 45 perckor meghalt. Negyvenéves volt. Az esti orvosi közlemény természetes halált rögzített: a vacsora után jelentkező, kezdetben akut emésztési zavarnak vélt rosszullétet az urémia emésztőrendszeri formájának minősítették, amely gyorsan kómához, majd halálhoz vezetett.

Ezzel az 1916-os orvosok számára az ügy lényegében lezárult. Az utókor számára viszont éppen itt kezdődött.

14. fejezet - Mit mondott a halotti bizonyítvány?

Jack London halotti bizonyítványa rövid, és első pillantásra sokkal kevesebb bizonytalanságot tartalmaz, mint az életrajzok. William S. Porter a közvetlen halálokot urémiaként jelölte meg, amely vesegörcsöt követően alakult ki. Hozzájáruló állapotként krónikus interstitialis nephritist tüntetett fel, hároméves fennállási idővel.

Mai magyar orvosi nyelven az interstitialis nephritis legközelebb a szövetközi vesegyulladás kifejezéssel adható vissza. A vese működését végző apró egységek körüli szövet tartós gyulladásos károsodásáról van szó,

amely krónikus formájában fokozatosan ronthatja a vese kiválasztókéességét. London esetében az orvosok nem egy november 22-én kezdődő betegséget írtak le: a hároméves időtartam arra utal, hogy szerintük a vesekárosodás nagyjából 1913 óta fennállt.

Ez egybeesik azzal, amit más forrásból is tudunk. Amikor 1913 júliusában Portertől vakbélműtéten esett át, az orvos állítólag már akkor kóros elváltozást észlelt a veséin. Az ezt követő években ismétlődő fájdalmak, ödémás lábak, hányás, rossz közérzet és vesegörcsök jelentkeztek. Egyetlen tünet sem kizárólag vesebetegségre jellemző, de együtt már olyan képet alkotnak, amelyben a halotti bizonyítvány diagnózisa korántsem váratlan.

Az urémia nem önálló betegség, hanem súlyos veseelégtelenség következménye. Amikor a vesék már nem képesek megfelelően eltávolítani a szervezetből az anyagcsere során keletkező bomlástermékeket, ezek felhalmozódnak a vérben. A folyamat az egész szervezet működését megzavarhatja. Étvágytalanság, hányinger, hányás, gyengeség és viszketés mellett idegrendszeri tünetek is kialakulhatnak: zavartság, aluszékonyság, izomrángás, görcsök, végül kóma.

1916-ban az ilyen állapot kezelési lehetőségei rendkívül korlátozottak voltak. A modern vesegyógyászat egyik legfontosabb eszköze, a dialízis még nem állt rendelkezésre klinikai gyakorlatként. Az orvosok étrendi korlátozással, folyadékbevitellel, tüneti kezeléssel és a kiváltó ok lehetőség szerinti megszüntetésével próbálkozhattak. Ha a veseműködés egy bizonyos szint alá süllyedt, a beteg megmentésére kevés valódi esély maradt.

London utolsó napjának több tünete valóban összeegyeztethető súlyos urémiával. Az előző hónapokban ismétlődő hányás, gyengeség és ödéma jelentkezett, november 21-én emésztési panaszai voltak, a következő reggelen pedig eszméletlen állapotban, súlyos légzési zavarral találták meg. Porter számára, aki ismerte a vesebetegséget, ezért kézenfekvő volt az urémiás kóma diagnózisa.

A probléma az, hogy ugyanezeknek a tüneteknek egy része ópiát-túladagolás esetén is megjelenhet. A morfium nagyobb dózisban álmoságot, tudatzavart, kómát és légzésdepressziót okozhat. A légzés lassúvá és szabálytalanná válhat, az oxigénhiány miatt a bőr és az arc kékes-lilás elszíneződést mutathat. London reggeli állapotáról szóló leírások ezért önmagukban nem teszik

lehetővé, hogy száz évvel később kizárólag a tünetekből különbséget tegyünk a két lehetséges ok között.

Andrew Sinclair éppen ezért arra jutott, hogy a gyógyszerek szerepét nem lehet egyszerűen félretenni. Azt valószínűnek tartotta, hogy London morfiumot használt az éjszaka folyamán, és elképzelhetőnek tekintette, hogy túl nagy adagot adott be magának. A szándék kérdésében azonban jóval óvatosabb volt, mint Irving Stone. Sinclair szerint az adatok inkább arra utalhatnak, hogy London fájdalmát akarta megszüntetni, és a túladagolás nem feltétlenül volt tudatos öngyilkosság.

Robert Barltrop szintén nyitva hagyta a kérdést. Összefoglalása szerint az állítólagos két üres gyógyszeres fiola és a dózisszámításokról szóló beszámoló az öngyilkosság lehetőségét veti fel, de ugyanilyen elképzelhetőnek tartotta a véletlen túladagolást, különösen egy erős vesegörcs idején. Barltrop ugyanakkor jóval nagyobb súlyt adott Thomson későbbi vallomásának, mint azok a kutatók, akik a halotti bizonyítványt és a kortárs orvosi közleményeket tekintik elsődlegesnek.

Clarice Stasz más hangsúlyt alkalmazott. Szerinte London gyógyszeres önkezelése valószínűleg hozzájárulhatott egészségének romlásához, és az is elképzelhető, hogy az utolsó éjszakán a szükségesnél nagyobb adag narkotikumot vett be. Az öngyilkosságot azonban nem tartotta valószínűnek. Arra hivatkozott, hogy London közvetlenül halála előtt találkozót szervezett lányaival, New Yorkba készült, és más dokumentumokban sem látható olyan egyértelmű szándék, hogy véget akar vetni életének.

Earle Labor még határozottabb. Életrajzában azt hangsúlyozza, hogy az utolsó órákban jelen lévő négy orvos közül senki sem tett akkor olyan nyilatkozatot, amely öngyilkosságra utalt volna. A sajtónak kiadott közlemény és a halotti bizonyítvány egyaránt vesebetegségből eredő urémiát nevezett meg. Labor ezért Irving Stone későbbi öngyilkossági történetét megalapozatlan legendának tekinti, és modern orvosi értékelésekre hivatkozva természetes halált tart valószínűbbnek.

Már ebből is látszik, miért nem oldható meg az ügy egyetlen tekintélyre hivatkozva. Ugyanazokat a dokumentumokat különböző életrajzírók eltérően súlyozzák. A halotti bizonyítvány kétségtelenül

elsődleges kortárs forrás, de nem toxikológiai vizsgálat eredménye. Thomson állítása közvetlen szemtanú vallomása lehetne, csak hogy több mint húsz évvel az esemény után rögzítették, és részben ellentmond saját korábbi nyilatkozatának. A gyógyszeres üvegek pedig nem maradtak fenn olyan formában, hogy tartalmukat vagy korábbi telítettségüket meg lehessen határozni.

A gyors hamvasztás tovább növelte a bizonytalanságot. London maga kívánta, hogy halála után elhamvasszák, ezért a kremáció önmagában nem bizonyít semmiféle eltussolást. Ugyanakkor ennek következtében nem történt olyan későbbi boncolás vagy vizsgálat, amely esetleg tisztázhatta volna a morfium szerepét. Az 1916-ban rendelkezésre álló információ maradt az egyetlen közvetlen orvosi bizonyíték.

Thomson később azt állította, hogy a San Franciscóból és Oaklandből érkező orvosok azért ragaszkodtak az urémiához, mert el akarták kerülni a boncolást és a nyilvános öngyilkossági botrányt. Ez lehetséges magyarázat, de bizonyítani nem tudjuk. A feltételezéshez el kell fogadnunk, hogy több orvos, Charmian és Eliza Shepard egyaránt részt vett a valódi halálok elhallgatásában, miközben a kortárs iratokban ennek nincs közvetlen nyoma.

Különösen problematikus a feltételezett halálosadag-számítás. Alfred Shivers később megvizsgáltatta London orvosi könyvtárát annak nyomait keresve, hogy az író valamelyik szakkönyvből számíthatta ki a morfium halálos mennyiségét. Nem talált olyan aláhúzást, jegyzetet vagy más jelölést, amely ezt alátámasztotta volna. Ez természetesen nem bizonyítja, hogy London nem végezhetett számítást más forrásból, de gyengíti Thomson történetének egyik legdrámaibb elemét.

A számítás problémájára Sinclair egy további gyakorlati ellenvetést is megfogalmazott. A morfium halálos adagja nem olyan matematikai állandó, amelyet testsúly alapján pontosan ki lehet számítani. Függ a szervezet állapotától, a korábbi opioidhasználatról, a toleranciától, más gyógyszerektől és számos egyéb tényezőtől. London ráadásul rendszeresen használt erős fájdalomcsillapítókat, tehát valamilyen fokú tolerancia is kialakulhatott nála. Egy pontos „halálos dózis” kiszámítása ezért még ma sem volna olyan egyszerű, ahogyan az utólagos történet sugallja.

A vesebetegség ugyanakkor éppen ellenkező irányban növelhette a kockázatot. Egy súlyosan károsodott szervezet rosszabbul képes kezelni a gyógyszereket és

azok bomlástermékeit, ezért az a mennyiség, amelyet London korábban elviselt, 1916 novemberében veszélyesebbé válhatott. Ez különösen jól illik a véletlen túlادagolás hipotéziséhez: a beteg saját korábbi tapasztalatai alapján választ dózist, miközben szervezetének teherbírása időközben jelentősen megváltozott.

Az urémia és a morfium hatása ráadásul nem feltétlenül két egymást kizáró lehetőség. Elképzelhető olyan helyzet, amelyben a krónikus vesebetegség súlyos urémiás állapotot okoz, a fájdalom miatt alkalmazott morfium pedig tovább rontja a légzést és a tudatállapotot. Ebben az esetben a halotti bizonyítvány alapdiagnózisa lényegében helyes lehetett, miközben a gyógyszer is hozzájárult a halálhoz.

Erre utal Joan London későbbi beszámolója is. Andrew Sinclair szerint William Porter határozottan tagadta előtte, hogy az apja öngyilkosságot követett volna el, de azt elismerte, hogy a morfiummérgezés hozzájárulhatott a halálhoz. Ha ez a visszaemlékezés pontos, akkor maga a halotti bizonyítványt kiállító orvos sem feltétlenül tekintette a két magyarázatot teljesen összeegyeztethetetlennek.

A kortárs diagnózist tehát nem lehet egyszerűen félresöpörni azzal, hogy a család a botrányt akarta elkerülni. London betegségstörténete valóban súlyos veseelégtelenség felé mutat, és az urémiás halál orvosilag reális lehetőség. Ugyanakkor azt sem lehet teljes bizonyossággal kijelenteni, hogy az utolsó éjszakán használt gyógyszereknek semmilyen szerepük nem volt.

A halotti bizonyítvány legfontosabb tanulsága ezért nem az, hogy végleg lezárja a vitát. Sokkal inkább az, hogy kijelöli azt az alapot, amelytől minden későbbi elméletnek el kell térnie. 1916 novemberében azok az orvosok, akik órákon át kezelték Jack Londont, urémiát és krónikus vesebetegséget rögzítettek. Aki ezt téves vagy szándékosan meghamisított diagnózisnak tartja, annak bizonyítania kell, mi indokolja a kortárs orvosi dokumentum elvetését.

Húsz évvel később egy életrajzíró úgy vélte, megtalálta ezt a bizonyítékot. Irving Stone könyve nem csupán felvetette az öngyilkosság lehetőségét, hanem olyan történetet alkotott belőle, amely hosszú időre meghatározta, hogyan gondolkodott a közvélemény Jack London utolsó éjszakájáról. A következő lépés ezért már nem az 1916-os hálósoba vizsgálata, hanem annak feltárása, hogyan született meg 1938-ban az a változat,

amely végül erősebbnek bizonyult a halotti bizonyítványnál.

15. fejezet - Irving Stone lezárja az ügyet

Jack London halála után több mint húsz év telt el, mire az öngyilkosság története olyan formát kapott, amelyet azután évtizedeken keresztül ismételtek az életrajzok, lexikonok és újságcikkek. A fordulópont Irving Stone 1938-ban megjelent életrajza, a *Sailor on Horseback* volt. A cím különös módon magától Londontól származott: 1913-ban ő tervezett ezen a címen könyvet mezőgazdasági tapasztalatairól, amely végül sohasem készült el.

Stone akkor már ismert életrajzi regényíró volt. Néhány évvel korábban Vincent van Goghról írt nagy sikerű könyvet, és Londont is olyan történelmi személyiségként kezelte, akinek életéből erős, drámai ív építhető fel. Hatalmas mennyiségű anyagot gyűjtött össze, beszélt olyan emberekkel, akik még ismerték Londont, leveleket, visszaemlékezéseket és családi dokumentumokat használt. Könyve ezért nem söpörhető félre azzal, hogy pusztán legenda volna. Sok olyan adatot őrzött meg, amelyet nélküle ma nehezebb volna rekonstruálni.

Éppen ez adott különös erőt az utolsó oldalakon megjelenő történetnek. Stone részletesen felidézte London 1916. november 21-i terveit. Az író New Yorkba készült, állatokat akart vásárolni a chicagói tenyészállat-vásáron, Elizával a ranch jövőjéről beszélt, közösségi iskolát és boltot tervezett a birtokon dolgozó családok számára. Stone tehát maga sorolta fel azokat a körülményeket, amelyek első pillantásra inkább hosszabb távú tervekre, mint halálra készülődésre utalnak.

Az életrajz mégis teljes bizonyossággal vált át az öngyilkossági változatra. Stone szerint november 22-én reggel Allan Thomson orvos narcosisban, vagyis kábítószer okozta mély eszméletlenségben találta Londont. A padlón két üres gyógyszeres fiolát fedezett fel, amelyek címkéje szerint morfium-szulfátot és atropin-szulfátot tartalmaztak, az éjjeliszekrényen pedig egy számításokkal teleírt lap hevert. Stone ezt úgy értelmezte, hogy London a halálos gyógyszeradag kiszámítását végezte el.

A történet különösen meggyőzőnek látszott, mert Thomson maga orvos volt, jelen volt London utolsó napján, és részt vett kezelésében. Ha valóban két üres morfiumos fiolát és egy halálos dózis kiszámítását találta az ágy mellett, akkor a természetes halál magyarázata

súlyosan meggyengül. Stone ezt a tanúvallomást választotta könyve végének döntő bizonyítékául.

Thomson visszaemlékezésének azonban már az időpontja is óvatosságra int. Az orvos nem 1916-ban tett részletes nyilatkozatot az öngyilkosságról, hanem több mint húsz évvel később beszélt Stone-nak. Addigra London halála körül már kialakultak különféle történetek, az emlékezet pedig akkor is változik két évtized alatt, ha a tanú minden szándéka szerint pontosan próbál visszaemlékezni.

Még nagyobb problémát jelent Thomson korábbi nyilvános állásfoglalása. 1929-ben, amikor egy újság ismét elővette az öngyilkosság híresztelését, a San Franciscó-i sajtó olyan cikket közölt, amelynek már a címe is azt állította, hogy az orvosok tagadják Jack London öngyilkosságát. Thomson ekkor nem hozta nyilvánosságra azt a történetet, amelyet később Stone-nak elmondott. Ez nem bizonyítja, hogy későbbi vallomása hamis volt, de komoly magyarázatra szorul, miért változott meg emlékezése vagy közlésének tartalma.

A két üres fiola történetével kapcsolatban is hasonló bizonytalanság maradt. Eliza Shepard, aki Sekine után

elsőként ért London szobájába, később nem emlékezett ilyen üvegekre. Egész nap az orvosok mellett volt, mégsem hallotta, hogy bármelyikük öngyilkosságról beszélt volna. A gyógyszeres készlet létezése nem vitatható, és az is valószínű, hogy London az utolsó éjszakán morfiumot használt, de az üvegek reggeli állapotát lényegében Thomson későbbi beszámolójából ismerjük.

A számításokkal teleírt papír még sérülékenyebb bizonyíték. A lap nem maradt fenn, fénykép nem készült róla, tartalmát más kortárs tanú nem jegyezte fel. Nem tudjuk, milyen számok voltak rajta, milyen mértékegységek szerepeltek mellettük, sőt azt sem, hogy valóban gyógyszeradagokról szólt-e. Stone az elbeszélésében kész tényként kapcsolta össze a számítást a morfium halálos dóziséval, pedig maga az eredeti tárgyi bizonyíték már akkor sem állt rendelkezésére.

Ez azért fontos, mert London mindennapjai tele voltak számításokkal. Honoráriumokat, előlegeket, állatárakat, takarmányköltséget, építési kiadásokat és jogdíjakat számolt. Andrew Sinclair később ironikusan megjegyezte, hogy ha Thomson valóban látott számtani műveleteket az éjjeliszekrényen, azok akár szerzői jogdíjakra is vonatkozhattak. A megjegyzés

természetesen ugyanúgy feltételezés, mint Stone változata, de jól érzékelteti, mi a probléma: a papír tartalma nélkül nem tudjuk, mit számolt London.

Stone elbeszélésének másik kulcseleme Thomson állítása volt arról, hogy Charmian ragaszkodott az urémiás halálhoz. Az orvos szerint London felesége arra kérte, hogy a valószínű halált semmiképpen se tulajdonítsák másnak, mint urémiának. Thomson állítólag azt válaszolta, hogy ezt nehéz lesz megtenni, mert a gyógyszerész és a telefonbeszélgetéseket halló emberek tudják, hogy morfiummérgezés elleni ellenszert kértek.

Ha ez a párbeszéd pontosan így hangzott el, akkor Charmian valóban igyekezhetett megvédeni férje nevét az öngyilkosság bélyegétől. A korszakban az önkezű halál erős társadalmi és vallási megbélyegzéssel járt, egy világhírű író esetében pedig óriási sajtóbotrányt jelentett volna. Charmian későbbi, kétkötetes London-életrajzában nem is szerepel a morfium mint a halál lehetséges oka.

Csakhogy ebből még nem következik, hogy tudatos eltussolás történt. Egy feleség, aki férjét órák óta eszméletlenül látja, miközben orvosok próbálják életben tartani, egészen más okból is tiltakozhat az öngyilkosság gondolata ellen. Charmian tudott London hosszú ideje

fennálló vesebetegségéről és az előző hónapok súlyos rohamairól, így számára az urémia nem kényelmesen kitalált magyarázat, hanem olyan diagnózis lehetett, amely megfelelt annak, amit férje állapotáról évek óta tapasztalt.

Stone könyvében azonban a kétségek háttérbe szorultak. A két üres fiola, a számítások és Thomson visszaemlékezése egymást erősítő bizonyítékokká váltak, és az egész történet könnyen összekapcsolható volt London korábbi életének sötétebb fejezeteivel. Fiatalkorában valóban gondolt öngyilkosságra, a Martin Eden főhőse önkezével vetett véget életének, A sárga sátán pedig részletesen foglalkozott az élet értelmetlenségének gondolatával. Stone számára ezekből szinte természetes fejlődési ív rajzolódott ki.

Ezzel azonban az életrajz olyan módszertani kockázatot vállalt, amelyet a későbbi kutatók egyre erősebben bíráltak. London szépirodalmi szövegeit és önéletrajzi kijelentéseit lélektani bizonyítékokként kapcsolta össze egy huszonkét évvel később rögzített orvosi visszaemlékezéssel. Az eredmény irodalmi értelemben rendkívül meggyőző történet lett, történeti bizonyító ereje viszont gyengébb annál, amilyennek első olvasásra látszik.

Különösen feltűnő a könyv egyik belső ellentmondása. Stone ugyanazon az utolsó néhány oldalon részletesen felsorolja London jövőre vonatkozó terveit, amelyekről a korábbi fejezetekben mi is láttuk, hogy nem utólag kitalált emlékek. Utazás, állatvásárlás, ranchfejlesztés és Elizának adott hosszú távú utasítások jelennek meg közvetlenül a halál előtt. A szerző mégsem próbálja részletesen megmagyarázni, miként illeszkednek ezek egy előre megfontolt öngyilkosság történetébe.

Stone számára a halálos adag kiszámítása döntötte el az ügyet. Ha valaki tudatosan kiszámolja azt a gyógyszer mennyiséget, amely megöli, akkor a következő heti tervei másodlagossá válnak: vagy titkolta szándékát, vagy az utolsó pillanatban döntött. Csakhogy éppen ez a számítás az egész bizonyítás legkevésbé ellenőrizhető eleme.

Andrew Sinclair négy évtizeddel később már jóval óvatosabban kezelte Thomson vallomását. Elfogadta, hogy London valószínűleg túlادagolta a morfiumot, és az üres gyógyszeres üvegek létezését is hihetőnek tartotta. Azt viszont hangsúlyozta, hogy az öngyilkosság elmélete lényegében Thomson egyetlen, késői tanúvallomásán áll, miközben sem a halál napján kiadott orvosi közlemény, sem a halotti bizonyítvány nem említett önkezűséget.

Sinclair megvizsgálta a feltételezett dózisszámítás lehetőségét is. London orvosi könyvei között keresték, található-e olyan rész, amelyből kiszámíthatta volna a halálos morfiumadagot, de nem került elő saját aláhúzása vagy jegyzete erre vonatkozóan. Ráadásul a morfium halálos mennyisége egyénenként annyira eltérhet, hogy a pontos számítás maga is kétséges vállalkozás lett volna.

James L. Haley még egy lépéssel tovább ment. Szerinte ha London valóban morfiumadaggal kapcsolatos számítást végzett, józanabb magyarázat lehet, hogy nem a halálos, hanem a még biztonságosan alkalmazható maximális dózist próbálta meghatározni. Egy súlyosan beteg, nagy fájdalmakat átélő ember számára ennek gyakorlati értelme is lett volna. Tragédiája éppen abból fakadhatott, hogy korábbi tapasztalatai alapján olyan mennyiséget tekintett még elviselhetőnek, amelyet az addigra jelentősen legyengült szervezete már nem bírt.

Robert Barltrop kevésbé határozottan foglalt állást. A két üres fiolát és a számításokról szóló beszámolót komoly érvnek tekintette, és azt írta, az egyik orvosnak nem volt kétsége az öngyilkosság felől. Ugyanakkor ugyanabban a bekezdésben a véletlen túladagolást is reális lehetőségként említette, különösen akkor, ha London éppen akut veseköves fájdalmat próbált

csillapítani.

A szakirodalom így fokozatosan visszanyitotta azt az ügyet, amelyet Stone 1938-ban lezártnak tekintett. Az öngyilkosság többé nem magától értetődő végpontja lett London életének, hanem egyike a vizsgálandó hipotéziseknek. Stone könyve ettől még megkerülhetetlen marad: részben azért, mert fontos tanúvallomásokat őrzött meg, részben pedig azért, mert az általa kialakított változat olyan erősen beépült Jack London legendájába, hogy minden későbbi kutatónak viszonyulnia kellett hozzá.

A történetnek van még egy különös iróniája. London 1913-ban maga írta kiadójának, hogy két önéletrajzi könyvet tervez: előbb írói pályájának történetét, majd gazdálkodói tapasztalatait. Az utóbbit *A Sailor on Horseback* címmel képzelte el. Huszonöt évvel később ugyanezzel a címmel jelent meg az a könyv, amely az utókor számára hosszú időre meghatározta, hogyan halt meg.

London saját *A Sailor on Horseback* című könyve soha nem készült el. Irving Stone-é viszont igen, és vele együtt megszületett Jack London öngyilkosságának klasszikus története.

16. fejezet - Három halál

Jack London halálának vizsgálata azért különösen nehéz, mert a rendelkezésünkre álló adatokból nem két, hanem legalább három koherens történet építhető fel. Mindegyik mellett találhatunk olyan körülményeket, amelyek támogatják, és mindegyikkel szemben súlyos ellenérvek sorakoznak. A feladat ezért nem az, hogy kiválasszuk a legdrámaibb változatot, hanem hogy megvizsgáljuk, melyik követel a legkevesebb olyan feltételezést, amelyre nincs közvetlen bizonyíték.

Az első történet szerint Jack London öngyilkosságot követett el. Erre a legerősebb bizonyíték Thomson későbbi vallomása: két kiürült, morfiumot és atropint tartalmazó fiola, valamint egy lap, amelyen az orvos szerint London kiszámította a halálos gyógyszeradagot. Ehhez járul London korábbi öngyilkossági gondolatainak története, a Martin Eden befejezése, A sárga sátán Fehér Logikája és az, hogy élete utolsó éveiben fájdalommal, betegségekkel, pénzügyi nyomással és időnként súlyos hangulati ingadozásokkal küzdött.

Az öngyilkossági magyarázat előnye, hogy egyetlen döntéssel összeköti az üres gyógyszeres fiolákat, a kómát és Thomson állítólagos számításait. Ha elfogadjuk a késői orvosi vallomást minden lényeges részletében, az eset

viszonylag világosnak látszik: London meghatározta a szükséges adagot, beadta magának a morfiumot és atropint, majd eszméletét veszítette. A család és a nagyvárosi orvosok pedig a botrány elkerülése érdekében urémiát jelentettek be halálokként.

A magyarázat ára azonban magas. Feltételeznünk kell, hogy a halál napján jelen lévő orvosok közül legalább ketten tudatosan más diagnózist közöltek, mint amit valódi oknak tartottak, és hogy Charmian is támogatta ezt. El kell fogadnunk Thomson húsz évvel későbbi emlékezését annak ellenére, hogy korábbi nyilatkozata nem ugyanezt állította. Azt is meg kell magyaráznunk, miért nem maradt fenn a döntő bizonyítéknak számító papír, és miért nem emlékezett rá Eliza, aki Thomson mellett töltötte a nap jelentős részét.

Még nehezebb kérdés London közvetlen jövőre vonatkozó terveinek sora. A halála előtti napon lányaival következő vasárnapra szervezett programot, azt írta, hogy pénteken elhagyja a ranchot, a következő szerdán pedig Kaliforniát. Néhány héten belül New Yorkban akart tárgyalni, egy ötvenezer szavas önéletrajzi könyvet fontolgatott, új regényen dolgozott, és a ranch több évre szóló mezőgazdasági fejlesztéséről írt.

Egyik sem zárja ki az öngyilkosságot. Az emberi viselkedés nem olyan szabályos, hogy a jövő heti program automatikusan bizonyítsa az élni akarást, különösen egy hirtelen lelki válság esetén. Az viszont már lényeges körülmény, hogy nem egyetlen udvariassági találkozóról, hanem egymással összefüggő, hónapokon át ismételt tervekről van szó. Ha London november 22-re tudatosan készült meghalni, az utolsó hetek dokumentumai alapján rendkívül hatékonyan titkolta ezt még legközelebbi környezete előtt is.

A második történet a véletlen túladagolásé. Eszerint London valóban használt morfiumot azon az éjszakán, de nem meghalni akart, hanem aludni vagy fájdalmát csökkenteni. Krónikus vesebetegsége, veseköves rohamai és általános fizikai romlása bőséges okot adtak erős fájdalomcsillapító alkalmazására, ráadásul gyógyszeres készletében több opioid is szerepelt.

Ez a változat jól magyarázza, miért voltak a közelében morfiumos készítmények anélkül, hogy feltételeznénk öngyilkossági szándékot. London hosszabb ideje maga is használt különféle gyógyszereket, és Andrew Sinclair szerint az utolsó években szervezete jelentős toleranciát alakíthatott ki az ópiumszármazékokkal szemben. Egy korábban megszokott adag ezért számára nem feltétlenül

tűnt veszélyesnek.

1916 novemberében azonban már nem ugyanaz a szervezet dolgozta fel a gyógyszert, mint néhány évvel korábban. A vesék károsodása, az urémiás állapot, a kiszáradás, a hiányos táplálkozás és más gyógyszerek együttesen megváltoztathatták a morfium hatását. Az a mennyiség, amelyet London korábbi tapasztalatai alapján elfogadhatónak tartott, ezúttal végzetes légzésdepressziót vagy olyan mély kómát okozhatott, amelyből az orvosok már nem tudták visszahozni.

Haley értelmezése különösen jól illik ehhez a változathoz. Ha valóban létezett az a számítás, amelyről Thomson beszélt, London akár a maximálisan biztonságosnak hitt adagot próbálhatta meghatározni. Egy ilyen számolás sokkal logikusabb egy fájdalommal küzdő ember esetében, mint annak feltételezése, hogy pontos minimális halálos dózist keresett, amikor egyszerűen bevehette volna a rendelkezésére álló teljes mennyiséget.

A véletlen túladagolás mellett szól az is, hogy London utolsó éjszakáján fájdalmai és álmatlansága dokumentálhatók. Nem kell hozzá feltételeznünk hirtelen megváltozott életakaratot vagy eltitkolt haláltervet. A

történetek egyszerű láncot alkothatnak: rosszullét, erős fájdalom, álmatlanság, gyógyszerhasználat, az adag téves megítélése, kóma.

Ennek a magyarázatnak is vannak gyenge pontjai. Nem tudjuk, pontosan mennyi morfiumot vett be London, és még az sem bizonyítható teljes bizonyossággal, hogy a reggeli kóma fő oka morfiummérgezés volt. Ha Thomson két üres fioláról szóló emlékezése pontatlan, az egész túladagolási modell jelentősen meggyengül. Az is kérdéses, milyen dózisokat használt London korábban, így toleranciáját sem tudjuk számszerűen meghatározni.

A harmadik történet a természetes halálé. Ebben a változatban nincs szükség arra, hogy a morfiumot teljesen kizárjuk London utolsó éjszakájából. A döntő folyamat azonban a krónikus vesebetegség és az abból kialakult súlyos urémia volt, pontosan úgy, ahogyan Porter a halotti bizonyítványon feltüntette.

Ennek a hipotézisnek komoly előnye a hosszú betegségstörténet. Porter már 1913-ban súlyosan károsodott veseműködésre figyelmeztette Londont, és azt tanácsolta neki, hogy mérsékelje a nyers hal, vörös hús és alkohol fogyasztását. A következő években ödéma, emésztési panaszok, hányás, vesegörcsök és egyre

gyakoribb fizikai rosszullétek jelentkeztek. A halál nem egészséges ember váratlan összeomlásaként következett be, hanem többéves folyamat végén.

Az urémia önmagában is képes hányingert, hányást, idegrendszeri zavart, görcsöket és kómát okozni. 1916-ban nem létezett dialízis, amely a vesék működésének kiesése esetén eltávolíthatta volna a felhalmozódó mérgező anyagokat. Egy végstádiumhoz közelítő vesebeteg számára ezért olyan rosszullét is végzetessé válhatott, amelyet ma intenzív osztályon és művesekezeléssel esetleg túl lehetne élni.

A természetes halál mellett szól a kortárs orvosi dokumentáció. A sajtónak kiadott közlemény urémiát nevezett meg, a halotti bizonyítvány ugyanezt rögzítette, és hozzájáruló okként krónikus szövetközi vesegyulladást adott meg. Ezek nem évtizedekkel későbbi visszaemlékezések, hanem a beteg kezelése során keletkezett dokumentumok.

Az ellenérv ugyanakkor világos: a kóma és a légzési tünetek morfiummérgezéssel is összeegyeztethetők, és a helyi orvos állítólag kifejezetten ennek megfelelő kezelést kezdett. Ha London valóban nagy mennyiségű morfiumot használt, túl kényelmes volna azt állítani,

hogy ennek semmilyen szerepe nem volt halálában. A természetes halál legtisztább változata ezért ugyanúgy többet állíthat a bizonyítékoknál, mint Stone öngyilkossági története.

Van azonban egy negyedik, kevésbé látványos lehetőség, amely valójában a második és harmadik történetet kapcsolja össze. London vesebetegsége már súlyos urémiás állapothoz vezetett, az ebből és a vesekőből származó fájdalom miatt morfiumot vett be, a gyógyszer pedig tovább rontotta a légzését és tudatállapotát. Ebben az esetben sem a morfium, sem az urémia nem magyarázza önmagában a halált; a két folyamat egymást erősítette.

Orvostörténeti szempontból ez kifejezetten életszerű lehetőség. A beteg szervezet több károsító tényező együttes hatására omlik össze, miközben az utókor egyetlen közvetlen okot szeretne találni. A halotti bizonyítvány ilyenkor azt a betegséget rögzíti, amelyet az orvos alapvetőnek tekint, de ettől más tényezők még hozzájárulhatnak a végkimenetelhez.

A három fő hipotézis bizonyító ereje így eltérő. Az öngyilkosság mellett a legerősebb adat Thomson későbbi vallomása a számításokról, de éppen ez a bizonyíték a

legkevésbé ellenőrizhető. A véletlen túladagolás mellett a gyógyszerhasználat, a súlyos fájdalom és a jövőre vonatkozó tervek együttese szól, de nem tudjuk a bevett dózist. A természetes halál mögött áll a legtöbb hosszú távú orvosi adat és a kortárs diagnózis, viszont nem tudja teljesen megmagyarázni a morfium valószínű jelenlétét.

A kérdést ezért nem úgy kell feltenni, hogy Jack London morfiumtól vagy vesebetegségben halt-e meg. Sokkal pontosabb azt kérdezni, milyen szerepet játszott a morfium egy olyan ember halálában, akinek veséi már súlyosan károsodtak. A szándék kérdése pedig ettől külön kezelendő: még ha elfogadjuk is, hogy gyógyszer-túladagolás történt, abból nem következik automatikusan az öngyilkosság.

Ez az a pont, ahol Irving Stone történetének legfontosabb logikai ugrása láthatóvá válik. A morfium jelenlétéből túladagolás lesz, a túladagolásból tudatos adagválasztás, a tudatos adagválasztásból pedig öngyilkosság. Minden lépés elképzelhető, de mindegyikhez külön bizonyíték kellene. A fennmaradt források ezt a teljes láncot nem biztosítják.

Jack London halálának ügyében ezért az egyik legfontosabb különbség a halál oka és a halál

szándékossága között húzódik. Lehetséges, hogy morfium is hozzájárult a halálhoz anélkül, hogy London meg akart volna halni. Ugyanígy lehetséges, hogy a vesebetegség önmagában elegendő volt a végzetes kómához, miközben az éjszaka során fájdalomcsillapítót is használt.

Az 1916-os orvosok nem rendelkeztek modern toxikológiai laboratóriummal, és London gyors hamvasztása megszüntette a későbbi vizsgálat lehetőségét. Emiatt a klasszikus kriminalisztikai bizonyosság már néhány nappal a halál után elérhetetlenné vált. A történésznek száz évvel később még kevesebb joga van ahhoz, hogy olyan pontossággal mondja ki az ítéletet, amelyet a kortárs orvosok sem tudtak volna laboratóriumi vizsgálattal alátámasztani.

Az ügy azonban itt még nem ér véget. Jack London után fennmaradtak azok a gyógyszeres tárgyak, amelyek évtizedekkel később modern kémiai vizsgálatok tárgyává váltak. A kutatók olyan nyomokat kerestek rajtuk, amelyekből következtetni lehetett az író gyógyszerhasználatára, és az eredmények új fényt vetettek a morfium, a heroin és más szerek szerepére. Ezek a vizsgálatok sem tudják rekonstruálni 1916. november 21-ének pontos dózisait, de lehetővé teszik,

hogy legalább egy kérdést új módon tegyünk fel: milyen gyógyszeres világ vette körül Jack Londont élete végén?

17. fejezet - A halott ember gyógyszeres doboza

Jack London halála után a gyógyszerek kérdése hosszú időn át elsősorban tanúvallomások és életrajzi következtetések szintjén maradt. Tudni lehetett, hogy saját úti gyógyszerkészlettel rendelkezett, hogy erős fájdalomcsillapítókat használt, és hogy a Snark útjától kezdve rendszeresen vitt magával különféle szereket. Azt azonban senki sem tudta utólag laboratóriumi módszerekkel megállapítani, mi került a szervezetébe 1916. november 21-én éjszaka. Testét két nappal halála után elhamvasztották, vér- vagy szövetminta nem maradt fenn.

A helyzet több mint száz évvel később váratlanul mégis megváltozott. A California State Parks gyűjteményében fennmaradt London több személyes tárgya, köztük gyógyszeres táskája, gyógyszeres üvegek és papírok. Egy kutatócsoport engedélyt kapott arra, hogy ezeket roncsolásmentes felületi mintavételi eljárással vizsgálja meg. Az eredmények 2022-ben jelentek meg Gleb Zilberstein, Svetlana Zilberstein, Richard M. Rocco és Pier Giorgio Righetti

tanulmányában.

A módszer lényege az volt, hogy etilén-vinil-acetát alapú speciális fóliával mikroszkopikus anyagmaradványokat gyűjtöttek össze a tárgyak felületéről, majd ezeket gázkromatográfiával és tömegspektrometriával elemezték. Nem az üvegek eredeti tartalmát vizsgálták, hanem azt, milyen gyógyszerek nyomai maradhattak azokon a helyeken, amelyeket London vagy környezetének tagjai megérintettek. A vizsgált tárgyak nagy része 1906–1915 közé datálható, néhány darabot tágabban, 1911–1916 közé soroltak; egyik sem köthető közvetlenül az 1916. november 21-ről 22-re virradó éjszakához.

A vizsgálat tizenkét különféle gyógyszerhatóanyag nyomát találta meg. Köztük volt a kinin, az atropin, a szkopolamin, a hioszciamin, a fenacetin és a szalicilsav egyik korabeli származéka, de előkerült morfium és diacetilmorfin, vagyis heroin is. Az első pillanatban ez úgy hangzik, mintha a modern kémia igazolta volna azokat az életrajzokat, amelyek Londont rendszeres ópiáthasználóként ábrázolták. A részletes eredmények azonban ennél más képet adtak.

A heroin nyomai minden esetben terpin-hidrátal együtt jelentek meg. Ez azért lényeges, mert a két hatóanyagot abban az időben legális, közönséges köhögés elleni gyógyszerként együtt forgalmazták. A heroin a köhögési ingert csillapította, a terpin-hidrátot köptetőként alkalmazták. A készítmény ma meghökkentőnek tűnik, de a huszadik század első évtizedeiben nem kábítószeres visszaéléshez kötődött, hanem gyógyszerári termék volt.

A morfium szintén többféle korabeli gyógyszer része lehetett. A kutatók megvizsgáltak egy Fidzsiről származó Chlorodyne-üveget is, amely morfiumot, alkoholt és kloroformot tartalmazó készítményhez tartozott. London gyógyszerkészletében olyan kombinált tabletta is volt, amely morfium-szulfátot és atropint tartalmazott. Ez különösen érdekes az utolsó éjszaka története szempontjából, mert Thomson később éppen morfium-szulfátot és atropin-szulfátot tartalmazó fiolákról beszélt. A két adat között azonban nem lehet közvetlen azonosságjelet tenni: a laboratóriumban vizsgált tárgyak nem azok az üvegek voltak, amelyeket Thomson állítólag 1916. november 22-én talált.

A kutatás egy másik régi állítást is árnyalt. London életrajzaiban időnként úgy szerepel, mint aki élete

végére rendszeresen fogyasztott ópiumot, morfiumot és heroint. A tárgyakról vett minták ezt nem igazolták. A kimutatott opioidok megmagyarázhatók a korszak legális köhögés- és megfázás elleni gyógyszereivel, ezért a szerzők nem találtak kémiai bizonyítékot London tartós, nagy mennyiségű heroin- vagy morfiumfogyasztására.

Ez fontos eredmény, de nem ugyanaz, mint annak bizonyítása, hogy London nem használt rendszeresen erős fájdalomcsillapítót. A vizsgálat mindössze kilenc tárgy felületéről vett mintát, és ezek használati történetét sem lehet teljes pontossággal rekonstruálni. Egy anyag hiánya egy adott tárgyról nem bizonyítja, hogy London más időpontban vagy más eszközzel nem fogyasztotta. A kémiai elemzés ezért inkább egy túlzottan egyszerű legenda ellen szól: nem támasztja alá azt a képet, amelyben az író folyamatosan morfium és heroin hatása alatt élt.

A tanulmány szerzői ennél határozottabban fogalmaztak, amikor következtetésükben azt írták, eredményeik kizárják az öngyilkosság és a végzetes mennyiségű drogfogyasztás hipotézisét. Ezt azonban saját módszerük határai miatt óvatosabban kell kezelnünk. Ugyanabban a tanulmányban maguk is leszögezték, hogy az 1916. november 22-i véletlen vagy

szándékos morfium-túladagolást csak olyan tárgyak segítségével lehetne vizsgálni, amelyek közvetlenül a halál napjához köthetők. Az általuk elemzett tárgyak legkésőbb 1915-ből származtak.

A modern vizsgálat ezért nem oldotta meg Jack London halálának rejtélyét. Valami mást tett: megmutatta, mennyire anakronisztikus mai jelentésük alapján értékelni a gyógyszeres dobozban található szereket. A heroin, morfium, ópium és atropin 1908 vagy 1914 gyógyszertárában egészen más jogi és orvosi környezetben szerepelt, mint a huszonegyedik században. Az Egyesült Államokban a Harrison Narcotics Act 1915-ös végrehajtása változtatta meg lényegesen az opioidok hozzáférhetőségét, korábban számos készítmény szabadon megvásárolható volt.

London maga érzékelte ezt a változást. A modern kutatás által idézett gyógyszertári levelezés szerint 1915 őszén a Bowman Pharmacy már nem teljesíthette újabb ópiumtablettákra vonatkozó kérését orvosi recept nélkül. Ez azt bizonyítja, hogy London valóban tartott ilyen készítményt és utánpótlást is keresett hozzá. Azt azonban ebből sem lehet megtudni, milyen gyakran, milyen adagban és pontosan milyen panaszra használta.

A morfium kérdésének ezért két külön története van. Az egyik Jack London hosszabb távú gyógyszerhasználata. Erre a gyógyszeres készlet, az életrajzok és a kémiai nyomok adnak töredékes választ. A másik az 1916. november 21-ről 22-re virradó éjszaka. Erről a modern vizsgálatnak nincs új tárgyi bizonyítéka, mert abból az éjszakából nem maradt fenn ellenőrizhető gyógyszeres üveg vagy biológiai minta.

Mégis fontos következtetés, hogy az opioid jelenléte London környezetében nem tekinthető önmagában rendkívüli körülménynek. Egy sokat utazó, trópusi betegségeken átesett, vesegörcsökkel és más fájdalmakkal küzdő amerikai férfi gyógyszeres dobozában ezek a szerek a korszak orvoslási szokásai szerint helyet kaphattak. Ezzel az öngyilkosság bizonyításának egyik hallgatólagos előfeltevése gyengül meg: a morfiumhoz való hozzáférés nem mutat halálos szándékot.

A modern kémia tehát nem mondja meg, hogy London mennyi morfiumot vett be utolsó éjszakáján, és azt még kevésbé, miért vette be. Az ügy megoldásához továbbra is azokat a bizonyítékokat kell mérlegelnünk, amelyek már rendelkezésünkre állnak: a betegségtörténetet, a halotti bizonyítványt, Thomson késői vallomását, az

utolsó leveleket és az életrajzírók egymásnak ellentmondó következtetéseit.

Ezekből már elég sok gyűlt össze ahhoz, hogy újra feltegyük azt a kérdést, amellyel a könyvet kezdtük. Nem azt, hogy tudunk-e száz százalékos bizonyosságot teremteni egy olyan halálesetben, amelynél a döntő toxikológiai bizonyíték soha nem készült el. Hanem azt, melyik magyarázat felel meg legjobban mindannak, amit Jack London utolsó éveiről és utolsó napjáról ténylegesen tudunk.

18. fejezet - Újranyitjuk Jack London aktáját

Egy történelmi nyomozás végén kísértést jelent kimondani a végleges ítéletet. Jack London esetében ez különösen csábító, mert a történet több mint száz éve két szélsőséges változat között ingadozik. Az egyikben a világhírű író szándékosan kiszámítja halálos morfiumadagját és saját kezével fejezi be életét. A másikban mindez pusztá legenda, és London kizárólag krónikus vesebetegsége miatt halt meg. A források egyik ilyen tiszta megoldást sem teszik lehetővé.

Az öngyilkosság hipotézisének legfontosabb gyengése a bizonyítékok időrendjében rejlik. London halálának napján a jelen lévő orvosok nem jelentettek be

önkezű halált. A halotti bizonyítvány urémiát, vesegörcsöt és krónikus szövetközi vesegyulladást rögzített. A döntő fordulatot Allan Milo Thomson több mint húsz évvel későbbi vallomása hozta, amelyből Irving Stone felépítette az öngyilkossági történetet. A két üres gyógyszeres fiola és a halálos adag kiszámításáról szóló papír mind ebből a késői emlékezésből vált közismertté.

Thomson jelen volt a beteg kezelésénél, ezért vallomását nem lehet egyszerűen elvetni. Ugyanakkor a történésznek azt is figyelembe kell vennie, hogy az állítólagos számításokat tartalmazó lap nem maradt fenn, más kortárs tanú nem írt róla, és maga Thomson sem ugyanezt a változatot képviselte minden korábbi nyilatkozatában. A tanúvallomás komoly adat, de nem olyan tárgyi bizonyíték, amely önmagában lezárhatná az ügyet.

Az öngyilkossági elmélet másik gyenge pontja London viselkedése az utolsó hetekben. Új regényen dolgozott, ötvenezer szavas írói önéletrajzról tárgyalt, New Yorkba készült, pénzügyi elszámolásokat intézett, a ranch talajának hosszú távú javításáról írt, és a halála előtti napon lányaival következő vasárnapi ebédet és vitorlázást tervezett. Ezek egyike sem zárja ki, hogy valaki később öngyilkosságot kövessen el, együtt

azonban jelentős súlyt képviselnek.

Különösen fontos, hogy a tervek nem utólagos családi emlékezések. London saját, keltezett leveleiből ismerjük őket. November 21-én azt írta Joannak, hogy pénteken elhagyja a ranchot, a következő szerdán pedig Kaliforniát. A tragikus véletlen úgy hozta, hogy valóban pénteken hagyta el a birtokot, de koporsóban, az oaklandi krematórium felé. Saját levelében azonban nyilvánvalóan nem erre gondolt.

Ezzel szemben az öngyilkosság lehetőségét sem lehet egyszerűen kizárni azzal, hogy London terveket készített. Súlyos beteg volt, fájdalmai voltak, rosszul aludt, hangulata ingadozott, korábban pedig maga is írt olyan időszakokról, amikor az élet értelmetlenségének gondolata foglalkoztatta. A sárga sátán Fehér Logikája és Martin Eden sorsa ezért nem bizonyíték az önkezü halálra, de azt mutatja, hogy London számára az öngyilkosság gondolata nem ismeretlen absztrakció volt.

Saját levelei ugyanakkor ebből a szempontból is ellensúlyt adnak. Amikor 1914-ben fiatal író fordult hozzá életuntségával, London egyértelműen az élet folytatását tanácsolta neki. Ugyanabban az évben azt is megfogalmazta, hogy Martin Eden sok tekintetben ő

maga, de a döntő ponton különböznek: Martin individualistaként elveszítette az élethez fűződő kapcsolatát, ő pedig társadalmi tudata révén túlélte ugyanazt a válságot. Két év alatt természetesen változhatott a helyzete, de a regényhős öngyilkossága ezért nem kezelhető szerzői vallomásként.

A véletlen túlادagolás hipotézise több ellentmondást felold. Londonnak volt oka morfiumot használnia. Vesegörcsei és más fájdalmai dokumentáltak, az opioidok pedig a korszakban elfogadott fájdalomcsillapítók voltak. Ha az utolsó éjszakán a megszokottnál nagyobb adaghoz nyúlt, ehhez nem szükséges öngyilkossági szándékot feltételeznünk. Beteg veséi és romló általános állapota ráadásul megváltoztathatta azt, hogyan reagált szervezete egy korábban elviselt gyógyszer mennyiségre.

Erre azonban ugyancsak nincs közvetlen toxikológiai bizonyíték. Nem tudjuk, milyen koncentrációban volt morfium London vérében, mert ilyen vizsgálatot nem végeztek. Azt sem tudjuk, pontosan mennyi gyógyszer volt a fiolákban az este kezdetén. Még ha elfogadjuk Thomson állítását az üres üvegekről, abból sem következik, hogy azok teljes tartalmát London az utolsó órákban használta fel.

A természetes halál mellett szól a legtöbb hosszabb távú orvosi adat. London vesebetegsége nem utólag kitalált diagnózis volt. Porter már évekkel korábban tudott róla, az utolsó évben pedig ödéma, hányás, vesegörcsök és általános gyengeség jelentkezett. Az urémia képes kómát és halált okozni, 1916-ban pedig a végstádiumú veseelégtelenség kezelésére nem létezett olyan eszköz, amely ma életet menthetne.

Ezért az a változat, amelyben London minden gyógyszeres közreműködés nélkül, kizárólag urémiában halt meg, orvosilag és történetileg is lehetséges. A morfium körül fennmaradt beszámolók miatt azonban ugyanolyan indokolatlan volna teljes bizonyossággal kizárni a gyógyszer szerepét, mint öngyilkossággá nyilvánítani a halált.

A források alapján a legkevesebb feltételezést az a magyarázat igényli, amelynek középpontjában London súlyos vesebetegsége áll. Az urémia önmagában is végzetes lehetett. Elképzelhető, hogy az éjszaka során fájdalom vagy álmatlanság miatt használt morfium tovább rontotta állapotát, és így a gyógyszer hozzájárult a halálhoz. A véletlen túladagolást ezért nem lehet kizárni. Arra viszont nincs elegendő bizonyíték, hogy a túladagolás – ha történt – szándékos volt.

Ez a különbség döntő. Jack London esetében a „morfium szerepet játszhatott a halálban” állításból évtizedeken keresztül túl könnyen lett „Jack London morfiummal öngyilkosságot követett el”. A két mondat között azonban ott van a történelmi bizonyítás egész terhe. Irving Stone története ezt a távolságot egyetlen késői tanúvallomással hidalta át.

A 2022-es kémiai vizsgálat ezt a kérdést sem tudta eldönteni, viszont gyengítette a London rendszeres, nagy mennyiségű opioidfogyasztásáról kialakult képet. A kutatók által azonosított heroin és morfium nagy része korabeli, legális gyógyszerkészítményekkel magyarázható, miközben az utolsó napból semmilyen közvetlen kémiai minta nem állt rendelkezésükre.

Az ügy végső mérlege ezért óvatosabb Irving Stone ítéleténél. Jack London öngyilkossága nem bizonyított. A rendelkezésre álló források alapján a krónikus vesebetegségből kialakuló urémia a legerősebben dokumentált halálok, amelyhez gyógyszerhasználat, akár véletlen morfium-túladagolás is hozzájárulhatott. A tudatos öngyilkosság lehetőségét teljes bizonyossággal kizárni nem lehet, de bizonyítékai gyengébbek annál, mint ahogyan a huszadik század nagy részében bemutatták.

Ennél tovább menni már azt jelentené, hogy a hiányzó dokumentumokat feltételezésekkel pótoljuk. Nem tudjuk, mit gondolt London abban az órában, amikor Charmian utoljára látta az íróasztalánál. Nem tudjuk, pontosan milyen gyógyszert és milyen mennyiségben vett be. Nem tudjuk, valóban létezett-e Thomson számításokat tartalmazó papírja abban a formában, ahogyan húsz évvel később felidézte. A nyomozás nem azért ér véget ezen a ponton, mert minden kérdésre válasz született, hanem mert elértük a források határát.

Egy dolgot viszont már biztosabban láthatunk, mint azok az olvasók, akik csak Irving Stone könyvéből ismerték a történetet. Jack London utolsó hónapjai nem egy hosszú, egyenes vonalú búcsú történetét mutatják. Egy súlyosan beteg, testi erejét gyorsan elvesztő ember életét látjuk, aki közben továbbra is dolgozott, vitatkozott, utazást szervezett, regényeket kezdett és földjének jövőjéről gondolkodott. A teste egyre kevésbé engedelmeskedett annak az akaratnak, amely évtizedeken át szinte korlátlan terhelést követelt tőle.

Talán éppen ez a legfontosabb különbség Martin Eden és alkotója között. Martin akkor hal meg, amikor már semmit sem akar a világtól. Jack London utolsó napjáig túl sok mindent akart tőle.

Epilógus

A farkas hazatér

Jack London 1916. október 16-án, alig több mint egy hónappal halála előtt különös levelet írt Hugo Erichsen detroiti orvosnak, az Amerikai Hamvasztási Társaság elnökének. Erichsen arra kérte, mondja el véleményét a hamvasztásról egy készülő kiadvány számára. London határozottan válaszolt: szerinte a kremáció a legértelmesebb módja annak, hogy az ember halála után megszabaduljanak testétől, és fölösleges síremlékekkel elfoglalni a földet.

A levél időpontja utólag könnyen baljósnak tűnhet, de a körülményeket itt is figyelembe kell venni. London nem saját halálára készülve kezdeményezte a témát, hanem egy szervezet megkeresésére válaszolt, és a levelezés szerkesztői arra is utalnak, hogy már 1899-ben hasonlóan gondolkodott a hamvasztásról. Az októberi nyilatkozat tehát nem új halálvágy bizonyítéka, hanem régi nézetének megismétlése.

November 23-án Jack London testét kedvelt szürke öltönyébe helyezték, és a Cottage-ban ravatalozták fel, hogy a ranch dolgozói és a környékbeli elbúcsúzhassanak tőle. Earle Labor szerint olyan

emberek is érkeztek, akik elsősorban nem a világhírű író gyászolták benne, hanem azt a munkaadót és ismerőst, aki ételt adott a vándornak, munkát keresett a rászorulóknak, és sajátos nagyvonalúsággal segített olyanokon is, akikkel alig volt személyes kapcsolata.

Sekine a halottas kocsik indulása előtt néhány apró tárgyat adott át Charmiannek. Köztük voltak London kulcsai, valamint az a bőrzacskó, amelyben az író állítólag még a Klondike-ről való hazatérése óta pénzét tartotta. A japán szolgálo egy saját búcsúüzenetet is tett gazdája zsebébe. Ezt a személyes gesztust nem London előre megírt utolsó szavaként kell értelmezni, hanem annak jeléül, milyen erős kötődés alakult ki közte és azok között, akik a ranch mindennapi életében körülvették.

November 24-én, pénteken London testét az oaklandi krematóriumban elhamvasztották. Ezzel saját kívánságának tettek eleget. A dátumban különös egybeesés rejlett: Joanhöz írt utolsó levelében éppen azt közölte, hogy pénteken elhagyja a ranchot. Úgy tervezte, keleti útjára indul. Ehelyett koporsója indult el Glen Ellenből Oakland felé.

A hamvasztást szertartás követte. Frederick Bamford és a régi Ruskin Club néhány tagja is jelen volt, Edward

B. Payne tiszteletes pedig rövid beszédet mondott. George Sterlingtől verset kértek régi barátja búcsúztatására. Charmian nem ment el. Később azzal magyarázta döntését, hogy a temetési szertartás kevésbé felelt meg Jack világnézetének, de nem akarta megfosztani lányait attól a búcsútól, amelyet ők és anyjuk helyesnek tartottak.

November 26-án, vasárnap Ernest Matthews és George Sterling visszavitte az urnát a ranchra. Charmian páfrányokkal, sárga kankalinokkal és Hawaiiról származó, már megszáradt virágfüzérékkel díszítette. Londont azon a kis dombon helyezték örök nyugalomra, amelyet maga is kiválasztott a Greenlaw család két gyermekének sírja közelében.

A sír fölé nem emeltek hagyományos emlékművet. Egy hatalmas vulkanikus követ gördítettek a helyére, amelyet korábban a Wolf House építői félretettek. A kő tehát annak a háznak az anyagából maradt, amelyet London soha nem lakhatott be. A kapcsolat annyira pontos, hogy irodalmi jelképként talán túlságosan is szabályosnak tűnne, ha nem valóban így történt volna.

A Wolf House romjai és London sírja ugyanazon a birtokon maradtak. Az egyik egy félbemaradt terv, a

másik egy negyvenévesen befejeződött élet emléke lett. London azonban valószínűleg egyiknek sem örült volna, ha pusztán tragikus jelképként tekintenek rá. A ranch számára munkahely és kísérleti gazdaság volt, a Wolf House pedig olyan épület, amelyet a tűz után újjá akart építeni. Saját életét pedig jóval kevésbé látta végzetes legendának, mint azok az életrajzok, amelyek később ilyenné formálták.

Halála után megjelentek még könyvei. Kiadásra váró kéziratok, novellák és regények maradtak utána, egyes félbemaradt munkákat később mások fejeztek be. Az 1916 októberében elkezdett hawaii regényt Charmian dolgozta tovább, és évekkel később *Eyes of Asia* címen jelent meg folyóiratban. A levelezés szerkesztett kiadása azt is rögzíti, hogy számos további könyv és történet terve maradt megvalósítatlanul.

A haláláról szóló vita szintén túlélte. Irving Stone 1938-ban olyan erős történetet alkotott az öngyilkosságból, hogy hosszú időre háttérbe szorította a halotti bizonyítványt és a betegségtörténetet. Későbbi életrajzírók újranyitották az ügyet, majd a huszonegyedik századi orvostörténeti és kémiai kutatások újabb részleteket tettek hozzá. A végső bizonyosság azonban azért maradt el, mert az 1916. november 22-én

szükséges vizsgálatokat már soha nem lehet elvégezni.

Jack London esetében talán ez a rejtély valódi öröksége. Az utókor sokáig olyan befejezést keresett az életének, amely méltó az íróhoz, aki farkasokról, tengerekről, aranyásókról, küzdelemről és halálról írt. Az öngyilkosság ebből a szempontból irodalmilag erősebb vég, mint a krónikus vesebetegség. A történésznek azonban nem erős befejezést kell választania, hanem azt, amelyet a bizonyítékok leginkább megtartanak.

A bizonyítékok pedig egy súlyosan beteg férfihoz vezetnek vissza, aki 1916. november 21-én még következő vasárnapra ebédet és vitorlázást beszélt meg a lányával. Aznap este rosszul lett, fájdalmai voltak és nem tudott aludni. Lehetséges, hogy morfiumot vett be. Azt nem tudjuk bizonyítani, hogy meg akart halni.

Másnap este már halott volt. A könyvei azonban tovább indultak arra az útra, amelyet ő nem tehetett meg.

Kronológia

1876. január 12.

Jack London San Franciscóban megszületik. Anyja Flora Wellman. Biológiai apjának London később William Henry Chaney asztrológust tekinti, Chaney azonban később tagadja az apaságot.

1876

A csecsemő Jack egy időre Virginia Prentiss gondozásába kerül. A korábban rabszolgaságban született afroamerikai asszony egész életében fontos személy marad London számára.

1876-1877

Flora Wellman feleségül megy John London polgárháborús veteránhoz. A gyermek ettől kezdve a London nevet viseli.

1880-as évek

A család többször költözik Kalifornián belül, majd Oakland környékén telepszik le. Jack már gyerekként munkát vállal, újságot hord és különböző alkalmi munkákból segíti a családot.

1890 körül

London az oaklandi könyvtár rendszeres olvasója lesz. Ina Coolbrith költő és könyvtáros támogatja

olvasmányaiiban.

1891

Az elemi iskola befejezése után London a Hickmott konzervgyárban kezd dolgozni. A rendkívül hosszú műszakok későbbi társadalmi és politikai gondolkodására is jelentős hatást gyakorolnak.

1891-1892

Kölcsönpénzből megvásárolja a Razzle Dazzle nevű vitorlást, és bekapcsolódik a San Franciscó-i öböl osztrigakalózáinak világába.

1892

Rövid ideig a halászati őrzőjáratok oldalán dolgozik, vagyis abból a közegeből, amelyhez korábban törvénysértőként tartozott.

1893

Tizenhét évesen matróznak áll a Sophie Sutherland főkavadász hajón. Az út Japán és a Bering-tenger térségébe viszi.

1893. november

A San Francisco Call pályázatán első díjat nyer „Story of a Typhoon off the Coast of Japan” című beszámolójával. Ez az első jelentősebb írói sikere.

1894

Az Egyesült Államokban csavargóként járja az országot, majd New York államban letartóztatják és rövid időre börtönbe kerül. A tapasztalat tovább erősíti érdeklődését a társadalmi egyenlőtlenségek iránt.

1895-1896

Oaklandben folytatja tanulmányait. Bekapcsolódik a szocialista mozgalomba, és helyi lapok már „Oakland fiú szocialistájaként” emlegetik.

1896

Rövid időre a Kaliforniai Egyetem hallgatója lesz Berkeley-ben, de anyagi okokból nem tudja folytatni tanulmányait.

1897. július

A Klondike aranyláz hírére sógorával és társaival északra indul.

1897-1898 tele

A Yukon vidékén tölti a telet. Aranyból nem szerez jelentős vagyont, de olyan embereket, tájakat és történeteket ismer meg, amelyek későbbi írói pályájának alapanyagává válnak.

1898 tavasza

Súlyos skorbutban szenved. Betegsége miatt lemond arról, hogy újabb évet töltsön az aranyvidéken.

1898 nyara

A Yukon folyón keresztül elindul hazafelé.

1898 ősz

Visszatér Oaklandbe. A család anyagi helyzete rossz, ezért hivatásos íróként próbál megélni. Sorozatos visszautasítások után lassan sikerül eladnia első elbeszéléseit.

1899

Írásból származó bevétele még szerény, de több folyóirat közli műveit. London pontos nyilvántartást vezet a kéziratokról, szerkesztőségekről és honoráriumokról.

1900 – Megjelenik első könyve, A farkas fia (The Son of the Wolf) című északi novelláskötet. Feleségül veszi Elizabeth „Bessie” Maddernt.

1901

Megszületik első lányuk, Joan.

1902 – Megszületik második lányuk, Bessie, akit a családban Beckynek is neveznek. London Londonba utazik, és az East End nyomornegyedeiben szerzett tapasztalataiból megírja A mélység lakói (The People of the Abyss) című szociográfiáját.

1903

Megjelenik A vadon szava (The Call of the Wild). A regény óriási sikert arat, és Londont rövid idő alatt az Egyesült Államok egyik legismertebb írójává teszi.

1903

Házassága Bessie-vel válságba kerül. London és Charmian Kittredge kapcsolata egyre szorosabbá válik.

1904

Haditudósítóként a japán-orosz háború helyszínére utazik. Ugyanebben az évben megjelenik A tengeri farkas (The Sea-Wolf).

1905

Hivatalosan elválnak Bessie-től, majd feleségül veszi Charmian Kittredge-et. Megkezdik a későbbi Beauty Ranch alapjául szolgáló Sonoma-völgyi birtokok megszerzését.

1906

Megjelenik a Fehér Agyar (White Fang).

1906-1907

London megépítteti a Snark nevű vitorlást, amellyel többéves világ körüli utat tervez.

1907. április 23.

Jack és Charmian London elindul a Snark fedélzetén San Franciscóból.

1907

Hawaii után a Csendes-óceán déli részének szigetein folytatják útjukat. London több fertőzésen és makacs bőrbetegségen esik át.

1908

A Salamon-szigetek térségében London egészségi állapota annyira leromlik, hogy Sydneybe kell utaznia kezelésre. A több évre tervezett világ körüli utat megszakítják.

1908

Megjelenik A vaspata (The Iron Heel), London egyik legismertebb politikai regénye.

1909

Megjelenik a Martin Eden. A részben önéletrajzi ihletésű regény később különösen fontos szerepet kap a London haláláról szóló öngyilkossági elméletekben.

1910-1911

London tovább bővíti Sonoma-völgyi birtokát, állattenyésztési és talajjavítási kísérletekbe kezd.

1911 – Könyv alakban megjelenik a Snark – Kirándulás a Föld körül (The Cruise of the Snark), amelyben London feldolgozza félbeszakadt csendes-óceáni útjának történetét.

1911-1913

Folyik a Wolf House építése. London hatalmas, kőből és vörösfenyőből készülő otthont tervez, amelyben könyvtára, dolgozószobája és vendégei is helyet kaptak volna.

1913. január - London elkészíti A sárga sátán kéziratának nagy részét. A mű saját alkoholhoz fűződő kapcsolatának irodalmi feldolgozása.

1913. február 24.

London tiltakozó levelet ír egy folyóiratnak, amely azt állította róla, hogy álmatlanságban szenved. Kijelenti, hogy egész életében kiváló alvó volt. Három évvel később az álmatlanság már utolsó hónapjainak visszatérő panasza lesz.

1913. július 8.

Vakbélműtéten esik át. Későbbi életrajzi források szerint orvosa ekkor már a vesék kóros állapotára is figyel.

1913. augusztus 22.

Közvetlenül a beköltözés előtt leég a Wolf House. A hatalmas kőfalak megmaradnak, a belső szerkezet azonban teljesen elpusztul.

1913 ősz-tél

London már a ház újjáépítését tervezi, vörösfenyőt vágat és az eredeti tervek megőrzéséről rendelkezik.

1914 tavasza

A mexikói Veracruzba utazik, ahol a Collier's tudósítójaként követi az amerikai katonai beavatkozást.

1914. május 30.

Akut vérhasrohamot kap.

1914

Max E. Feckler fiatal írónak írt leveleiben egyértelműen az öngyilkosság ellen foglal állást, és arra biztatja, hogy folytassa életét.

1914. december

Mary Banks Kraskynak azt írja, hogy Martin Eden sok tekintetben valóban ő maga, de Martin azért halt meg, mert individualista maradt, míg ő a társadalmi tudata révén túlélte ugyanazt a válságot.

1915. február 12.

Akut reumás roham dönti ágynak.

1915. február vége

Hawaiiira indul, ahol több hónapot tölt.

1915. július

Visszatér a Beauty Ranchra.

1915. december 16.

Charmian társaságában ismét Hawaiira hajózik.

1916 eleje

Waikikiben élnek. London tovább dolgozik, társasági életet él és új műveket tervez, de egészségi állapota fokozatosan romlik. Lábai megduzzadnak, egyre nehezebben jár, emésztési problémák és vesegörcsök jelentkeznek.

1916. március 7.

London kilép az Amerikai Szocialista Pártból. Döntését nem a politika iránti közömbösséggel, hanem azzal indokolja, hogy szerinte a párt elvesztette korábbi forradalmi lendületét.

1916 nyara

Carl Gustav Jung pszichológiai művei különösen felkeltik érdeklődését, és új irodalmi terveket indítanak el benne.

1916. július 26.

Charmian társaságában elhagyja Hawaiit.

1916. augusztus 1.

Visszaérkezik San Franciscóba.

1916. augusztus-szeptember

London New York-i utat tervez, de egészsége és üzleti ügyei többször késleltetik.

1916. szeptember 5.

A sacramentói állami vásáron súlyos reumás rohamot kap. Nyolc napig ágyban marad.

1916. szeptember

Újabb reumás roham következik. Közben tovább ír, és következő regényeként a The Eternal Enemy című művet tervezi.

1916. október

Egy hawaii témájú új regényen dolgozik. Tíz nap alatt több ezer szót ír hozzá.

1916. október 16.

A hamvasztásról nyilatkozik Hugo Erichsennek. Régi nézetét ismétli meg: halála után saját testét is elhamvasztatná.

1916. október 22.

Meghal Neuadd Hillside, London nagyra becsült Shire tenyészménje.

1916. október 31.

London részletesen ír a Beauty Ranch talajjavítási programjáról és hosszú távú gazdálkodási terveiről.

1916. november 5.

A. E. Heath megkeresésére ötvenezer szavas írói önéletrajz lehetőségéről tárgyal. A könyvben pályakezdését, kiadóit, szerkesztőit és írói üzleteit dolgozta volna fel.

1916. november 8–14. – Santa Rosában zajlik a Beauty Ranch vízjogi perének második szakasza, amely a levelezés kritikai kiadásának kronológiája szerint London javára zárul.

1916. november 10.

London enyhébb, ételmérgezésnek tartott rosszulletet kap.

1916. november 16.

A Gaumont filmhíradó felvételeket készít róla a Beauty Ranchon. Ezek életének utolsó mozgóképei közé tartoznak.

1916. november 17.

London a korábbi vízjogi ellenfeleket ebédre hívja, és velük együtt bejárja a vitatott területet.

1916. november 18.

Talajbaktérium-készítmények használatáról ír, és továbbra is a ranch termőképeségének javításával foglalkozik.

1916. november 20.

Levelében közli, hogy a per tartotta Kaliforniában, de rövidesen keletre indul.

1916. november 21.

Gyomorpanaszai vannak és nem tud aludni. Aznap még az Every Week szerkesztőségének tréfás hangú levelet küld, lányának, Joannak pedig következő vasárnapra ebédet és vitorlázást javasol. Közli vele, hogy pénteken elhagyja a ranchot, a következő szerdán pedig Kaliforniát.

1916. november 21-ről 22-re virradó éjszaka

London állapota súlyosan romlik. A pontos gyógyszerhasználat nem rekonstruálható. Morfium alkalmazása lehetséges, de az adag és a szándék nem ismert.

1916. november 22., reggel

Sekine eszméletlenül találja Londont. Eliza Shepard és Charmian segítséget hív, majd több orvos próbálja életben tartani.

1916. november 22., 19.45

Jack London meghal a Beauty Ranchon. A hivatalos diagnózis: urémia vesegörcsöt követően, hozzájáruló betegségként krónikus interstitialis nephritis, vagyis krónikus szövetközi vesegyulladás. A levelezés

szerkesztett kronológiája ugyanezt a halálokot rögzíti.

1916. november 24.

London testét Oaklandben elhamvasztják, saját korábbi kívánságának megfelelően.

1916. november 26.

Hamvait a Beauty Ranch területén helyezik el. Sírja fölé a Wolf House építéséhez félretett hatalmas vulkanikus követ állítják.

1921

Charmian London kiadja kétkötetes férjéletrajzát, *The Book of Jack London* címmel. A halált természetes betegség következményeként írja le.

1929

Az amerikai sajtóban ismét megjelenik az öngyilkosság kérdése. A London halálakor jelen lévő orvosokhoz kötődő nyilatkozatok ekkor még nem támasztják alá egyértelműen Irving Stone későbbi változatát.

1938

Megjelenik Irving Stone *Sailor on Horseback* című életrajza. Stone Allan Milo Thomson késői visszaemlékezésére támaszkodva tudatos morfium-túladagolásként értelmezi London halálát. Az öngyilkossági történet innen válik széles körben

ismertté.

1969

Alfred S. Shivers „Jack London: Not a Suicide” című tanulmányában részletesen támadja Stone öngyilkossági elméletét.

1976

Robert Barltrop Jack London: The Man, the Writer, the Rebel című életrajzában a halál kérdését nyitva hagyja, és a véletlen túlادagolás lehetőségét is mérlegeli.

1977-1979

Andrew Sinclair Jack: A Biography of Jack London című munkája újra részletesen megvizsgálja London betegségeit és gyógyszerhasználatát. A morfium közreműködését lehetségesnek, az öngyilkossági szándékot azonban bizonytalannak tekinti.

1979

Russ Kingman kiadja A Pictorial Life of Jack London című gazdagon dokumentált életrajzát.

1988

Megjelenik The Letters of Jack London háromkötetes kritikai kiadása Earle Labor, Robert C. Leitz és I. Milo Shepard szerkesztésében. A harmadik kötet az 1913–1916 közötti leveleket tartalmazza, köztük London

utolsó napjainak kulcsfontosságú dokumentumait.

1988

Clarice Stasz megjelenteti *American Dreamers: Charmian and Jack London* című könyvét, amely London házasságát és utolsó éveit is új források alapján vizsgálja.

2008

Andrew S. Bomback és Philip J. Klemmer orvostörténeti tanulmányban rekonstruálja London krónikus vesebetegségének lehetséges eredetét. Felvetik a korábbi higanykezelés szerepét is.

2010

Megjelenik James L. Haley Wolf: *The Lives of Jack London* című életrajza.

2013

Earle Labor kiadja *Jack London: An American Life* című modern életrajzát, amely a természetes halál magyarázatát tartja meggyőzőbbnek.

2022

Gleb Zilberstein és munkatársai modern kémiai módszerekkel megvizsgálják London fennmaradt gyógyszeres tárgyait. Morfium és diacetilmorfin nyomait is kimutatják, de az eredmények nem támasztják alá a rendszeres, nagy mennyiségű opioidfogyasztás képét. A

vizsgálat nem tudja meghatározni, mi történt 1916. november 21-én, mert az utolsó éjszakából nem maradt megfelelő vizsgálati minta.

HÁTTÉRGYÁR

Fontosabb szereplők

Jack London (1876-1916)

Amerikai író, újságíró, szocialista aktivista, hajós és gazdálkodó. A vadon szava, a Fehér Agyar, A tengeri farkas és a Martin Eden szerzője. Negyvenévesen halt meg a Beauty Ranchon. Halálának hivatalos oka urémia volt, később azonban elterjedt az öngyilkosság elmélete.

Charmian Kittredge London (1871-1955)

Jack London második felesége, útitársa, gépírója, szerkesztői segítője és későbbi életrajzírója. Vele vett részt a Snark útján és London utolsó hawaii tartózkodásán. Férje halálát vesebetegség következményének tekintette. 1921-ben kétkötetes életrajzot adott ki róla.

Eliza London Shepard (1867-1939)

Jack London mostohanővére. A Beauty Ranch gazdasági irányításában kulcsszerepet játszott, London távollétében gyakran ő vezette a birtokot. 1916. november 22-én az elsőik között találta az író t eszméletlen állapotban.

Joan London (1901-1971)

Jack London idősebb lánya első házasságából. Író és politikai aktivista lett. Apja november 21-i utolsó ismert

családi levele neki szólt: London a következő vasárnapra közös ebédet és vitorlázást tervezett vele.

Bessie „Becky” London (1902-1992)

Jack London fiatalabb lánya.

Elizabeth „Bessie” Maddern London (1876-1947)

Jack London első felesége. Házasságukból két lány született. London 1905-ben vált el tőle.

Flora Wellman (1843-1922)

Jack London anyja. Erős érdeklődést mutatott a spiritizmus és különféle okkult irányzatok iránt. London gyermekkorában részben anyagi bizonytalanságban telt.

William Henry Chaney (1821-1903)

Asztrológus és ügyvéd, akit London biológiai apjának tekintett. Amikor London felnőttként megkereste, Chaney tagadta az apaságot.

John London (1828-1897)

Polgárháborús veterán, Flora Wellman férje és Jack nevelőapja. London az ő nevét viselte.

Virginia „Jennie” Prentiss (1832-1922)

Egykori rabszolga, aki csecsemőkorában Jack Londont szoptatta és gondozta. Életük végéig szoros kapcsolatban maradtak.

Ina Coolbrith (1841-1928)

Költő és könyvtáros, aki a fiatal London olvasmányait támogatta az oaklandi könyvtárban.

George Sterling (1869-1926)

Költő, London egyik legközelebbi barátja. Levelezésük bepillantást enged London irodalmi, politikai és magánéleti gondolkodásába.

Anna Strunsky Walling (1877-1964)

Író, szocialista aktivista, London közeli barátja. Vele közösen írta The Kempton-Wace Letters című művet.

Upton Sinclair (1878-1968) – Amerikai író és szocialista aktivista. Londonnal hosszú ideig levelezett. A sárga sátán című könyvet különösen nagyra értékelte.

Sinclair Lewis (1885-1951)

Későbbi Nobel-díjas amerikai író. Fiatalon kapcsolatba került Londonnal, történetötleteket is adott el neki. Levelezésük külön kötetben is megjelent.

Earle Labor (1928-2022)

A modern Jack London-kutatás egyik legfontosabb alakja. A levelezés kritikai kiadásának társszerkesztője, valamint a Jack London: An American Life szerzője. Az öngyilkosság-elmélettel szemben a dokumentált vesebetegség jelentőségét hangsúlyozta.

William S. Porter

Oaklandi sebész, Jack London orvosa. 1913-ban vakbélműtétet végzett rajta, és később is ismerte vesebetegségét. 1916. november 22-én részt vett kezelésében, és ő írta alá a halotti bizonyítványt.

Allan Milo Thomson

Sonoma környéki orvos, aki London utolsó napján az elsők között érkezett a Beauty Ranchra. Több mint húsz évvel később Irving Stone-nak azt állította, hogy üres morfiumos és atropinos fiolákat, valamint gyógyszeradagokra vonatkozó számításokat talált. Vallomása az öngyilkosság-elmélet legfontosabb forrásává vált.

W. B. Hays

A London halálának napján a Beauty Ranchra érkező helyi orvosok egyike.

J. Wilson Shiels

San Franciscó-i orvos, akit London állapotának súlyossá válásakor hívtak a ranchra.

Sekine

Jack London japán származású szolgálója. 1916. november 22-én reggel ő találta Londont eszméletlenül. A halál utáni személyes búcsújáról Charmian is megemlékezett.

Albert Farr

San Franciscó-i építész, a Wolf House tervezője. London a ház 1913-as leégése után is vele számolt az újjáépítésnél.

Neuadd Hillside

Nem emberi szereplő, mégis fontos alak London utolsó éveinek történetében. A díjnyertes angol Shire mén London tenyésztési programjának büszkesége volt. Halála 1916. október 22-én újabb érzékeny veszteséget jelentett az írónak.

Irving Stone (1903-1989)

Amerikai író, a Sailor on Horseback szerzője. 1938-as könyve tette széles körben ismertté azt az állítást, hogy London morfiummal öngyilkosságot követett el.

Andrew Sinclair (1935-2019)

Brit író és történész. Jack: A Biography of Jack London című munkájában részletesen vizsgálta London betegségtörténetét. A morfium szerepét lehetségesnek tartotta, de a tudatos öngyilkosságot nem tekintette bizonyítottnak.

Clarice Stasz

Történész, American Dreamers: Charmian and Jack London szerzője. Különösen fontos London és Charmian kapcsolatának, valamint az utolsó évek családi

hátterének értelmezésében.

Russ Kingman (1917-1993)

Jack London-kutató, a Glen Ellen-i London-emlékezet egyik fontos alakja. A Pictorial Life of Jack London című munkája részletes kronológiával és gazdag képanyaggal rekonstruálta London életét.

Robert Barltrop (1922-2011)

Brit író és történész. Jack London: The Man, the Writer, the Rebel című könyve London politikai gondolkodására is nagy hangsúlyt helyezett.

James L. Haley

Amerikai történész és író, a Wolf: The Lives of Jack London szerzője. London sokszor egymással feszültségben álló szerepeit – író, szocialista, kalandor, gazdálkodó – egyaránt vizsgálja.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

London, Jack:

The Letters of Jack London. Volume Three: 1913–1916. Szerk. Earle Labor, Robert C. Leitz III és I. Milo Shepard. Stanford University Press, Stanford, 1988.

A könyv egyik legfontosabb elsődleges forrása. Különösen értékes London utolsó éveinek, egészségi állapotának, pénzügyeinek, írói terveinek és 1916. novemberi programjainak rekonstruálásához. A kötet kronológiája november 21-én gyomorpanaszokat és álmatlanságot, november 22-én pedig a 19.45-kor bekövetkező halált rögzíti.

Hendricks, King - Shepard, Irving (szerk.):

Letters from Jack London: Containing an Unpublished Correspondence Between London and Sinclair Lewis. The Odyssey Press, New York, 1965.

A későbbi teljes kritikai levélkiadást megelőző fontos válogatás. London személyiségéhez, munkamódszeréhez és kortársaival folytatott kapcsolatához használható.

London, Charmian:

The Book of Jack London. I-II. kötet. The Century Co., New York, 1921.

A könyvhöz az I. kötet állt közvetlenül rendelkezésünkre, a II. kötetből más életrajzok és kritikai források közvetítésével használhatók egyes adatok. Charmian műve nélkülözhetetlen közeli tanú beszámolója, ugyanakkor férje emlékét tudatosan védő forrás, ezért állításait más dokumentumokkal együtt kell értékelni.

London, Jack: A sárga sátán (John Barleycorn). 1913.

London alkoholhoz fűződő kapcsolatának önéletrajzi-irodalmi feldolgozása. Különösen fontos a Fehér Logika, az alkohol, az életuntság és az önpusztítás kérdésének vizsgálatához. A mű nem kezelhető klinikai önéletrajzként; London saját élményeit egy tudatos irodalmi és társadalmi érvelés részeként szervezte könyvvé.

London, Jack:

Martin Eden. 1909.

Részben önéletrajzi ihletésű regény, amelynek főhőse végül öngyilkosságot követ el. London későbbi levelei egyértelművé teszik, hogy a főhős írói küzdelmeit saját tapasztalataiból merítette, Martin végső döntését

azonban nem saját életfilozófiájának tekintette.

London, Jack: Snark – Kirándulás a Föld körül (The Cruise of the Snark). 1911.

A csendes-óceáni utazás első kézből származó elbeszélése. London trópusi betegségeinek, gyógyszerhasználatának és a félbeszakadt világ körüli vállalkozásnak fontos forrása.

Életrajzok és történeti feldolgozások

Labor, Earle:

Jack London: An American Life. Farrar, Straus and Giroux, New York, 2013.

A modern Jack London-életrajzok egyik legfontosabb darabja. Labor több évtizedes kutatómunkára és elsődleges forrásokra támaszkodva rekonstruálja London életét, és különösen kritikus az öngyilkosság korábbi bizonyossággként kezelt elméletével szemben.

Sinclair, Andrew:

Jack: A Biography of Jack London. 1977.

London testi betegségeivel az átlagos életrajzoknál jóval részletesebben foglalkozó munka. A morfium esetleges szerepét komolyan mérlegeli, ugyanakkor az öngyilkosság bizonyítottságát megkérdőjelezi.

Stone, Irving:

Sailor on Horseback: The Biography of Jack London. 1938.

A Jack London öngyilkosságáról kialakult huszadik századi legenda alapműve. Különösen fontos nemcsak azért, amit London haláláról állít, hanem azért is, hogy rekonstruálható legyen, hogyan és milyen tanúvallomások alapján vált az öngyilkosság hosszú időre szinte elfogadott tényné.

Stasz, Clarice:

American Dreamers: Charmian and Jack London. St. Martin's Press, New York, 1988.

London és Charmian kapcsolatának, a Beauty Ranch életének és az utolsó évek családi viszonyainak fontos feldolgozása. Különösen értékes ellensúly Charmian saját életrajzához.

Kingman, Russ:

A Pictorial Life of Jack London. Crown Publishers, New York, 1979.

Gazdag képanyaggal és részletes kronológiával készült életrajz. Kingman hosszú éveken át dolgozott eredeti dokumentumokkal és a London-hagyatékkal. Különösen jól használható az események időrendjének

ellenőrzéséhez.

Barltrop, Robert:

Jack London: The Man, the Writer, the Rebel. Pluto Press, London, 1976.

London politikai gondolkodására és szocializmusára különösen nagy hangsúlyt helyező életrajz. A halál kérdésében több lehetséges magyarázatot mérlegel.

Haley, James L.:

Wolf: The Lives of Jack London. Basic Books, New York, 2010.

Modern, részletes életrajz, amely London sokféle életét – matróz, író, szocialista, utazó, gazdálkodó – egyszerre próbálja értelmezni. A gyógyszerhasználat és az utolsó éjszaka kapcsán a véletlen túladagolás lehetőségét is komolyan veszi.

Orvostörténeti és természettudományos vizsgálatok

Shivers, Alfred S.:

„Jack London: Not a Suicide.” 1969.

Az egyik első részletes szakirodalmi kísérlet Irving Stone öngyilkossági elméletének cáfolatára. A morfium adagolásával, London gyógyszerhasználatával és a

Thomson-vallomás bizonyító erejével foglalkozik.

Bomback, Andrew S. - Klemmer, Philip J.:

„Jack London's 'chronic interstitial nephritis': A historical differential diagnosis.” 2008.

Modern orvosi szempontból rekonstruálja London vesebetegségének lehetséges eredetét. A szerzők több kóroki tényezőt mérlegelnek, köztük a korábbi higanyexpozíció lehetőségét.

Zilberstein, Gleb - Zilberstein, Svetlana - Rocco, Richard M. - Righetti, Pier Giorgio: „Jack London and White Fang: a lost struggle.” *Comptes Rendus Chimie*, 2022.

London fennmaradt gyógyszeres tárgyainak modern kémiai vizsgálata. Morfium, diacetilmorfin és más gyógyszerek nyomait azonosította, ugyanakkor az eredmények nem igazolták a rendszeres, nagy mennyiségű opioidfogyasztás képét. A vizsgálat nem döntheti el az 1916. november 21-i gyógyszeradag és szándék kérdését, mert az elemzett tárgyak korábbi időszakból származnak.

Jack London további felhasznált művei

London, Jack:

A vadon szava (The Call of the Wild, 1903).

London, Jack:

A tengeri farkas (The Sea-Wolf, 1904).

London, Jack:

Fehér Agyar (White Fang, 1906).

London, Jack:

A vaspata (The Iron Heel, 1908).

Ezek a művek elsősorban London írói világának, társadalomszemléletének és az emberi küzdelemről kialakított felfogásának megértéséhez szolgáltak háttérként. A halál körülményeinek bizonyítására szépirodalmi szöveget önmagában nem használtunk.

Rövid megjegyzés a forrásokról

Jack London halálának történetében különösen fontos különbséget tenni a források keletkezési ideje között. Az 1916-ban keletkezett levelek, orvosi közlemények és a halotti bizonyítvány közelebb állnak az eseményhez, mint az évtizedekkel későbbi visszaemlékezések. Ez nem jelenti azt, hogy a későbbi tanúk szükségszerűen tévedtek vagy valótlant állítottak, de vallomásaikat az időközben kialakuló legendákkal és saját korábbi nyilatkozataikkal együtt kell mérlegelni.

A könyv ezért nem abból indult ki, hogy Jack London öngyilkos lett, és nem is abból, hogy ezt mindenáron cáfolni kell. A fennmaradt dokumentumok alapján három fő lehetőséget vizsgáltunk: a tudatos gyógyszer-túladagolást, a véletlen túladagolást és a krónikus vesebetegségből kialakuló urémiát. A források alapján a vesebetegség London halálának legerősebben dokumentált orvosi háttere, míg a morfium közreműködése lehetséges. Arra azonban nincs elegendő bizonyíték, hogy a gyógyszerhasználat szándékos öngyilkosság volt.

Éppen ezért az ügy végén nem egy új legenda áll a régi helyén. A bizonytalanság maga is a történeti eredmény része.

HÁTTÉRGYÁR

Jack London halála több mint száz éve foglalkoztatja az olvasókat és az életrajzírókat. Vajon valóban öngyilkos lett, ahogy sokáig állították, vagy egy súlyos, évek óta romló vesebetegség végzett vele? Milyen szerepet játszhatott a morfium, és mennyire támasztják alá a legendát a korabeli dokumentumok?

Ez a könyv lépésről lépésre újranyitja Jack London aktáját. A levelek, orvosi feljegyzések, életrajzok és modern vizsgálatok alapján végigköveti az író utolsó éveit, a Beauty Ranch mindennapjait, a Wolf House tragédiáját, a hawaii hónapokat és az utolsó napok eseményeit.

A kötet nem legendát akar gyártani, hanem nyomozni próbál. *A vadon szava*, a *Fehér Agyar*, *A tengeri farkas* és a *Martin Eden* szerzőjének utolsó éjszakája így nemcsak irodalomtörténeti rejtély, hanem egy különös élet végének hiteles rekonstrukciója is.

„Talán éppen ez a legfontosabb különbség Martin Eden és alkotója között. Martin akkor hal meg, amikor már semmit sem akar a világtól. Jack London utolsó napjáig túl sok mindent akart tőle.”

